

MILJØRAPPORTERING

**Styrets rapporteringsplikt i årsberetningen for
virksomhetens påvirkning på det ytre miljø**

Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 206
Leveringsfrist: 1. juni 2011

Til sammen 38 254 ord

27.05.2011

Innholdsfortegnelse

Forord	IV
<u>1</u> <u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1 Introduksjon	1
1.2 Rettslig problemstilling og perspektiver for oppgaven	2
1.3 Målet om en bærekraftig utvikling	6
1.4 Miljørapportering som begrep	8
1.4.1 Forholdet til den europarettlige miljørapporteringsplikten	13
1.4.2 Forholdet til allmennhetens krav på miljøinformasjon	18
1.5 En introduksjon til regnskapsretten og årsberetningens rettskilder	20
1.5.1 Norsk RegnskapsStandard på årsberetningens område	24
1.5.2 Anvendelse av retningslinjer fra IASBs <i>Practice Statement</i> på rapportering i årsberetningen	27
1.6 Kontroll og sanksjon	32
<u>2</u> <u>FORMÅL OG PRINSIPPER</u>	<u>36</u>
2.1 Innledning	36
2.2 Formålet med kravet om miljørapportering	36
2.3 EU-rettslige formål i et effektiviseringsperspektiv	42
2.4 Krav om en rettvisende oversikt / a fair review?	45
2.5 Størrelse og kompleksitet	52
<u>3</u> <u>INNHOLEDET I DET LOVFESTEDE KRAVET OM MILJØRAPPORTERING</u>	<u>57</u>

3.1	Innledning	57
3.2	Terskelen for rapporteringsplikt	58
3.2.1	Ved virksomheten	59
3.2.2	Medføre	61
3.2.3	Påvirkning	63
3.2.4	Ikke ubetydelig	66
3.2.5	Ytre miljø	69
3.3	Innholdet i rapporteringsplikten	71
3.3.1	Forhold	73
3.3.1.1	Innsatsfaktorer	73
3.3.1.2	Produkter	78
3.3.1.3	Andre forhold	82
3.3.2	Miljøvirkninger	83
3.3.3	Tiltak	84
3.4	Omfanget av rapporteringsplikten	86
3.4.1	Det enkelte forhold, virkning og tiltak	87
3.4.2	Den samlede rapportering	89
3.4.3	Miljøinformasjon som skal rapporteres i notene	92
3.5	Miljørapporteringsplikten i den nasjonale regnskapsstandarden	94
3.6	IASBs <i>Practice Statement om Management Commentary</i>	99
3.6.1	Qualitative Characteristics of Relevance and Faithful Representation	101
3.7	Foreløpig oppsummering	107
4	<u>ER PLIKTEN TIL MILJØRAPPORTERING EGNET TIL Å NÅ SITT FORMÅL?</u>	109
4.1	Innledning	109
4.2	Eksternaliteter	110
4.3	Kost-nytte-tilnærming	113
4.4	Agentteori	123

4.5	Tiltak for bedre formålsoppnåelse	126
5	OPPSUMMERING OG AVSLUTTENDE BEMERKNINGER	132
	LITTERATURLISTE	133
	LISTER OVER TABELLER OG FIGURER M V	A

Forord

Det er liten tvil om at miljøet jeg har vært en del av som vitenskapelig assistent på Institutt for Privatrett og gjennom prosjektet Sustainable Companies har satt sitt preg på oppgaven.¹ En spesiell takk til prosjektleder og min veileder, førsteamanuensis Beate Sjøfjell, som fra første kontakt på e-post 2. november 2009 har vært imøtekommende og senere bidratt til min og oppgavens tilknytning til over nevnte prosjekt, samt gitt meg muligheten til å presentere masterprosjektet i ulike faser av skriveprosessen. En spesiell takk går også til professor ved Handelshøyskolen BI, Hans Robert Schwencke, for konkrete innspill, tilbakemeldinger og diskusjoner. Også takk til professor ved universitetet i Åbu, Jukka Mähönen, advokat i KPMG, Kjerstin Ongre, og doktorgradsstipendiat ved Handelshøyskolen BI, Jone Engh, for diskusjon og innspill som har ført masterprosjektet videre. Og, Erik; jeg kunne ikke gjort dette uten din tålmodighet.

Jeg hadde på forhånd ikke forutsett oppgavetemaets sterke tilknytning til regnskapsretten. Å sette seg inn i den regnskapsrettslige rettskildelæren har vært en stor utfordring. Arbeidet med nasjonale, internasjonale og EØS-rettslige retningslinjer for utarbeidelse av styrets beretning har vært veldig lærerikt og utviklende.

Forretningsetikk, herunder selskapers forvaltning av samfunnets naturressurser, er et brennhett tema i en tid med global oppvarming og store globale forskjeller i hvilke krav som stilles til forsvarlig produksjon og avfallshåndtering i ulike regioner. Dessverre viser det seg at uetiske og miljøskadelige forretningsstrategier ofte lønner seg.² En treffende replikk fra en av studieårets actionfilmer lyder:

*"When people ask me what our bad ethics does to the bottom line I say: It's making it very strong."*³

Oslo, mai 2011

(...)

¹ Se for øvrig Graver (2011), jf. Jelstad (2011).

² Mitchell (2001), s 4.

³ Skuespiller Brian Cox som våpenhandleren Ivan Simanov i filmen Red fra 2010.

1 Innledning

1.1 Introduksjon

Over de siste tiår har rapportering om miljøforhold blitt en naturlig del selskapets årsregnskap og årsberetning, både på nasjonalt og internasjonalt plan. Selskapers rapportering om miljøaspekter ved virksomheten som rapportform i en stadig utkrystalliseringsprosess. I den senere tid har miljørelaterte selskapsrapporteringer kommet i internasjonalt søkelys som ledd i å få selskaper til å redusere påvirkningen på det ytre miljø fra sine virksomheter.⁴

På regnskapsrettens område følger detaljreglene for rapportering i regnskaps form av standarder for *beste praksis*, såkalt *god regnskapsskikk*. Det er foreløpig ingen internasjonal standard som angir innholdet og omfanget for miljørapportering, og den norske standarden på dette området er ikke i samsvar med anbefalinger for miljørapportering som er gitt fra EU. Slik lovkravet blir praktisert i dag er det stor variasjon i omfanget og innholdet av rapporteringen.⁵ I noen tilfeller er det de tyngste forurensere som leverer de mest omfattende rapporter, men som ofte ikke bidrar til annet enn å *grønnvaske*⁶ miljøskadelig virksomhet ettersom miljørapporteringsplikten ikke er underlagt revisors kontroll, eller er systematisk sanksjonert på annen måte.

Selskaper er dominerende aktører når det kommer til utnyttelsen av samfunnets ressurser. Formålet med miljørapporteringsplikten er å påvirke styret til å inkludere miljøaspekter ved virksomheten i selskapets beslutningsprosesser ved å synliggjøre selskapets miljøpåvirkning for selskapsledelsen og selskapets interessenter. På tross av internasjonal

⁴ Se Innst.O.nr. 61 (1997-98), kapittel 10.1., IASB (2010) (b) og Hydro (2010) (a) og (b).

⁵ Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 190-191, Ruud m.fl. (2008), Jones (2000), Fallan (2007).

⁶ Laufer (2003), se Sjøfjell (2009) (c), s 980.

oppmerksomhet er den nasjonale interessen for miljørapportering lavere. Og den er markant lavere enn i andre europeiske land.⁷

Målet for denne oppgaven er for det første å finne ut av hvilke krav til innhold og omfang av plikten som kan utledes av den norske miljørapporteringsplikts rettskilder. Dette vil bli behandlet i kapittel 2 og 3 nedenfor. I den andre delen av oppgaven vil jeg vurdere om plikten er et egnet virkemiddel for å oppnå formålet med den, og eventuelt hva som skal til for å gjøre plikten mer formålstjenlig. Disse vurderingene vil finne sted i kapittel 4 før oppgaven oppsummeres og avsluttes i kapittel 5.

Hensynet til det ytre miljø vil ikke bli mindre viktig med tiden, og mitt håp er at denne oppgaven kan legge grunnlaget for en debatt om rettstilstanden, *de lege ferenda*.

1.2 Rettslig problemstilling og perspektiver for oppgaven

Opgaven omhandler bestemmelsene i regnskapsloven av 1998 om styrets plikt til å rapportere i årsberetningen om virksomhetens påvirkning på det ytre miljø. Plikten ble innført i 1989, og er lovfestet i regnskapsloven av 1998 § 3-3 tiende ledd og § 3-3a tolvte ledd.⁸ Empiriske undersøkelser viser at lovfesting og skjerping av miljørapporteringsplikten har hatt en signifikant effekt på mengden av miljørapportering fra norske selskaper.⁹ Bestemmelsene om miljørapportering er likelydende for små selskaper og selskaper som ikke er små, jf. regnskapsloven § 1-6:

⁷ Ruud m.fl. (2008).

⁸ Plikten ble innført i daværende aksjelov av 1976 og regnskapslov av 1977. Bestemmelsenes ordlyd ble endret ved revideringen av regnskapsloven av 1977 som førte frem til regnskapsloven av i 1998. Plikten ble ytterligere kommentert ved evalueringen av regnskapsloven av 1998 i 2003 uten at det førte til endringer i ordlyden. Da bestemmelsen om miljørapportering ble tilføyet i 1989 var Norge første land i Europa som lovfestet en plikt til å rapportere om selskapet forurenset det ytre miljø. Lovens opprinnelige ordlyd førte til en praksis der selskaper som ikke anså at de påvirket det ytre miljø inntok erklæringer av typen ”*Selskapet forurenser ikke det ytre miljø*” i årsberetningen. Formuleringen er velkjent fra dagens årsberetninger.

⁹ Se Fallan (2007), samt Fallan og Fallan (2008).

”Det skal gis opplysninger om forhold ved virksomheten, herunder dens innsatsfaktorer og produkter, som kan medføre en ikke ubetydelig påvirkning av det ytre miljø. Det skal opplyses hvilke miljøvirkninger de enkelte forhold ved virksomheten gir eller kan gi, samt hvilke tiltak som er eller planlegges iverksatt for å forhindre eller redusere negative miljøvirkninger.”

Regnskapsloven av 1998 har også en bestemmelse om miljørapportering for regnskapspliktige selskaper som driver virksomhet innen utvinning av petroleum, kraftproduksjon eller gruvedrift, jf. § 7-34. Dette er virksomheter med høy risiko for omfattende miljøpåvirkning, og miljørapporteringsplikten etter denne bestemmelsen er mer omfattende enn plikten som er tema for denne oppgaven.

Første del av oppgaven vil være en analyse av innholdet og omfanget av plikten på grunnlag av relevante rettskildefaktorer. Gjennom analysen vil jeg ha en *beste praksis*-tilnærming til problemstillingene. Begrunnelsen for en *beste praksis*-tilnærming er for det første at bestemmelsen, som jeg skal vise i oppgaven her, ikke legger opp til en minimumsgrense for lovmessig rapportering i tradisjonell forstand. Bestemmelsen ordlyd overlater en vid skjønnsmargin til styret, slik at *beste praksis* i stor grad er med å forme pliktens innhold.¹⁰ For det andre vil en eventuell regnskapsstandard for miljørapportering bygges på *beste praksis*, også kalt *god regnskapsskikk*, jf. regnskapsloven § 4-6.

Det naturlige utgangspunktet for analysen er relevante rettskilder som følger av norsk rettskildelære i samsvar med alminnelige prinsipper for tolking av rettsregler. Dernest må den tradisjonelle rettskildelæren suppleres med prinsipper for tolking av regnskapsrettslige kilder for krav til rapportering i selskapets årsoppgjør som årsberetningen utgjør en integrert del av.¹¹ For det tredje må folkeretten, herunder EU/EØS-retten¹², tas i betraktning

¹⁰ Se avsnitt 2.4 og 2.5 under.

¹¹ Den regnskapsrettslige rettskildelære bygger på og har mange likhetstrekk den tradisjonelle rettskildelæren. De regnskapsrettslige rettskildene er likevel så særegne at det er naturlig å snakke om at den regnskapsrettslige rettskildelæren supplerer den tradisjonelle rettskildelæren, se Johansson (2010), s 75 ff.

i tråd med tolkningsprinsippet om folkerettslig effektivitet i norsk rett.¹³ Av EU/EØS-retten følger konkrete retningslinjer for miljørapportering i årsberetningen som også må tas i betraktning når innholdet og omfanget i miljørapporteringsplikten skal fastlegges.

Som analysen kommer til å vise, er miljørapportering et felt i stadig utvikling.¹⁴ Miljørapporteringens kilder tar høyde for at rapporteringsformen er i utvikling.¹⁵ På grunnlag av dette og oppgavens *beste praksis*-tilnærming, vil nyere kilder og etterfølgende lovarbeider¹⁶ være viktige rettskilder når innholdet og omfanget av miljørapporteringsplikten skal kartlegges.

Analysen i kapittel 3 under vil ha fokus på rapportering fra aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper. I grove trekk er kravene til innhold og omfang av miljørapporteringen tilnærmet like for alle selskaper som er regnskapspliktige etter norsk regnskapslov. Etter overordnede prinsipper for utarbeidelsen av årsberetningen kan selskapets størrelse og kompleksitet derimot spille inn med tanke på i hvilket omfang miljøinformasjon skal rapporteres. Det går også et viktig skille mellom selskaper som rapporterer etter norske regnskapsstandarder, og selskaper som rapporterer etter internasjonale regnskapsstandarder. Børsnoterte selskaper kan være underlagt strengere krav i kraft av reglementet ved børsen vedkommende selskap er registrert. Børsnoterte selskaper vil også ofte være underlagt strengere retningslinjer ved den konkrete børs, og samtidig være gjenstand for et høyere press til å rapportere informasjon til markedet. Dette gjelder både når det gjelder omfanget og innholdet av informasjonen. De reelle kravene til denne gruppen av selskaper vil derfor ofte være mer omfattende enn for selskaper som ikke

¹² Fremover i oppgaven vil jeg referere til EU/EØS-retten som *europaretten* eller *EU-retten*.

¹³ Arnesen og Stenvik (2009), s 54 ff.

¹⁴ For oversikt over utvikling i miljørapportering fra 1987 til 2005, se empirisk undersøkelse av Fallan (2007), samt Fallan og Fallan (2008).

¹⁵ Se blant annet Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 191, fortalen til Kommisjonsrekommandasjonen 2001/453/EC avsnitt 17 og NRS 16, s 14.

¹⁶ Eckhoff (2001), s 95.

er børsnotert, men dette er problemstillinger jeg ikke vil gå inn på i oppgaven her.¹⁷ Styrets miljørapporteringsplikt i konsernregnskap, jf. regnskapsloven § 3-6, vil også reise noen særlige spørsmål som jeg ikke kommer til å gå inn på i denne oppgaven.

I den andre delen av oppgaven skal jeg drøfte om miljørapporteringsplikten er egnet til å ha innvirkning på aktørenes adferd, og om denne innvirkningen bidrar til at formålet med rapporteringsplikten oppnås, se kapittel 4 under. Jeg vil se på enkelte aspekter ved virkningen av miljørapporteringsplikten som gir et grunnlag for å si noe om egnetheten av plikten. Plikten må vurderes i lys av hvilken innvirkning den er egnet til å ha på de involverte aktørene. De aktørene som er involvert er på den ene siden styret i selskapet og på den andre siden aktører som tar beslutninger på bakgrunn av informasjonen som formidles i regnskaps form. Denne drøftelsen vil være basert på analysen i oppgavens første del, supplert med empirisk forskning og argumenter som har fremkommet rettsøkonomisk teori.¹⁸ Her vil jeg først og fremst trekke inn agentteorien som modell for å anta noe om aktørenes adferd i møte med rapporteringsplikten.

Praksis omkring rapporteringen vil ikke spille noen avgjørende rolle for analysen. Den vil derimot komme inn med full tyngde under denne siste del av oppgaven. Rapportering om miljømessige forhold ved selskapets virksomhet har utviklet seg fra en frivillig aktivitet, i den forstand at rapportering også har funnet sted uten pålegg fra lovgiverhold.¹⁹

Den særnorske miljørapporteringsplikten har, så vidt meg bekjent, ikke blitt behandlet tidligere. Plikten må tolkes ved bruk av momenter fra et komplekst sett av overlappende

¹⁷ Se Cormier og Gordon (2001), s 589.

¹⁸ Fenomenet miljørapportering egner seg godt for å analyseres i et økonomisk perspektiv fordi fremveksten av rapporteringsformen passer godt inn i økonomiske teorier om selskapers adferd som agentteorien, legitimitetsteorien, interesseteorien og innovasjonsteorien for å nevne noen. Det pågår også en debatt hvorvidt miljørapportering skal betraktes som et tillegg til tradisjonell regnskapsrapportering eller som kommunikasjon fra selskapet til omverdenen frigjort fra regnskapsrettslige prinsipper, se avsnitt 4.1 under.

¹⁹ Se Fallan (2007), jf. Fallan og Fallan (2008).

regelverk. Videre i kapittel 1 vil jeg innledningsvis derfor plassere oppgaven og miljørapportering som begrep i kontekst. Rettskildesituasjonen gjør det også nødvendig å gjøre rede for og drøfte formål og prinsipper, som er styrende for analysen av plikten og de rettslige spørsmålene som skal tas stilling til der. Dette gjøres i kapittel 2 og konklusjonene som trekkes der vil bli vist til under analyse av bestemmelsen i kapittel 3.

1.3 Målet om en bærekraftig utvikling

Miljørapporteringsplikten ble innført i norsk lov i 1989; etterkant av publiseringen av FN-rapporten *Our Common Future* fra Brundtlandkommisjonen, som fant sted i 1987.²⁰ Rapporten løftet målsettingen om *bærekraftig utvikling* opp på et globalt nivå. Begrepet bygger på konseptet om *bærekraftig bruk* som har utviklet seg som et vitenskapelig begrep allerede fra 1700-tallet i forbindelse med engelsk, fransk og tysk skogbruk.²¹ Plikten til miljørapportering ble som nevnt tilføyd til bestemmelsen i 1989,²² som for øvrig er samme året som stortingsmeldingen på bakgrunn av Brundtlandrapporten ble utarbeidet.²³ Til bruk for denne oppgaven vil *bærekraftig utvikling* bety en økonomisk og sosial utvikling som bidrar til å tilfredsstillе dagens behov, uten å ødelegge grunnlaget for at fremtidige generasjoner skal få tilfredsstilt sine.²⁴ Grunnlaget for økonomisk vekst og for å tilfredsstillе sosiale behov, er naturressurser som eksempelvis vann, luft, jord og mineraler. Hensynet til økonomisk vekst, sosial behovstilfredsstillelse og hensynet til naturmiljøet må avveies mot hverandre slik at utviklingen skjer på en bærekraftig måte. Naturens tålegrense vil sette grenser for økonomisk og sosial utvikling.²⁵

²⁰ WCED (1987).

²¹ *Natur, rett og historie* (2010), s 122.

²² Se lov av 1989 nr. 71 om endringer i lov av 4. juni 1976 nr. 59 om aksjeselskaper m.m.

²³ St.meld. nr. 46 (1988-89).

²⁴ Begrepet er behandlet i EU-rettslig perspektiv av Lee (2005).

²⁵ *Sustainable Development in International Law* (2008), s 23 ff.

Gjennom internasjonale konvensjoner og traktater har Norge forpliktet seg til å fremme bærekraftig utvikling.²⁶ Norsk lovgivning inneholder ingen legaldefinisjon av dette begrepet. Målet om bevaring av økosystemers funksjoner, struktur og produktivitet er nedfelt i naturmangfoldloven av 2009 § 4, og miljørettslige prinsipper som føre-var-prinsippet gjenspeiles i naturmangfoldloven § 6.²⁷ Prinsippet om bærekraftig utvikling ble inntatt i Grunnloven i 1992, jf. § 110 b første ledd, som hjemler miljøet som rettighet for norske borgere.²⁸

Som vi skal se utgjør Norges folkerettslige forpliktelser et bakteppe for miljørapporteringsplikten.²⁹ I lovtolkningsprosessen skal disse forpliktelsene tas i betraktning, slik at de effektiviseres i norsk rett.³⁰ Miljørapporteringsplikten formål er som nevnt å endre styrets adferd når det gjelder miljøpåvirkninger som oppstår som følge av selskapets virksomhet. Ideelt sett vil miljørapporteringen bidra til å oppnå en integrering av miljøhensyn inn i selskapets beslutningsprosesser. Selskapene er viktige stener når den bærekraftige fremtid skal bygges.

En arbeidsgruppe under FNs Commission on Transnational Corporations (CTC) utarbeidet en rapport i 1990 som undersøkte frivillig miljørapportering fra 20 multinasjonale foretak fra ti land. Rapporten etter undersøkelsen viste at det ikke fantes noen helhetlige regnskapsmessige anbefalinger for slik rapportering og arbeidsgruppen konkluderte med at uten miljøinformasjon i selskapenes årsrapporter ville disse ikke gi *a true and fair view / et rettvise bilde* av selskapenes økonomiske stilling og resultat.³¹ Målet for FNs første rekommandasjon for miljørapportering i regnskaps form i 1990, var at selskapenes

²⁶ Bugge (2006), s 42 ff., jf. kritisk drøftelse av miljøvernlovgivningen i *Law and Economics* (2010), s 55 ff.

²⁷ *Natur, rett og historie* (2010), s 119.

²⁸ Nærmere om Grunnloven § 110 b, se eksempelvis Fauchald (2007).

²⁹ Se Kjøren (2005), s 18 ff., for en kortfattet fremstilling av Norges folkerettslige forpliktelser i denne sammenhengen. Om plikten til å beskytte miljøet som alminnelig rettsgrunnsetning i folkeretten, se Nyland (2009). Generelt om alminnelige rettsgrunnsetninger i folkeretten, se Ruud og Ulfstein (2006), s 80.

³⁰ Se Arnesen og Stenvik (2009), s 54, og under avsnitt 2.3.

³¹ Almer, Axelsson og Ljungdal (1992), s 30.

årsoppgjør skulle gi et mer *true and fair view* / *rettviseende bilde* av foretakenes virksomhet.³²

Folkerettslige forpliktelser til å fremme bærekraftig utvikling følger av EU-retten. I forarbeidene til den EU-rettslige plikten til miljørapportering innført ved Moderniseringsdirektivet³³, er det gjort tydelige henvisninger til fellesskapets miljøprogrammer og anbefalinger fra FN.³⁴ I denne oppgaven vil det folkerettslige perspektivet i tilstrekkelig grad bli representert gjennom EU-retten, som innvirker på analysen både som tolkningsprinsipp og tolkningsfaktor. Bestemmelsene om miljørapportering pålegger private parter plikter, og legalitetsprinsippet vil utgjøre en skranke for dynamisk og utvidende tolkning av miljørapporteringsplikten.³⁵

1.4 Miljørapportering som begrep

Miljørapportering blir i litteraturen ofte behandlet sammen med styrets øvrige rapporteringsplikter i årsberetningen om selskapets samfunnsansvar, omtalt som Corporate Social Responsibility (CSR),³⁶ som omfatter både det ytre miljø og det indre miljø, gjerne oppdelt i arbeidsmiljø, diskriminering og likestilling, samt menneskerettigheter. Når reglene om miljørapportering analyseres i denne avhandlingen, blir begrepet brukt om selskapets rapportering av virksomhetens påvirkning på det ytre miljø, se avsnitt 3.2.5.

Selskapets årsoppgjør består i grove trekk av årsregnskap med noter³⁷ og årsberetning, jf. regnskapsloven § 3-1. Innenfor rammen av selskapets årsoppgjør forekommer

³² Almer, Axelsson og Ljungdal (1992), s 36.

³³ EP/Rdir 2003/51/EC.

³⁴ Se fortalen til EP/Rdir 2003/51/EC avsnitt 9, jf. fortalen til Kommisjonsrekommendasjonen 2001/453/EC avsnitt 16, samt avsnitt 2.3 under. Om unionens formål om bærekraftig utvikling, se Sjøfjell (2009), s 217 ff.

³⁵ Se Eckhoff (2001), s 127 ff., se også Fauchald (2007), s 48 ff.

³⁶ Se eksempelvis Lambooy og Vilet (2008) og Gray (1996).

³⁷ I årsregnskapet inngår resultatregnskap, balanse og kontantstrømoppstilling for foretak som ikke er små og noteopplysningene, jf. regnskapsloven § 3-2.

miljørapportering i to former: finansiell og ikke-finansiell miljøinformasjon. Tradisjonelt har den finansielle informasjonen blitt rapportert som tall i årsregnskapet, og den ikke-finansielle informasjonen har blitt rapportert i årsberetningen, eller notene til regnskapet. Denne oppgaven vil søke å kartlegge retningslinjer for innhold og omfang av det som tradisjonelt har vært omtalt som ikke-finansiell rapportering av miljørelaterte forhold.

Ikke-finansiell rapportering i årsberetningen kan deles inn i to kategorier. Den ene er miljøinformasjon som måtte fremkomme i deler av årsberetningen hvor styret vurderer selskapets økonomiske prestasjoner og fremtidige utvikling. Den andre kategorien er miljøinformasjon som rapporteres i årsberetningen om selskapets påvirkning på det ytre miljø, som ikke er satt i sammenheng med selskapets økonomiske stilling eller fremtidige utvikling. Eksempel på slik ikke-finansiell miljøinformasjon er angivelse av forhold ved virksomheten som påvirker det ytre miljø, miljøpolicy og målsetting, informasjon om forhold til forurensningsmyndigheter etc.³⁸ Ikke-finansiell informasjon kan som nevnt også forekomme i notene til regnskapet.

På samme måte kan det tales om finansielle og ikke-finansielle brukere av selskapers årsoppgjør, der de finansielle brukerne søker informasjon om selskapet hvorpå de kan basere sine beslutninger. Det kan dreie seg om den potensielle aksjonærs beslutninger om å investere i selskapet, eller långiverens beslutning om å innvilge kreditt til selskapet. Det kan også være myndighetene som bruker informasjonen til å tilrettelegge rammeloavgivning for selskapets virksomhet. Finansielle brukere av miljøinformasjon vil hovedsakelig være selskapets aksjonærer, långivere og andre kreditorer og myndigheter. Ikke-finansielle brukere vil typisk være interessegrupper som bruker selskapets årsoppgjør til å skaffe seg opplysninger om selskapet uten at de bruker informasjonen som beslutningsgrunnlag. Eksempel på slike grupper kan være NGO-er og privatpersoner. Skillet mellom disse gruppene er flytende. Selv om ikke-finansielle brukere ikke tar beslutninger om å investere

³⁸ Se Ljungdal (1999), s 54, for oversikt over ulike kategorier av ikke-finansiell miljøinformasjon som rapporteres i årsberetningen for svenske selskaper. Se forøvrig Fallan (2007), s 46.

i eller gi lån til selskapet, kan de ha finansiell innflytelse på selskapet gjennom svertekampanjer l.o. som fører til tap av omdømme for selskapet.

Det er en nær sammenheng mellom finansiell informasjon i årsregnskapet og ikke-finansiell informasjon som gis i årsberetningen, ettersom disse samlet vil utgjøre en stor del av beslutningsgrunnlaget til de finansielle regnskapsbrukerne. Når det kommer til ikke-finansiell miljøinformasjon, vil denne ikke bare være relevant for å gi utfyllende opplysninger om finansiell miljøinformasjon i regnskapet, men ikke-finansiell miljøinformasjon vil også kaste lys over selskapets inntekter og kostnader utover dette. Ikke-finansiell miljøinformasjon vil kunne være høyst relevant for å forstå selskapets økonomiske posisjoner og fremtidig utvikling ettersom de miljømessige aspektene ved selskapets virksomhet berører dets avkastningspotensial på lang sikt, og i ytterste konsekvens virksomhetens eksistensgrunnlag. Sagt på en annen måte, er miljøinformasjon egentlig finansiell informasjon rapportert narrativt i årsberetningen. Ut fra disse betraktningene ser vi at miljøinformasjon ikke bare er økonomisk relevant som umiddelbar påvirker av selskapets omdømme, men også er et uttrykk for selskapets levedyktighet på lengre sikt.³⁹ Eksempelvis vil det være relevant for selskapets aksjonærer, långivere og myndigheter hvordan en industribedrift ligger an i forhold til sin utslippstillatelse, eller i hvilken grad styret vektlegger å legge opp til en effektiv utnyttelse av tillatelsen. I hvilken grad disse synspunktene kan overføres til annen narrativ sosial rapportering i årsberetningen, er usikkert.⁴⁰

³⁹ Selskapenes rapportering av miljøinformasjon og annen sosial rapportering har blitt diskutert i litteraturen, og diskusjonene har fulgt to markant ulike spor, der det ene er å se rapporteringen som et tillegg til tradisjonell regnskapsrapportering, mens den andre retningen vurderer sosial rapportering som selskapets kommunikasjon med omverdenen, se Gray m.fl. (1995), s 48. Dette er en spennende debatt, men tidsrammene for denne oppgaven har ikke tillat en grundigere studie av denne debatten. Jeg vil likevel komme inn på dette i siste del av oppgaven, se kapittel 4.

⁴⁰ Se Cormier og Gordon (2001), eksempelvis s 591.

I dette perspektivet ser vi at inndelingen i finansiell og ikke-finansiell miljøinformasjon ikke gjenspeiler miljøinformasjons økonomiske relevans. Ikke bare influerer narrativ miljøinformasjon på selskapets aksjekurs og goodwill, men den har en enda tettere forbindelse til bærekraftigheten av selskapets virksomhet ettersom miljøforhold kan ha direkte betydning for mulighetene for produksjonen av produktene. Videre har miljøinformasjon betydning for adgangen til utførelsen av tjenestene som er bærebjelken for verdien av selskapet. Det benektes ikke at det finnes miljøinformasjon om selskapet som ikke er økonomisk relevant, men grensen mellom finansiell og ikke-finansiell miljøinformasjon vil være flytende og så relativ at et skille vil fremstå som lite praktisk. Det er tvilsomt i hvilken grad disse betraktninger kan overføres til regnskapslovens øvrige rapporteringskrav om arbeidsmiljøet, diskriminering, likestilling og lederlønninger, jf. regnskapsloven § 3-3 og § 3-3a.⁴¹

Denne realiteten vil prege de drøftelser og vurderinger som blir gjort i løpet av denne oppgaven. Finansielle regnskapsbrukere vil ha klar interesse i å få informasjon om miljøforhold ved virksomheten for å kunne vurdere sine inntjeningsmuligheter og risikoer, især for vurderingen av investeringsavkastningen på lang sikt. Kredittkrisen i 2008 demonstrerte viktigheten av at finansiell informasjon settes inn i sin rette kontekst:

“The credit crisis has highlighted the importance of companies articulating their business models in a clear and understandable way. Business models cannot be conveyed through numbers alone and it is up to narrative reporting to tell the story of what a company does to generate cash.”⁴²

Natur- og atomkatastrofen som rammet Japan, som en av verdens største økonomier, våren 2011 demonstrerer også med full tyngre hvor relevant miljøinformasjon er, og at miljøforhold kan utgjøre en forutsetning for økonomisk bærekraftighet.⁴³

⁴¹ Se NOU 2003:23, s 16.

⁴² ASB (2009), s 6.

⁴³ Se Gransmo (2011).

Forarbeidene i forbindelse med evalueringen av regnskapsloven i 2003 gir støtte for dette grunnleggende trekket ved miljøinformasjon. NOU-en konkluderer med at en begrensning av omfanget og innholdet i miljørapporteringsplikten etter finansiell relevans ikke vil medføre store utslag i rapporteringen fordi miljøinformasjon om virksomheten er nødvendig for å forstå selskapets økonomiske stilling og utvikling for de fleste foretak.⁴⁴ Det faktum at rapporteringsplikt om miljøforhold eksplisitt er inntatt i bestemmelsene i 4. og 7. Selskapsdirektiv⁴⁵ gjennom Moderniseringsdirektivet⁴⁶ bekrefter også at miljøinformasjon om selskapets virksomhet kan ha nær økonomisk relevans for selskapets verdi. EU-Kommisjonens rekommandasjon om miljørapportering av 2001, gir støtte for dette synspunktet:

“Investors need to know how companies deal with environmental issues.”⁴⁷

NRS 16 gir også støtte for at grensen mellom finansiell og ikke-finansiell informasjon er flytende:

“Ett av formålene med årsberetningen er gjennom tilleggsopplysninger og forklaringer å supplere årsregnskapet som et utgangspunkt for å bedømme foretakets økonomiske verdi. Årsberetningen vektlegger derfor også andre forhold som er viktige for å bedømme foretakets stilling, resultat og risiko. I tillegg til finansiell informasjon vil årsberetningen for eksempel inneholde opplysninger om konkurransemessige forhold, markedsposisjon, miljøforhold, rammebetingelser og fremtidsutsikter.”⁴⁸

⁴⁴ NOU 2003:23, s 266.

⁴⁵ Henholdsvis Rdir 78/660/EEC og Rdir 83/349/EEC.

⁴⁶ EP/Rdir 2003/51/EC

⁴⁷ Kommissjonsrekommandasjonen 2001/453/EC, s 33.

⁴⁸ NRS 16, s 1. Min understrekning.

Denne oppgaven fokuserer på den narrative rapporteringen som skjer i årsberetningen.⁴⁹ Ettersom miljøinformasjon ofte vil være økonomisk relevant for selskapet, vil oppgaven ikke operere med en streng avgrensning mellom miljørapporteringsplikten, jf. § 3-3 (10) og § 3-3a (12), og plikten til å inkludere miljøinformasjon i styrets økonomiske analyser av selskapets posisjoner og fremtidig utvikling, jf. § 3-3a (3). Jeg kommer tilbake til dette i avsnitt 1.4.1 under.

For norske selskaper er miljørapportering obligatorisk på grunnlag av regnskapslovens bestemmelser. Samtidig står selskapene fritt til å rapportere ut over lovens krav.⁵⁰ Det bør også nevnes at miljøinformasjon kan kreves utlevert fra styret på generalforsamlingen eller innen 14 dager etter generalforsamling etter anmodning fra en aksjonær dersom informasjonen har innvirkning blant annet på bedømmelsen av årsberetningen eller selskapets økonomiske stilling, jf. aksjeloven av 1997 § 5-15. Det er også et eksempel fra den senere tid på at Regjeringen påla Statoil rapporteringsplikt for fremdriften i forbindelse med prosjektet om fullskala CO₂-håndtering ved Mongstad Gasskraftverk.⁵¹ Dette er miljørapporteringsplikt utenfor rammene av årsberetningen og behandles ikke i denne oppgaven.

1.4.1 Forholdet til den europarettlige miljørapporteringsplikten

Ved evalueringen av regnskapsloven i 2003 ble det lagt til en ny bestemmelse om årsberetningen i § 3-3a (3) som ble implementert på bakgrunn av Moderniseringsdirektivet av 2003 som endret 4. og 7. Selskapsdirektiv. Av § 3-3a (3) hitsettes:

⁴⁹ Selv om det hadde vært særlig spennende å drøfte de juridiske rammene for rapportering av finansiell miljøinformasjon i finansregnskapet og hvordan reglene kan utformes for å forhindre at slik informasjon misbrukes til inntektsplanlegging (Earning's Management), se blant annet Berthelot m.fl. (2003), s 34, hører dette hjemme i en annen oppgave enn denne.

⁵⁰ Dette gjelder også generelt for annen informasjon som rapporteres i regnskap og årsberetning, se Villiers (2006), s 14.

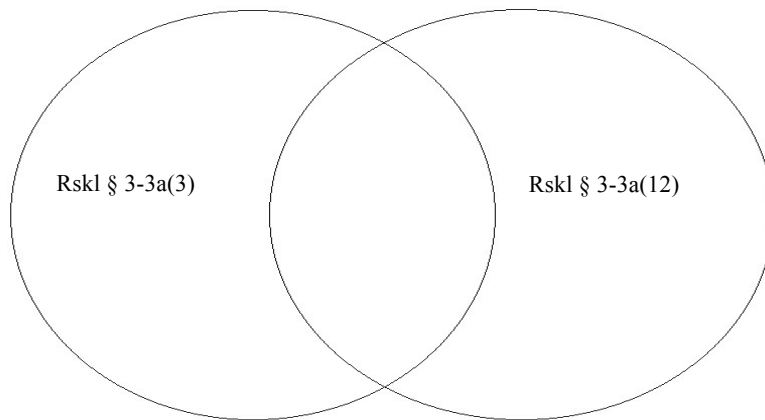
⁵¹ Se Meld. St. 9 (2010-2011), s 6, og Blindheim (2011).

”I den grad det er nødvendig for å forstå den regnskapspliktiges utvikling, resultat eller stilling, skal analysen nevnt i annet ledd inneholde både finansielle og, der det passer, ikke-finansielle sentrale resultatindikatorer relevante for den aktuelle virksomheten, inkludert opplysninger om miljø- og personalsaker.”

Til sammenligning med den norske miljørapporteringsplikten som fokuserer på selskapets betydning for miljøet, retter plikten etter EU-retten seg mot miljøets innvirkning på selskapet.

Den europarettslige miljørapporteringsplikten er kun inntatt i bestemmelsen om årsberetningen for selskaper som ikke er små. Spørsmålet kan stilles om selskaper som er små ikke plikter å rapportere miljøforhold dersom slike forhold er relevante for virksomhetens økonomiske stilling og fremtidige utvikling, slik den europarettslige plikten forskriver. På bakgrunn av regnskapsrettslige prinsipper er dette neppe tilfelle, se avsnitt 2.4 og 2.5 under. Det ligger i regnskapspliktens natur at styret plikter å rapportere forhold som er økonomisk relevant for selskapet uavhengig av størrelse og uavhengig av om det konkrete forhold er underlagt rapporteringsplikt i regnskapsloven.

I lys av betraktningene i avsnitt 1.4 over ser vi at den norske og europeiske rapporteringsplikten dels er overlappende. Forholdet mellom bestemmelsene kan illustreres som i figur 1.4.1:

Figur 1.4.1: Både forhold som påvirker det ytre miljø, jf § 3-3a(12), og har innvirkning på selskapets posisjoner og fremtidige utvikling, jf § 3-3a(3).

Fordi grensen mellom finansiell og ikke-finansiell informasjon er flytende blir grensedragningen mellom § 3-3a (12) og § 3-3a (3) vanskelig å trekke, sågar uhensiktsmessig. Som nevnt over kan det tenkes at miljøinformasjon på lang sikt alltid vil være økonomisk relevant for selskapet. I ytterste konsekvens vil dette bety at den europarettlige plikten faktisk går lenger enn den norske plikten. Dette er fordi den EU-rettslige plikten også inkluderer miljøforhold som har *innvirkning* på selskapets økonomiske stilling og fremtidige utvikling. Eksempelvis kan det nevnes et selskap som har honningproduksjon fra bikuber som er plassert ved siden av en svært trafikkert vei.⁵² Her vil støv og forurensing fra motorveien representere en aktuell, eller i det minste potensiell miljø*innvirkning* som ikke er rapportpliktig etter den norske bestemmelsen om miljørapportering, fordi den norske bestemmelsen retter seg mot *påvirkning*. Forholdet vil derimot kunne være pliktig for styret å ta med i de økonomiske analysene av selskapet og dets fremtidige utvikling etter regnskapsloven § 3-3a (3) for selskaper som ikke er små og generelle regnskapsrettslige prinsipper om rettvise oversikt for selskaper som er små, jf. § 3-3 annet ledd.⁵³

⁵² Slik virksomhet som drives ved Lierbakkene langs E18 retning Drammen.

⁵³ Eksemplet illustrerer at den EU-rettslige rapporteringsplikten er rettet inn mot miljøets betydning for selskapet, mens de norske bestemmelsene tar utgangspunkt i selskapets betydning for miljøet.

Moderniseringsdirektivet viser i fortalen blant annet til Kommisjonens Rekommandasjon av 2001 som omhandler miljørapportering i årsoppgjørets bestanddeler hos europeiske selskaper.⁵⁴ Direktivet og Kommisjonens rekommandasjon inneholder uttalelser om miljørapporteringens formål, men rekommandasjonen gir også konkrete retningslinjer for innholdet og omfanget av den EU-rettslige miljørapporteringsplikten.

Det kan hevdes at EU-retten som tolkningsfaktor utelukkende vil være av relevans for tolkningen av innholdet i og omfanget av plikten til å inkludere miljøperspektiver i styrets økonomiske analyser av selskapets posisjoner og fremtidige utvikling for selskaper som ikke er små etter regnskapsloven § 3-3a tredje ledd. Denne slutningen samsvarer etter det jeg kan se, dårlig med de EU-rettslige kravene til innholdet i og omfanget av miljørapportering fra selskapet.

Begrunnelsen for at EU-retten også må komme til anvendelse som tolkningsfaktor for den særnorske miljørapporteringsplikten, ligger i at det ikke kan trekkes et skarpt skille mellom informasjon som skal rapporteres etter § 3-3 (10) og § 3-3a (12) og miljøinformasjon som skal tas med i styrets økonomiske analyser etter § 3-3a (3). Divergerende lovgivning for innholdet i årsberetningen i de ulike medlemslandene bør heller ikke være til hinder for at formålet med fellesskapslovgivningen blir oppnådd. Skulle EU-retten ikke komme inn med full tyngde i tolkningen av § 3-3 (10) og § 3-3a (12), ville dette kunne føre til forfeiling av effektiv implementering av EU-retten i norsk rett, og harmonere dårlig med hensynet til EU-rettens effektivitet som tolkningsprinsipp ved tolkning av norsk rett. Det kan reises spørsmål om lovgiver implementerte miljørapporteringspliktene etter 4. og 7.

Selskapsdirektiv som ble innført ved Moderniseringsdirektivet korrekt når forholdet til den særnorske miljørapporteringsplikten ikke ble avklart. Jeg går ikke videre inn på dette her, men konstaterer at for å oppnå formålet med direktivene må disse implementeres på en måte som oppfyller graden av harmonisering som direktivene legger opp til, både når det

⁵⁴ Kommisjonsrekommandasjonen 2001/453/EC.

gjelder omfanget av informasjon som skal rapporteres og innholdet i informasjonen, se avsnitt 3 under. Jeg går derfor videre til å se på hvilke EU-rettslige kilder som utfyller regnskapsloven og dennes krav til miljørapportering i årsberetningen.

Av bestemmelsen om miljørapportering i 4. og 7. Selskapsdirektiv kan det leses at de forhold som skal rapporteres er “ ... *non-financial key performance indicators relevant to the particular business.* ”⁵⁵ Av fortalen til Moderniseringsdirektivet som innførte den europarettlige miljørapporteringsplikten hitsettes:

*“The information should not be restricted to the financial aspects of the company's business. It is expected that, where appropriate, this should lead to an analysis of environmental and social aspects necessary for an understanding of the company's development, performance or position. This is consistent also with Commission Recommendation 2001/453/EC of 30 May 2001 on the recognition, measurement and disclosure of environmental issues in the annual accounts and annual reports of companies. However, taking into account the evolving nature of this area of financial reporting and having regard to the potential burden placed on undertakings below certain sizes, Member States may choose to waive the obligation to provide non-financial information in the case of the annual report of such undertakings.”*⁵⁶

Som vi ser av Moderniseringsdirektivets fortale, er Kommissjonsrekommendasjonen fra 2001⁵⁷ et viktig tolkningsbidrag til hva som ligger i dette begrepet. Rekommandasjonen er en del av forhistorien til Moderniseringsdirektivet og nevnt i fortalen.⁵⁸ Etter europarettlig metode er rekommandasjonen følgelig relevant for tolkningen av innholdet i direktivenes miljørapporteringskrav.⁵⁹ Kommissjonens rekommandasjon er et produkt av Kommissjonens program ”Towards Sustainability”, publisert i 1992,⁶⁰ og inneholder innledningsvis en

⁵⁵ Sitert fra Rdir 78/660/EEC, art 46. Se også Rdir 83/349/EEC, art 36.

⁵⁶ Sitert fra fortalen EP/Rdir 2003/51/EC, punkt 9, min understrekning.

⁵⁷ Kommissjonsrekommendasjonen 2001/453/EC, s 33.

⁵⁸ EP/Rdir 2003/51/EC.

⁵⁹ Se sak C-292/89 *Antonissen* og Arnull (2006), s 619 og note 78.

⁶⁰ Se fortalen til Kommissjonsrekommendasjonen 2001/453/EC, avsnitt 1.

oversikt over initiativer og traktater innenfor samarbeidet som har som formål å fremme hensynet til miljøet og unionens rolle i denne forbindelse.⁶¹ Rekommandasjonen viser også til uttalelse av 1998 fra FNs arbeidsgruppe for internasjonale regnskapsstandarder og rapportering (ISAR)⁶², og at Kommisjonsrekommandasjonen er influert av ISARs uttalelse. Hvor mye vekt som kan tillegges ISARs uttalelse som forarbeid til Moderniseringsdirektivet, er et spørsmål som må løses på grunnlag av EU-rettens rettskildelære, men jeg velger å avgrense drøftelsen her til rekommandasjonen.

1.4.2 Forholdet til allmennhetens krav på miljøinformasjon

På bakgrunn av Norges internasjonale forpliktelser og allmennhetens rett til miljøinformasjon nedtegnet i Grunnloven § 110 b annet ledd ble miljøinformasjonsloven vedtatt, og trådte i kraft i 2003. Loven påla private aktører å ha og å gi miljøinformasjon til enhver som etterspør dette fra bedriften,⁶³ jf. henholdsvis miljøinformasjonsloven § 9 (1) og § 16 (1):

”§ 9. Kunnskap om miljøforhold i egen virksomhet

Enhver virksomhet som omfattes av kapittel 3 eller 4, plikter å ha kunnskap om forhold ved virksomheten, herunder dens innsatsfaktorer og produkter, som kan medføre en ikke ubetydelig påvirkning på miljøet.”

”§ 16. Rett til miljøinformasjon om virksomhet

(1) Enhver har rett til miljøinformasjon fra virksomhet nevnt i § 5 annet ledd om forhold ved virksomheten, herunder dens innsatsfaktorer og produkter, som kan medføre en ikke ubetydelig påvirkning på miljøet.”

⁶¹ Kommisjonsrekommandasjonen 2001/453/EC, s 33 ff.

⁶² Se Kommisjonsrekommandasjonen 2001/453/EC, avsnitt 16, og FN (1999), s 35.

⁶³ Ot.prp.nr.116 (2001-2002), s 9.

Plikten til å gi og å ha slik informasjon er bygget over samme lest som regnskapsloven. Bedrifters plikt til å ha og å gi miljøinformasjon etter miljøinformasjonsloven § 9 og § 16 og miljørapporteringsplikten i regnskapsloven er på mange måter to sider av samme sak, og det er unektelig et samspill mellom de to lovene. Det følger også av forarbeidene at lovgiver har søkt å oppnå likhet mellom informasjonskravets nedre grense i regnskapsloven og miljøinformasjonsloven.⁶⁴

I Rt 2010 s 385 kom spørsmålet på spissen om urørte hugstområder kunne ansees som *forhold ved virksomheten* til skogbruker i miljøinformasjonslovens forstand. Høyesterett viste i denne forbindelse til forarbeidene, og uttalte følgende om forholdet mellom miljøinformasjonsloven og regnskapsloven:

”Det følger av forarbeidene at det er nær indre sammenheng mellom disse pliktene [§ 16 og § 9], og at de to bestemmelsene har samme rekkevidde. I Ot.prp.nr.116 (2001-2002) side 223 heter det om § 9 at man har tatt utgangspunkt i regnskapsloven § 3-3 fjerde ledd, og at de vurderingene som ligger bak den bestemmelsen, i stor grad gjør seg gjeldende i forhold til kunnskapsplikten etter § 9 og retten til miljøinformasjon etter § 16. Men, heter det videre, bestemmelsene i miljøinformasjonsloven har et videre virkeområde og har til formål å sikre retten til miljøinformasjon for allmennheten i tråd med Grunnloven § 110b annet ledd.”

Forholdet mellom regnskapsloven og miljøinformasjonsloven er drøftet i masteroppgave av Anders Kjøren fra 2005.⁶⁵ Han konkluderer, i samsvar med forarbeidene referert i avgjørelsen over, med at det bærende hensynet bak miljøinformasjonsloven er informasjon

⁶⁴ Ot.prp. nr. 116 (2001-2002), s 82. Klagenemnda for avviste informasjonskrav etter Miljøinformasjonsloven av 2005 har avgjort noen saker siden den ble opprettet, men deres praksis er foreløpig omfangsrik nok til å kunne utlede noen generelle retningslinjer for hvor den nedre grense for plikten til miljøinformasjon skal trekkes.

⁶⁵ Kjøren (2005), se s 68. Kjøren konkluderer avslutningsvis på s 70 med at de to lovene på tolkes hver for seg. Oppgaven viser blant annet også til Produktkontrollloven av 1977 og dennes forarbeider, samt betraktninger fra evalueringen av regnskapsloven av 2003 om uttrykk som benyttes av EMAS og GRI. Kjøren har ikke anvendt regnskapsrettens rettskildelære ved tolkningen av regnskapslovens begreper.

til allmennheten og at dette formålet skiller seg markant fra formålet bak den regnskapsrettslige miljørapporteringsplikten at ordlyden og innholdet i lovenes uttrykk må tolkes hver for seg. Jeg kan slutte meg til denne konklusjonen og tilføye at miljøinformasjonsloven etter mitt syn må anses som *lex specialis* for allmennhetens krav på miljøinformasjon. Dette bør også få betydning for selskapenes plikt til å rapportere miljøinformasjon i årsberetningen på den måten at allmennheten ikke lenger er fokus for slik rapportering. Uttalelser fra utvalget som evaluerte regnskapsloven i 2003 støtter dette synspunkt.⁶⁶ Det er en etablert oppfatning at regnskapsrapportering som tilfredsstillende informasjonsbehovet for nåværende og potensielle investorer, långivere og andre kreditorer som regel også vil tilfredsstillende informasjonsbehovet til øvrige regnskapsbrukere.⁶⁷

Gjennom analysen vil jeg på dette grunnlag ikke legge vekt på hensynet til allmennhetens informasjonsbehov som avgjørende for innholdet og omfanget av plikten etter miljøinformasjonsloven. Det kan det reises spørsmål om miljøinformasjonsloven gir grunnlag for å kreve ytterligere miljøinformasjon enn det som vil være rapporteringspliktig etter regnskapsloven, men dette går jeg ikke nærmere inn på her.

1.5 En introduksjon til regnskapsretten og årsberetningens rettskilder

Miljørapporteringsplikten som er tema for denne oppgaven, er en regnskapsrettslig plikt. I denne oppgaven vil selskapsrettslig rammeloavgivning bidra med relevante tolkningsmomenter både til analysen av innholdet i plikten, og særlig ved vurderingen av

⁶⁶ NOU 2003:23, s 265.

⁶⁷ Dette syn støttes av uttalelse i rammeverket til IFRS avsnitt 10 om at rapportering som er rettet mot investorer, potensielle investorer, långivere og øvrige kreditorer normalt vil tilfredsstillende informasjonsbehovet for de øvrige regnskapsbrukerne. Uttalelsen bygger på en erkjennelse av at årsrapporten ikke kan tilfredsstillende informasjonsbehovet for alle brukere. Rammeverket avsnitt 9 inneholder en opplisting av regnskapsbrukere og deres primære informasjonsbehov, se også NOU 2003:23, s 138.

om plikten oppfyller sitt formål.⁶⁸ Hovedfokuset vil likevel ligge på regnskapsretten fordi den er den sentrale premissleverandøren for rapportering i regnskaps form.

Regnskapsretten er bygget opp av reguleringer på flere nivåer.⁶⁹ NOU-en i anledning evalueringen av regnskapsloven fra 2003 oppsummerer regnskapsrettens rettskildelære på følgende måte:

”Etter utvalgets forslag vil norsk regnskapsregulering fortsatt prinsipielt befinne seg på tre nivåer:

- *regnskapslovens nivå,*
- *forskriftsnivået og*
- *nivået for regnskapsstandarder ved et standardsettende organ.”⁷⁰*

Regnskapsloven gir overordnede prinsipper for og minimumskrav til innhold i årsoppgjøret. Regnskapsloven gjelder for alle selskaper som er underlagt regnskapsplikt, jf. regnskapsloven § 1-2. Denne oppgaven vil som sagt først og fremst drøfte plikten med tanke på aksjeselskaper og allmennaksjeselskaper. Regnskapsrapportering fra selskaper skjer årlig gjennom årsoppgjøret. Som nevnt består årsoppgjøret av årsregnskap⁷¹ og årsberetning, jf. § 3-1. Begge bestanddelene skal bidra til å gi selskapers ulike interessegrupper et prognosegrunnlag⁷² for fremtidig utvikling av selskapet eller selskapsgruppen, og utgjør tilsammen årsoppgjøret for selskapet eller konsernet.

Forskriftsnivået skal ikke omtales nærmere i oppgaven her, ettersom det ikke er relevant for miljørapporteringsplikten, men på nivået for regnskapsstandarder ved et privat

⁶⁸ Aksjeselskapslovgivningen, børs- og verdipapirlovgivningen, arbeidsmiljølovgivningen, herunder forskriftsverket om Helse, Miljø og Sikkerhet (HMS), miljølovgivningen, revisjons- og regnskapsretten er eksempler på rettsområder som kan innvirke på plikten til å rapportere om påvirkning på det ytre miljø.

⁶⁹ Villiers (2010), s 13.

⁷⁰ NOU 2003:23, s 45.

⁷¹ I årsregnskapet inngår resultatregnskap, balanse og kontantstrømpstilling for foretak som ikke er små og noteopplysningene, jf. regnskapsloven § 3-2.

⁷² Elling (2010), s 64.

standardsettende organ⁷³ har regnskapsloven et tosporet system.⁷⁴ For det første er det gitt standarder for regnskapsrapportering på internasjonalt nivå. Standardene utarbeides av International Accounting Standards Board (IASB). Den internasjonale regnskapsstandarden International Financial Reporting Standard (IFRS) er gjort til EU-rett gjennom Europaparlaments- og rådsforordning (EF) nr. 1606/2002 av 19. juli 2002.⁷⁵ Forordningen er gjennomført i norsk rett gjennom to forskrifter med hjemmel i regnskapsloven § 3-9 (2), en hvor den fulle IFRS er inntatt og en som inneholder en forenklet utgave av IFRS (heretter IFRS-forskriftene).⁷⁶ Forskriftene må leses i sammenheng med det konseptuelle rammeverket standardene er basert på, selv om rammeverket ikke er en del av forordningen eller forskriftene. Morselskaper som er børsnotert innenfor EØS-området er pliktig å utarbeide konsernregnskapet etter ”full IFRS”. Øvrige selskaper kan velge å rapportere etter forskriftene, jf. § 3-9 (4).⁷⁷ I praksis er det de børsnoterte selskapene som rapporterer etter IFRS.

⁷³ Denne måten private organer er satt til å utforme innholdet i gjeldende rett på er kritisert for å mangle legitimitet. For kritisk vurdering av dette, se Lau Hansen (2006) om nordiske retningslinjer for corporate governance fastsatt av private organisasjoner.

⁷⁴ *Årsregnskap i teori og praksis* (2009), s 35 ff., og Kvifte og Brandsås (2010) for systematisk fremstilling av utviklingen gjennom de siste 25 år.

⁷⁵ IASB publiserer endringer i standardene som tas inn i forordningen etter vurdering av European Financial Reporting Advisory Group (EFRAG), for utdypende informasjon se eksempelvis Elling (2010) s 70. På EFRAGs hjemmesider finnes oversikt over endringer som er under behandling og status for endringene i implementeringsprosessen, se <http://www.efrag.org/content/default.asp?id=4090>.

⁷⁶ Selv om standardene er inntatt i forskrift, hører reglene hjemme på nivået for regnskapsstandarder ved et standardsettende organ på grunn av sin karakter. Forskrift om gjennomføring av EØS-regler om vedtatte internasjonale regnskapsstandarder av 17. desember 2004 nr. 1852 og Forskrift om forenklet anvendelse av internasjonale regnskapsstandarder av 21. januar 2008 nr. 57, jf. regnskapsloven § 3-9 (2). IASB har utarbeidet en IFRS for små og mellomstore selskaper, såkalt IFRS for Small and Medium Enterprises (IFRS for SME's) som ble publisert i 2009. IFRS for SME's er ennå ikke en del av EUs regelverk, men her pågår det en utvikling for å inkorporere denne standarden, se *Årsregnskap i teori og praksis* (2009), s 35 ff.

⁷⁷ Det bemerkes at selskaper som er børsnotert i på amerikanske børser er som regel forpliktet til å utarbeide regnskap etter US General Accepted Accounting Principles (US GAAP). Det pågår også et arbeid som har til formål for å forene US GAAP og IFRS, se blant annet Elling (2010) s 76.

For det andre er det utarbeidet regnskapsstandarder på nasjonalt nivå, Norsk RegnskapsStandard (NRS), under henvisning til regnskapsloven § 4-6 og denne bestemmelsens begrep om *god regnskapsskikk*. NRS-ene utarbeides av Norsk RegnskapsStiftelse. Selskaper som utarbeider regnskap etter en av IFRS-forskriftene er i § 3-9 (3) fritatt å følge kravet til god regnskapsskikk, jf. § 4-6.⁷⁸ Øvrige selskaper må følge de nasjonale standardene.

Det rettskildemessige forholdet mellom standardene og loven er at regnskapsloven er den overordnede rettskilde og standardene utfyller lovens bestemmelser der loven selv ikke regulerer spørsmålet.⁷⁹ Av forarbeidene til regnskapsloven heter det om standardenes rettskildemessige stilling:

*”Ved spørsmål om kravet til god regnskapsskikk er overholdt, vil myndighetene og domstolene måtte foreta en vurdering basert på lovens konkrete bestemmelser og den praksis og de normer som foreligger.”*⁸⁰

Som antydnet over varierer relevante rettskilder for rapportering i årsberetning for ulike grupper selskaper. Regnskapsloven har to bestemmelser om årsberetningen, en som gjelder selskaper som er små og en som gjelder selskaper som ikke er små, henholdsvis § 3-3

⁷⁸ En arbeidsgruppe nedsatt av NRS har utredet hensiktsmessigheten av at IASBs IFRS for små og mellomstore selskaper (Small and Medium sized Enterprises, såkalt SMEs) til bruk for norske forhold. Arbeidsgruppen går inn for innføring av IFRS for SMEs til erstatning for de nasjonale standardene. I oktober 2010 ba NRS Finansdepartementet å vurdere og erstatte de nasjonale standarder med IFRS for SMEs, se NRS (2010). Mye tyder på at NRS på sikt vil erstattes med IFRS for SME's, se *Årsregnskap i teori og praksis* (2009), 35 ff., og NRS (2008).

⁷⁹ Johansson (2010), s 75 ff, og *Årsregnskap i teori og praksis* (2009), 35, ff. Når det gjelder det rettskildemessige forholdet mellom NRS og IFRS kan det tenkes at IFRS vil være et relevant tolkningsmoment for løsning av rettsspørsmål som NRS ikke løser. Grunnen til dette er at IFRS gir uttrykk for god regnskapsskikk som følges av et stort antall europeiske selskaper. Det er tvilsomt om NRS kan være et tolkningsmoment for utfyllelse av IFRS.

⁸⁰ Ot.prp.nr.42 (1997-1998). Om lov om årsregnskap m.v. (regnskapsloven) s 106.

og § 3-3 a. Kravet til miljørapportering i årsberetningen er sammenfallende for disse to gruppene, men det gjelder ulike krav til rapporteringens omfang i kraft av de overordnede prinsippene for rapportering i årsberetningen som skal behandles i kapittel 2 nedenfor. Kommisjonens rekommandasjon fra 2001 som er grunnlaget for den europarettslige miljørapporteringsplikten, utfyller også som nevnt regnskapslovens bestemmelser om miljørapportering, se avsnitt 1.4.1 over.⁸¹

På standardnivå omhandler NRS 8 rapportering i årsberetningen for selskaper som er små. NRS 16 omhandler krav til årsberetningen for selskaper som ikke er små. Frem til nylig var reguleringen av årsberetningen et nasjonalt domene, men i desember 2010 publiserte IASB en anbefaling for rapportering av informasjon som etter norsk regnskapslov inngår i årsberetningen. Denne anbefalingen gjelder for selskaper som rapporterer etter IFRS og, som nevnt, berører disse først og fremst børsnoterte foretak.

Bruken av nasjonale og internasjonale retningslinjer for rapportering i årsberetningen krever innledningsvis her noen avklarende drøftelser.

1.5.1 Norsk RegnskapsStandard på årsberetningens område

Rettskildemessig må de nasjonale standardene sees som to ulike tolkningsmomenter. For det første er standardene en rettskilde som utfyller regnskapsloven. De nasjonale NRS-ene er et viktig tolkningsbidrag og standardene har sin legitimitet i at de anses for å være et uttrykk for *god regnskapsskikk* som regnskapspliktige er pålagt å følge, jf. regnskapsloven § 4-6.⁸² For det andre vil de nasjonale standardene, i den grad de blir brukt av praktikerne, tillegges vekt som regnskapsrettslig sedvanerett. Drøftelsen her vil konsentreres om

⁸¹ NOU 2003:23, s 78.

⁸² Forarbeidene til evalueringen av regnskapsloven av 2003 gjør rede for innholdet i begrepet *god regnskapsskikk* og forholdet til nasjonale regnskapsstandarder. Systemet for utviklingen av en standard taler for at det i stor grad er samsvar mellom standardene og *god regnskapsskikk*, se NOU 2003:23, s 48 ff., særlig s 51.

standardenes vekt under henvisning til regnskapsloven § 4-6, ettersom bruk av standardene som uttrykk for sedvanerett blant annet krever empiriske undersøkelser om i hvilken utstrekning standardene faktisk blir etterlevet i praksis.⁸³ Det rettslige problemet som oppstår når NRS 8s og NRS 16s retningslinjer for årsberetningen skal anvendes, er at regnskapspliktige etter ordlyden i § 4-6 kun er pålagt å følge god regnskapsskikk ved utarbeidelse av *årsregnskapet*. Av regnskapsloven § 4-6 hitsettes:

*”Utarbeidelse av årsregnskap skal foretas i samsvar med god regnskapsskikk.”*⁸⁴

En videre tolkning av § 4-6 er nødvendig for å klarlegge den rettslige relevansen av NRS 8 og NRS 16.

Selv om ordlyden ikke gir grunnlag for at *god regnskapsskikk* skal følges ved utarbeidelse av årsberetningen, har Norsk RegnskapsStiftelse (NRS) også utarbeidet standarder for denne. Lovgiver har også eksplisitt uttalt i forarbeidene til regnskapsloven at det forventes at det utarbeides en standard for miljørapportering som skjer i årsberetningen. Som eksempel hitsettes det av forarbeidene:

*”Utvalget vil imidlertid understreke at kravene til innholdet i denne del av årsberetningen bør utvikles over tid i samsvar med utviklingen av norske og internasjonale standarder. Lovkravene bør derfor ikke være så konkrete at de hindrer en naturlig utvikling.”*⁸⁵

Selv om forarbeidene ikke viser til regnskapsloven § 4-6, er det rimelig klart at plikten til å rapportere i tråd med *god regnskapsskikk* også må omfatte utarbeidelsen av årsberetningen. Revisorforeningen anerkjenner også NRS 16 og NRS 8 som standarder på årsberetningens område.⁸⁶ Om NRS 8s og NRS 16s rettslige relevans bygges på sedvanerett eller en analogi

⁸³ Eckhoff (1997), s 258.

⁸⁴ Min understrekning.

⁸⁵ Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 186. Se også mer generelt NOU 2003:23, s 48.

⁸⁶ Se Revisorforeningen (2006).

fra § 4-6, er ikke avgjørende for resultatet av drøftelsen. Jeg vil argumentere for at NRS 8 og 16 har rettslig relevans på grunnlag av analogi fra § 4-6.⁸⁷

I tillegg til praksisen hos myndigheter, standardsettere og brukere som det er nevnt over, er det sterke reelle hensyn som taler for årsberetningen bør være underlagt *god regnskapsskikk*. Ikke-finansielle forhold som rapporteres i årsberetningen vil være nært relatert til finansielle forhold som rapporteres i årsregnskapet. Årsberetningens funksjon, som blant annet er å gi supplerende opplysninger til årsregnskapet, vil oppnås på en bedre måte dersom standardgiveren for rapportering i årsregnskapet også gir anbefalinger for rapportering i årsberetningen og rapporteringen av ikke-finansiell informasjon. Når regnskapsretten først har et reguleringssystem med standarder som angir detaljreglene, vil samme standardgiver for årsberetning og årsregnskap med stor sannsynlighet gi et mer konsistent bilde av selskapet, fremfor en situasjon der årsberetningen ikke skal behandles av standardgiver for regnskapet. Ettersom anbefalingene i NRS 8 og 16 ligger tett opptil det som følger av forarbeidene på området for årsberetningen, gjør dette også at det ikke er betenkelig å legge standardene til grunn fra et legalitetsperspektiv.⁸⁸

Jeg konkluderer med at NRS 8 og NRS 16 er rettslig relevant på lik linje som øvrige standarder utgitt av Norsk RegnskapsStiftelse.

Under innledningen til NRS 16 uttales det:

”Standarden gjelder for alle foretak som etter regnskapsloven skal avgi årsberetning, herunder norske selskap som utarbeider konsernregnskap og eventuelt selskapsregnskap i samsvar med de internasjonale regnskapsstandardene (IFRS).”⁸⁹

⁸⁷ Om analogi, se M.H. Andenæs (1997), s 92 ff., og Eckhoff (1997), s 125, og om sedvanerett, se Eckhoff (1997), s 258 ff.

⁸⁸ M.H. Andenæs (1997), s 90 og Eckhoff (1997), s 127 ff.

⁸⁹ NRS 16, s 1.

NRS 16 ble sist revidert i januar 2010, og på daværende tidspunkt var anbefalinger for årsberetningen kun blitt gitt på nasjonalt nivå. I lys av IASBs anbefaling for deler av årsberetningen for selskaper som utarbeider regnskap etter IFRS, må utsagnet som er inntatt over modereres. Jeg går her ikke videre inn på de problemstillinger som reises i forbindelse med dette.

1.5.2 Anvendelse av retningslinjer fra IASBs *Practice Statement* på rapportering i årsberetningen

Den 8. desember 2010 publiserte IASB en anbefaling om utarbeidelse av rapportering som inngår i årsberetningen, en såkalt *Practice Statement* om *Management Commentary*, som er en del av det konseptuelle rammeverket ved siden av IFRS-standardene.⁹⁰ Anbefalingen gjelder for selskaper som rapporterer etter IFRS, og dette avsnittet gjelder for denne gruppen selskaper. Anbefalingen er ikke en bindende IFRS, men selskapene skal rapportere i hvilken grad anbefalingen er brukt ved utarbeidelsen av informasjonen som inngår i *Management Commentary*, jf. dennes avsnitt IN2 og 7. En *Management Commentary* er ifølge anbefalingen:

“[...] a narrative report that provides a context within which to interpret the financial position, financial performance and cash flows of an entity. It also provides management with an opportunity to explain its objectives and its strategies for achieving those objectives.”⁹¹

I anbefalingens forarbeider som er inntatt i anbefalingen under avsnittet *Basis for Conclusions*, uttales følgende om MC:

⁹⁰ *IFRS Practice Statement Management Commentary. A framework for presentation*, se IASB (2010).

Foreløpig foreligger det ingen indikasjoner på EFRAGs holdning til standarden, og ettersom anbefalingen ikke er en standard er det tvilsomt om det i det hele tatt vil bli kommentert av EUs godkjenningsorgan for endringer i IFRS-regelverket.

⁹¹ IASB (2010) avsnitt IN3.

“Governments, securities regulators, stock exchanges and professional accountancy bodies often require entities whose debt or equity securities are publicly traded to publish management commentary. Management commentary encompasses reporting that jurisdictions may describe as management’s discussion and analysis (MD&A), operating and financial review (OFR), business review or management’s report.”⁹²

Når anbefalingen bruker ordet *management* menes det at rapporten skal være utarbeidet av følgende personer i selskapet:

“[...] the persons responsible for the decision-making and oversight of the entity. They may include executive employees, key management personnel and members of a governing body.”⁹³

Utdragene som er inntatt over viser at rapporten IASBs anbefaling omhandler, har sterke likhetstrekk med årsberetningen som kreves etter norsk regnskapslovgivning. Anbefalingen er en narrativ rapport som utfyller årsregnskapet, jf. avsnitt IN3, den utarbeides etter krav fra myndighetene og kan karakteriseres som en *business review*, jf. avsnitt BC5, og den er utarbeidet av ansvarlige beslutningstagere som er medlemmer av et styrende organ (*governing body*), jf. avsnitt IN6. Selv om anbefalingen tilsynelatende vil komme til anvendelse på årsberetningen i sin helhet, er dette likevel ikke tilfelle.

Rapporten som IASBs anbefaling omhandler, er en del av årsberetningen som inneholder den administrative ledelsens syn på selskapets økonomiske stilling og fremtidige utvikling.⁹⁴ Anbefalingen er gitt fordi det innen flere ulike jurisdiksjoner kreves slik delrapport som er utarbeidet av selskapets administrative ledelse. Systemet for rapportering i årsberetningen i disse jurisdiksjonene avviker fra det norske. Formålet med anbefalingen er:

⁹² IASB (2010) *Basis for Conclusions*, avsnitt BC5.

⁹³ IASB (2010) avsnitt IN6.

⁹⁴ IFRS-en IAS 1 oppfordrer selskapene til å utarbeide en ledelsesrapport ved siden av årsregnskapet, se IAS 8.1 og NOU 2003:23, s 94 og 259. Om *Operating and Financial Review*, se Villiers (2006), s 205 ff., og for eksempel hvordan dette gjøres av norske foretak, se Hydro (2010) b, s 63 ff.

“[...] to improve the usefulness of the information provided in an entity’s management commentary so that, when it is provided in conjunction with the financial statements, users are better able to make decisions about providing resources to the entity.”⁹⁵

Etter norsk regnskapslovgivning er en slik rapport ikke påkrevet, men bestemmelsen for årsberetningen for selskaper som ikke er små krever at styret beskriver selskapets økonomiske stilling og fremtidige utvikling, jf. § 3-3a (2) og (5). Den informasjonen som kreves etter norsk lov vil tildels overlape informasjonen som gis i rapporten som omfattes av IASBs anbefaling. Dette er informasjon som er svært tett knyttet til årsregnskapet og selskapers økonomiske utvikling i fortid og fremtid.

Etter EU-retten kreves det at slik informasjon inkluderer miljøinformasjon der det er økonomisk relevant. Den EU rettslige reguleringen av årsberetningen i 4. og 7. Selskapsdirektiv, henholdsvis artikkel 46 og 36, er nøytral i forhold til medlemslandenes systemer for rapportering i årsberetningen. Denne europarettslige miljørapporteringsplikten vil omfatte samme informasjon som kreves etter den norske miljørapporteringsplikten, se avsnitt 1.4.1 over.

IASB sin anbefaling, den europarettslige miljørapporteringsplikten og den norske miljørapporteringsplikten er således reguleringer med delvis overlappende anvendelsesområde. Denne situasjonen oppstår på grunn av avvikende systemer for rapportering i årsberetning. Særlig problematisk blir dette for norske selskaper som ikke er små og rapporterer etter IFRS, samtidig som de skal møte krav til rapportering som stilles av utenlandske investorer og børsere.

Høringsuttalelser i forarbeidene tyder på at årsberetningen blir utarbeidet dels av foretakets administrative ledelse og dels av styret.⁹⁶ I praksis kan det forekomme at administrasjonen

⁹⁵ IASB (2010) *Basis for Conclusions*, BC4.

⁹⁶ Se NSRFs og Norsk RegnskapsStiftelses høringsuttalelse i Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 188.

utarbeider hele årsberetningen og at den deretter blir undertegnet av styret.⁹⁷ Lovgiver har imidlertid en kjølig holdning til at selskapets administrative ledelse utarbeider hele eller deler av årsberetningen. Denne uttalelsen er gitt i forbindelse med spørsmålet om årsberetningens krav til redegjørelse for selskapets fremtidig utvikling:

”NSRF og Norsk RegnskapsStiftelse mener at loven ikke bør være til hinder for at detaljerte opplysninger i årsberetningen gis av foretakets administrative ledelse og ikke av styret. Det påpekes særskilt at foretakets administrative ledelse bør kunne redegjøre for foretakets utsikter. Etter amerikansk praksis skal store, børsnoterte foretak avgi en såkalt Management's Discussion and Analysis (MD&A), hvor ledelsen i foretaket skal analysere kjente forhold som påvirker foretakets stilling og utsikter. Departementet mener prinsipielt at årsberetningen i sin helhet bør avgis og undertegnes av styret og daglig leder i det regnskapspliktige foretak. Reglene om årsberetningens innhold er etter departementets oppfatning ikke mer omfattende eller detaljerte enn at styret i regnskapspliktige foretak, eventuelt sammen med daglig leder, bør kunne gi opplysningene ved selv å avgi hele årsberetningen. Regnskapspliktige foretak står fritt til å gi mer detaljert informasjon enn det som skal framgå av årsberetningen i tilknytning til avgivelsen av årsregnskapet. Daglig leder eller andre ansatte med nødvendig fullmakt kan normalt offentliggjøre slik informasjon på vegne av foretaket. Departementet finner det ikke hensiktsmessig å fastsette lovregler om plikt for foretaket til å gi slik utvidet informasjon. Det er likevel ikke utelukket at det etter en utvikling av god regnskapsskikk vil bli stilt krav til f.eks. administrasjonen i store foretak om å gi utvidet informasjon i tilknytning til avgivelsen av årsregnskapet etter mønster av amerikansk praksis.”⁹⁸

Når det kommer til store og komplekse børsnoterte foretak som utarbeider årsberetning for egen og konsernets virksomhet, er jeg usikker på holdbarheten av lovgivers uttalelse om rimeligheten av at styret utarbeider årsberetningen i sin helhet. Uttalelser i forarbeidene til evalueringen av regnskapsloven av 2003 er noe uklare, men tenderer til å følge opp synspunktet fra forarbeidene fra 1998 om at årsberetningen skal være utarbeidet av styret

⁹⁷ Kjelland (2011).

⁹⁸ Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 191 og 192.

og eventuelt daglig leder.⁹⁹ Uttalelsen som er inntatt over og etterfølgende utvikling tyder på at lovgiver ikke har vurdert forholdet mellom årsberetningen og andre narrative rapporter som kreves etter internasjonal lovgivning. Dette skaper et uavklart avvik mellom nasjonal og internasjonal systematikk for rapportering i årsberetningen som er problematisk, og i oppgaven her kommer spørsmålet på spissen ved behandlingen av IASBs anbefaling for *Management Commentary*.

Anbefalingen ble publisert relativt nylig, og det er usikkert hvilken utbredelse og funksjon anbefalingen vil komme til å få ved utarbeidelse av årsoppgjør for regnskapsåret 2011. På grunn av den europarettslige miljørapporteringsplikten er det likevel sannsynlig at anbefalingen kommer til å ha en betydning også for norske selskaper som rapporterer etter IFRS. Innledningsvis i anbefalingen fremgår det at anbefalingen er laget for å kunne tilpasses virksomhetens art og de lovreguleringer den må være underlagt:

“However, the form and content of management commentary may vary by entity. Thus, the Statement also provides principles to enable entities to adapt the information they provide to the particular circumstances of their business, including the legal and economic circumstances of individual jurisdictions. This flexible approach will generate more meaningful disclosure by encouraging entities that choose to present management commentary to discuss those matters that are most relevant to their individual circumstances.”¹⁰⁰

På dette grunnlag velger jeg å presentere og drøfte noen av retningslinjene som gis i anbefalingen under avsnitt 3.6. Som nevnt over vil miljøinformasjon ofte være nært knyttet til selskapets fremtidige evne til å generere verdiskapning, se avsnitt 1.4 over. Dersom anbefalingen er gitt for å forbedre kvaliteten på narrativ informasjon som gis for bedre å kunne forstå selskapets økonomiske utvikling er den høyst relevant for rapportering av miljøinformasjon i årsberetningen for foretak som er regnskapspliktige etter

⁹⁹ NOU 2003:23, s 261.

¹⁰⁰ IASB (2010), avsnitt IN5. Min understrekning.

regnskapsloven. Den rettskildemessige betydningen av anbefalingen kommer jeg tilbake til i avsnitt 3.6.

1.6 Kontroll og sanksjon

Selskaper med en samlet driftsinntekt på over fem millioner norske kroner er underlagt revisjonsplikt, se revisorloven § 2-1 (1) jf. (2). Revisors plikter og funksjon i forbindelse med revidering av regnskapsrettslige rapporteringer, er et omfattende tema, og her skal jeg først knytte noen kommentarer til revisjon av miljøinformasjon i årsberetningen og deretter gir en kort oversikt over hvordan plikten er sanksjonert.

Revisors plikt til å kontrollere miljøinformasjon som rapporteres i årsberetningen er begrenset. Uttalelser i forarbeidene til revisorloven av 1999 uttrykker at revisor ikke er forpliktet til å foreta revisjon av narrativ miljørapportering i årsberetningen, ei heller av rapportering om selskapets fremtidige utvikling:

”Revisor skal videre vurderere opplysninger om årsregnskapet mv. som er gitt i årsberetningen. Opplysninger i årsberetningen om den regnskapspliktiges fremtidige utvikling, og om arbeidsmiljø og miljøinformasjon, vil ikke omfattes av revisors kontroll.”¹⁰¹

Kvalitative og kvantitative empiriske undersøkelser fra 2008 indikerer at loven ikke følges opp eller håndheves. Det foreligger ingen formelle rutiner for etterprøving og kontroll av miljøinformasjon i årsberetningen.¹⁰² Dette får miljørapporteringsplikten til å bære preg av å være frivillig. Håndhevingen av loven kan skje gjennom erstatningssøksmål fra aktører som har lidd tap som følge av uriktig eller utelatt miljørapportering, eller at forholdet straffefølges. Under vil jeg kort presentere ulike grunnlag for slike sanksjoner.

¹⁰¹ Ot.prp. nr. 75 (1997-98), s 8. Forslaget er fulgt opp i Innst. O. nr. 25 (1998-99), se avsnitt 4.1.2.1 i innstillingen.

¹⁰² Ruud m.fl. (2008), s 58.

Årsberetningen er etter norsk rett styrets beretning,¹⁰³ og rettslige sanksjoner for brudd på selskaps- og regnskapsreguleringer er i første rekke sanksjoner som er rettet mot medlemmene av styret.¹⁰⁴ Rapporten har en selskapsrettslig funksjon fordi den er et ledd i utøvelsen av styrets forvaltermyndighet overfor aksjonærene og allmennheten, jf. asl/asal § 6-12.¹⁰⁵ Styret behandler årsregnskapet og årsberetningen i møte, jf. asl/asal § 6-19 og årsberetningen undertegnes av samtlige styremedlemmer. Styremedlemmene kan komme i ansvar dersom beretningen inneholder erstatningsbetingende feil eller mangler som fører til økonomisk tap. I forarbeidene til bestemmelsen om miljørapportering er bevisstgjøring av styrets eget ansvar for miljøpåvirkning fra virksomheten fremhevet som et av siktemålene for revideringen av plikten i 1998.¹⁰⁶ For generalforsamlingen har også styremedlemmene opplysningsplikt om ethvert forhold som har innvirkning på godkjenningen av årsregnskapet og årsberetningen, såfremt opplysninger om forholdet foreligger, se asl/asal § 5-15 (1) nummer 1. Slik loven er utformet har generalforsamlingen adgang til å nekte godkjenning av styrets beretning.¹⁰⁷

Styrets selskapsrettslige erstatningsansvar fremstår som en sanksjon for å forhindre at styremedlemmer opptrer på en uønsket måte. Styrets brudd på aksjelovgivningen er også sanksjonert, jf. asl/asal § 19-1 (1) og (3).

¹⁰³ Forarbeidene til aksjeloven av 1976 taler om ”styrets beretning” og ved denne loven ble årsberetningen trukket inn under definisjonen av ”årsoppgjør”, se Innstilling om lov om aksjeselskaper (1975-76) s 149 andre spalte.

¹⁰⁴ Ikke-rettslige sanksjoner kan tenkes i forbindelse med selskapers rolle som aktører i et marked. Dette kommer jeg tilbake til i avsnitt 4.5 under.

¹⁰⁵ Se Holbek (1985), Andrews (1981) og Huse (2003), s 73-74.

¹⁰⁶ Innst.O.nr. 61 (1997-98), kapittel 10.1, min understrekning.

¹⁰⁷ Det kan reises spørsmål om hvor grensen skal trekkes for generalforsamlingens adgang til å gjennomtvinge redigeringer i beretningen på bekostning av styrets lovfestede rett til å forvalte selskapet. Det er ikke utenkelig at dette spørsmålet kan komme på spissen i forbindelse med styrets rapportering av selskapets påvirkning på det ytre miljø, særlig dersom styret ønsker å rapportere selskapets ”gamle miljøsynder”. I en slik situasjon vil vurderingen være om generalforsamlingen går ut over sin myndighet på bekostning av styrets lovfestede rett til å forvalte selskapet, jf. asl/asal § 6-12.

Brudd på regnskapslovens bestemmelser er straffebelagt etter straffeloven § 286. Av bestemmelsen hitsettes:

”Den som forsettlig eller uaktsomt vesentlig tilsidesetter bestemmelser om bokføring og dokumentasjon av regnskapsopplysninger, årsregnskap, årsberetning eller regnskapsoppbevaring som er fastsatt i lov eller forskrift i medhold av lov, straffes med bøter eller fengsel inntil 1 år eller begge deler. Foreligger særlig skjerpene omstendigheter, kan fengsel inntil 3 år anvendes. ”

Forsettlige eller uaktsomme vesentlige overtredelser av regnskapslovgivningen er også straffebelagt etter regnskapsloven med bøter og fengsel inntil 3 år, eller 6 år der det foreligger særlig skjerpene omstendigheter, jf. § 8-5.¹⁰⁸ Medvirkning til slik overtredelse er også straffebelagt.

Fra rettspraksis har jeg funnet ett eksempel fra Agder lagmannsrett fra 2005 på at uriktig miljørapportering i årsberetningen er straffet. Tiltalte ble dømt for miljøkriminalitet, grovt bedrageri og økonomisk utroskap, samt en rekke andre mindre forhold. Om den uriktige miljørapporteringen i årsberetningene for regnskapsårene 1999, 2000 og 2001 hitsettes:

”Lagmannsretten finner det bevist at A i egenskap av styreleder og daglig leder i årsberetningene for 1999, 2000 og 2001 ga uriktige opplysninger om at - AS ikke påvirket det ytre miljø som beskrevet i tiltalen.

Han var klar over at opplysningene ikke var riktige og at de bidro til å gi et for godt bilde av selskapets økonomiske stilling ved drift med lovlige utslipp.

Forholdet bedømmes som forsettlig brudd på straffeloven § 286 første straffalternativ, jf. § 288, jf. regnskapsloven § 1-1, § 1-2 første ledd nr. 1 og 3-3 fjerde ledd.”¹⁰⁹

¹⁰⁸ Se eksempelvis Rt 2008 s 592 om styremedlemmers og daglig leders straffansvar for på grunnlag av regnskapsloven § 8-5.

¹⁰⁹ Agder lagmannsrett LA-2005-92191, s 17 og 18. Min understrekning.

Av dommen går det frem at slike forhold isolert sett straffes med bøter, men i foreliggende sak ble forholdet betraktet som skjerpende omstendighet ved utmålingen av straffen. Jeg går ikke nærmere inn på straffansvaret for uriktig eller utelatt miljørapportering her.

2 Formål og prinsipper

2.1 Innledning

I dette kapitlet skal jeg gjøre rede for noen prinsipper og formål som styrer innholdet i og omfanget av plikten som er temaet for denne oppgaven. Drøftelsene og redegjørelsene i dette kapitlet besørger forutsetninger og retningslinjer for drøftelsene i kapittel 3 om innholdet i den lovfestede plikten til å rapportere om påvirkninger på det ytre miljø.

Først behandles miljørapporteringsplikts formål. Deretter vil jeg løfte frem relevante EU-rettslige formål som har innvirkning på tolkningen av plikten. Før jeg går over til analysen i kapittel 3 vil jeg også belyse to overordnede retningslinjer for rapportering innenfor rammene av årsberetningen som også styrer omfanget av og innholdet i plikten.

2.2 Formålet med kravet om miljørapportering

Formålene med miljørapporteringsplikten er ikke nedtegnet i loven eller kommet eksplisitt til uttrykk i forarbeidene i den forstand at lovgiver uttrykker hva som søkes oppnådd ved innføring av miljørapporteringsplikten. Før regnskapsloven av 1977 fulgte bestemmelser om årsoppgjøret av aksjelovgivningen.¹¹⁰ Bestemmelsen om årsberetningen i aksjeloven av 1976 omfattet en rapporteringsplikt om arbeidsmiljøet i bedriften og tiltak som er iverksatt i forbindelse med dette og denne rapporteringsplikten var den første form for lovpålagt sosial rapportering for norske selskaper. I lys av det som er temaet for denne oppgaven, er

¹¹⁰ Regnskapsloven av 1977 fikk en egen bestemmelse om årsberetningen, se Ot.prp.nr. 47(1984-85) s 93, i forbindelse med at regnskapslovens anvendelsesområde ble utvidet til å omfatte ansvarlige selskaper og kommandittselskaper ved lovendringen i 1985 (tilføyd ved lov av 21 juni 1985 nr. 83). Regnskapslovens begreper ble samtidig harmonisert med aksjeselskapsloven på området for årsoppgjøret.

det relevant å se nærmere på forarbeidene kommentarer til innføring av plikten til å rapportere om arbeidsmiljøet. Av forarbeidene hitsettes:

”Etter gjeldende lov skal årsberetningen bare inneholde opplysninger som gjelder selskapets økonomiske stilling. Ved bestemmelsen i tredje ledd, dels også ved annet ledd, sprenges denne tradisjonelle ramme.[...] Etter departementets mening er dette naturlig. På bakgrunn av den offentlighet som nå forutsettes å skulle gjelde for årsoppgjøret, er det grunn til å reise spørsmål om ikke årsberetningen bør inneholde ytterligere opplysninger som kan interessere allmennheten, de ansatte, offentlige myndigheter m.v.”¹¹¹

Den gang begrunnet lovgiver den sosiale rapporteringsplikten med at den fremstod som naturlig i lys av at årsoppgjøret ble underlagt offentlighet. Det påfølgende utsagn antyder at veien dermed lå åpen for andre former for sosial rapportering innenfor rammene av årsberetningen.¹¹²

Bakgrunnen for lovforslaget om miljørapporteringsplikten var brev fra Norges Industriforbund (nå Næringslivets Hovedorganisasjon, NHO) til Miljøverndepartementet.¹¹³ Fra forarbeidene til endringsloven hitsettes følgende utdrag fra NHOs brev til departementet:

” «1. Styrket engasjement fra bedriftsledelsen i miljøvernarbeidet.

Et vesentlig punkt i Industriforbundets arbeide er å få forståelse i bedriftene for at miljøverntiltakene må være en integrert del av virksomheten, og at drift og vedlikehold skal gjennomføres på linje med det som gjelder for produksjonsanleggene. God drift av

¹¹¹ Ot.prp.nr. 19(1975-76), s 175 andre spalte, min understrekning.

¹¹² Innføringen av sosial rapportering om arbeidsmiljøet innenfor rammene av årsberetningen er, så vidt meg bekjent, ikke kommentert nærmere i forarbeidene til aksjeloven av 1976. Regnskapsloven av 1977 fikk ingen egen bestemmelse om årsberetningen, men forarbeidene til regnskapsloven uttaler at bestemmelsen om tilleggsopplysninger, se regnskapsloven av 1977 § 19, skal tilsvare aksjeloven av 1976 sin bestemmelse om årsberetningen, se Ot.prp.nr. 46(1975-76) s 26.

¹¹³ Norges Industriforbund (1988).

produksjonsprosesser og renseanlegg er, etter vårt syn, fortsatt den beste og rimeligste måten å redusere utslippene på. En nødvendig forutsetning er at bedriftsledelsen er opptatt av og engasjerer seg i miljøvernarbeidet.

Lov om aksjeselskaper har en bestemmelse (§ 11-12) om at årsberetningen skal inneholde en redegjørelse om arbeidsmiljøet og en oversikt over tiltak som er iverksatt. Industriforbundet vil foreslå at denne bestemmelse utvides til også å omfatte det ytre miljø. »”¹¹⁴

Som vi ser av Industriforbundets brev til Miljøverndepartementet var miljørapporteringsplikten tenkt som en støtte til gjennomføringen av miljøtiltak i den enkelte bedrift. I brevet beskrives de siste års gjennomføring av miljøtiltak i industribedrifter og kostnadene knyttet til dette. Industriforbundet bestrider ikke at miljøarbeidet er viktig, men ber om Departementets forståelse for at ting tar tid. Forslaget om miljørapportering ble fremmet sammen med flere forslag som skulle lette gjennomføring av en ny tøff runde med miljøkrav fra myndighetene.¹¹⁵ Allerede på forslagsstadiet ser vi at miljørapporteringsplikten skulle påvirke adferden til beslutningstagerne i virksomheten for å lette gjennomføringen av miljøtiltak.

Forarbeidene til endringsloven som innfører miljørapporteringsplikten fra 1989, viderefører forutsetningen fra innføringen av rapporteringsplikten for arbeidsmiljøet i 1977 om at miljørapporteringsplikten fører til en utvidelse av årsberetningens rammer. Dette er fordi styret nå også skal rapportere informasjon som ikke har umiddelbar sammenheng med selskapets økonomi, men også er av interesse for regnskapsbrukere:

”Gjennom reglene i § 11-12 annet, tredje og særlig siste ledd er denne rammen noe utvidet slik at det i årsberetningen også skal gis informasjon om forhold som ikke har umiddelbar tilknytning til

¹¹⁴ Se ot.prp.nr. 88(1988-98), s. 1, og Norges Industriforbund (1988). Min understrekning.

¹¹⁵ Brev av 11. juli 1988 fra Norges Industriforbund (nå Næringslivets Hovedorganisasjon) ved Adm.dir. Knut Lofstad til Miljøverndepartementet ved statsråd Sissel Rønbeck.

selskapets økonomi, men som likevel kan være av stor interesse for den som søker informasjon om selskapet.¹¹⁶

En uttalelse som kan minne om en formålsangivelse kom tydelig frem i forarbeidene til endringsloven av 1989 som innførte plikten. Denne er senere fulgt opp ved revideringen av regnskapsloven i 1998:¹¹⁷

*”En plikt til å redegjøre for miljøvernspørsmål i årsberetningen vil dessuten kunne bidra til å fokusere styrets oppmerksomhet på slike forhold, og til å skjerpe styrets ansvar i denne forbindelse.”*¹¹⁸

Uttalelsen synes å gi uttrykk for miljørapporteringspliktes formål, men sier ingenting om hva miljørapporteringsplikten egentlig skal bidra med. Sammenlignet med det opprinnelige forslaget som kom fra Industriforbundet, der hensikten med miljørapporteringsplikten var å lette gjennomføringen av miljøtiltak i den enkelte bedrift, inneholdt ikke forarbeidene et klart formål. Riktignok uttales det i forarbeidene til innføringen av plikten at denne skulle vekke styrets oppmerksomhet omkring miljøforhold og skjerpe styreansvaret.¹¹⁹ Endringen i 1998 tilsiktet også dertil en ytterligere skjerping av dette styrets ansvar.¹²⁰ Man kan spørre seg hvorfor? Jeg vil hevde at miljørapporteringspliktes formål var å endre styrets adferd i forhold til hvordan miljøforhold ved virksomheten ble behandlet. I teorien er det også pekt på at styret skulle ta hensyn til de eksterne kostnadene av selskapets virksomhet ved å internalisere dem, enten i form av anstrengelser for å redusere disse, eller at kostnaden ble belastet selskapet selv i stedet for samfunnet eller den tilfeldige skadelidte.¹²¹ Jeg er enig i at dette er et formål som lovgiver sikter mot og at en adferdsendring i styrets bruk av sin selskapsrettslige kompetanse er formålet bak bestemmelsen om miljørapporteringsplikten.

¹¹⁶ Se Ot.prp.nr. 88 (1988-89) s. 1, min understrekning.

¹¹⁷ Innst.O.nr. 61 (1997-98), kapittel 10.1.

¹¹⁸ Ot.prp.nr.88 (1988-1989), s 2.

¹¹⁹ Ot.prp.nr.88 (1988-1989), s 2

¹²⁰ Se Innst.O.nr. 61 (1997-98), kapittel 10.1.

¹²¹ Sjøfjell (2009) (c), s 1001.

Pliktens formål må tolkes på grunnlag av lovforslaget fra Industriforbundet slik at formålet med miljørapporteringsplikten blir å påvirke styrets adferd overfor miljøforhold ved virksomheten. Da dagens miljørapporteringsplikt ble endret i 1998 tilføyde lovgiver følgende angående pliktens formål:

*”Miljørapporteringen vil kunne ha en positiv effekt på selskapets miljøsatsing. F.eks. vil den kunne bidra til å skjerpe styrets oppmerksomhet og ansvarsbevissthet om miljøforhold, og det vil kunne bevisstgjøre selskapets administrasjon om de forhold ved virksomheten som kan medføre en ikke ubetydelig påvirkning av det ytre miljø. Slik informasjon kan være av betydelig interesse for aksjeeiere, investorer, kredittgivere, ansatte i virksomheten, myndigheter og allmennheten. På denne bakgrunn foreslår departementet at regnskapslovens krav til miljørapportering presiseres og utvides.”*¹²²

Av uttalelsen går det tydeligere frem at plikten var ment til å ha en innvirkning på styrets adferd i form av behandling av miljøforhold ved virksomheten. I tillegg uttaler forarbeidene at miljøinformasjonen skal bidra til å vurdere selskapet i en miljømessig sammenheng.¹²³ At ikke-finansiell informasjon etterspørres av brukerne av årsoppgjøret til europeiske selskaper bekreftes senest i en offentlig konsultasjon initiert av Kommisjonen. Av oppsummeringen av konsultasjonen går det frem at over 80 % av de spurte brukerne ønsker bredere rapportering av ikke-finansiell informasjon slik at selskapets risikoer og fremtidige utviklingsmuligheter kan kartlegges.¹²⁴

Formålet om styret og ledelsens oppmerksomhet omring miljøforhold ved virksomheten finner gjenklang i Kommisjonsrekommandasjonen av 2001, og dennes uttalte formål med den EU-rettslige plikten til å rapportere miljøinformasjon:

¹²² Innst.O.nr. 61 (1997-98), kapittel 10.1.

¹²³ Om allmennheten som bruker av miljøinformasjon viser jeg til avsnitt 1.4.2 over.

¹²⁴ Se Kommisjonen (2011), s 11 og 12.

“An enhanced attention to financial aspects could contribute to achieving the goals of the programme; ensuring that environmental expenditures and risks are taken into account could increase the company's awareness of environmental issues.”¹²⁵

For ordens skyld minner jeg om at rekommandasjonen omhandler miljørapportering i alle årsoppgjørets bestanddeler, men dette gir etter min mening ikke utslag i irrelevans for tolkningen av formålet med rapporteringen i årsberetningen isolert sett.

På standardnivå uttaler den norske regnskapsstandarden for foretak som ikke er små, NRS 16, at formålet med miljørapportering er:

”[...] å gi et grunnlag for å vurdere den virksomhet foretaket driver i en miljømessig sammenheng, og å gi et bilde av selskapets miljømessige forpliktelser og utviklingsmuligheter.”¹²⁶

Formålet med miljørapporteringsplikten for foretak som er små, er likelydende.¹²⁷

IASBs *Practice Statement Managements Commentary* inneholder intet spesifikt krav til rapportering av miljøinformasjon og følgelig intet formål med rapporteringsplikten fordi anbefalingen er fleksibel i forhold til nasjonale rapporteringskrav. Anbefalingen gir retningslinjer for hvordan rapporteringen skal foregå for å gi nyttig informasjon til brukerne, men ikke om hvilke konkrete forhold ved virksomheten som skal rapporteres, se anbefalingens forarbeider (*Basis for Conclusions*), avsnitt BC 14. Anbefalingene vil være retningsgivende for innhold og omfang av miljørapporteringen for selskaper som rapporterer etter IFRS. Her må det overordnede formålet for rapportering som kommer frem i anbefalingen også bli sammenfallende med formålet til miljørapporteringsplikten, jf. avsnitt 3.6 under.

¹²⁵ Kommissjonsrekommandasjonen 2001/453/EC.

¹²⁶ NRS 16 (2010), s 13.

¹²⁷ NRS 8, s 83.

Oppsummeringsvis er formålet med miljørapporteringsplikten å påvirke styrets adferd ved behandlingen av miljøforhold ved virksomheten. Virkemidlet for å oppnå dette formålet er en miljørapporteringsplikt som skjerper styrets oppmerksomhet og ansvar for miljøforhold, letter gjennomføringen av miljøtiltak i virksomheten og som gir regnskapsbrukerne et grunnlag for å vurdere virksomheten i en miljømessig sammenheng.

2.3 EU-rettslige formål i et effektiviseringsperspektiv

EU/EØS-retten innvirker på tolkningen av innholdet i og omfanget av miljørapporteringsplikten på to nivåer. Det første er at EU/EØS-rettens formål skal få gjennomslag i norsk rett, ved at nasjonal rett i EØS-medlemslandene skal tolkes på en måte som fremmer formålene med det europeiske samarbeidet som er nedtegnet i primærretten og sekundærretten.¹²⁸ For det andre gir EU-retten konkrete anbefalinger for miljørapportering innen fellesskapsområdet som utgjør tolkningsmomenter i analysen av pliktens innhold og omfang, jf. Kommisjonens rekommandasjon av 2001 som utgjør utgangspunktet for den europarettlige miljørapporteringsplikten.¹²⁹ EU-rettslige kilder bidrar til å utfylle ordlyden til bestemmelsene om årsberetningen og miljørapportering i den nasjonale regnskapsloven. For temaet i oppgaven her er det en tett indre sammenheng mellom EU-rettens innvirkning på disse to nivåene. Avsnittet her vil konsentreres om EU-rettens innvirkning som tolkningsprinsipp, mens de konkrete retningslinjene fra Kommisjonens rekommandasjon vil trekkes inn i analysen der disse er relevante, jf. avsnitt 1.4.1 over. Tolkingsmetoden til EU-domstolen er formålsbasert, kontekstuell og dynamisk, og domstolens metode skal brukes ved tolkningen av EU-rett. Dette gjelder både når den anvendes som tolkningsprinsipp og som tolkningsmoment.¹³⁰

¹²⁸ Se Arnesen og Stenvik (2010), og Arnull (2006), s 607 ff.

¹²⁹ Se Kommisjonsrekommandasjonen 2001/453/EC, jf. fortalen til Moderniseringsdirektivet EP/Rdir 2003/51/EC avsnitt 9.

¹³⁰ Arnull (2006), s 612, og *EØS-rett* (2004), s 237 og note 357.

Av EU-retten fremgår det formål som er relevant ved tolkningen av miljørapporteringsplikten. For det første vil formålet bak den EU-rettslige miljørapporteringsplikten virke inn på tolkningen av den norske miljørapporteringsplikten. For det andre kommer formål bak EU-rettslige regnskapsreguleringer i betraktning. For det tredje er det gitt traktatbestemmelser som omhandler unionens målsetting om å fremme bærekraftig utvikling. De overordnede formål med EU-retten er behandlet i litteraturen.¹³¹ I det følgende skal formålene på ulike nivåer presenteres kort.

I og på grunnlag av 4. og 7. Selskapsdirektiv¹³² er det gitt regnskapsrettslige reguleringer for EU-området. Direktivene ble vedtatt under henvisning til nå TEU artikkel 50 nr. 2 bokstav g.¹³³ Bestemmelsen omhandler Rådets og Kommisjonens mandat til å vedta lovgivning som bygger ned barrierer innenfor fellesskapsområdet som er til hinder for fri etableringsrett. Artikkelen angir også flere av formålene med fellesskapets regler for reguleringer av selskaper. Av artikkel 50 nr. 2 bokstav g hitsettes:

“The European Parliament, the Council and the Commission shall carry out the duties devolving upon them under the preceding provisions, in particular: [...]

(g) by coordinating to the necessary extent the safeguards which, for the protection of the interests of members and others, are required by Member States of companies or firms within the meaning of the second paragraph of Article 54 with a view to making such safeguards equivalent throughout the Union;”¹³⁴

De overordnede formål med EU-rettslig selskaps- og finansmarkedsrett er utførlig behandlet i litteraturen.¹³⁵ I denne oppgaven vil jeg fremheve formålet som er understreket

¹³¹ Jeg går ikke her inn på diskusjonen av om EU-rettens overordnede formål også gjelder for Norge på de områder som EØS-avtalen dekker, men nøyer meg med å vise til argumentasjonen i artikkelutkastet, Sjøfjell (2009) (a). Se også Krämer (2007), s 8 ff.

¹³² Henholdsvis Rdir 78/660/EEC og Rdir 83/349/EEC.

¹³³ Tidligere artikkel 44 og daværende artikkel 54 nr. 3 bokstav g i EF-traktaten av 1957.

¹³⁴ TEU artikkel 50 nr. 2 bokstav g. Min understrekning.

¹³⁵ Se Sjøfjell (2009), s 127 ff.

i traktatteksten som er inntatt over. Det er formålet om å tilstrebe likhet innen unionsområdet for reguleringer som skal beskytte aksjonærer og andre parter som forholder seg til selskapet.

Moderniseringsdirektivet¹³⁶ endret 4. og 7. Selskapsdirektiv¹³⁷ i 2003. I fortalen til Moderniseringsdirektivet går det frem at miljømessige aspekter ved europeiske selskaper skal inkorporeres som en del av europarettlig regnskapsregulering¹³⁸:

“The information should not be restricted to the financial aspects of the company's business. It is expected that, where appropriate, this should lead to an analysis of environmental and social aspects necessary for an understanding of the company's development, performance or position. This is consistent also with Commission Recommendation 2001/453/EC of 30 May 2001 on the recognition, measurement and disclosure of environmental issues in the annual accounts and annual reports of companies.”¹³⁹

Sekundærretten skal tolkes i lys av traktatretten.¹⁴⁰ Fortalen til Moderniseringsdirektivet¹⁴¹ underbygger også at de overordnede formål med unionen er relevante ved tolkningen av miljørapporteringsplikten. Litteraturen viser hvordan EU-domstolen bruker de overordnede formål med unionen til å argumentere mot eller for medlemslandenes aktiviteter som skaper restriksjoner og begrunnelser for disse.¹⁴² Medlemslandene kan på denne måten være indirekte forpliktet til å effektivisere de overordnede formålene ved implementering, tolkning og anvendelse av fellesskapsretten.

¹³⁶ EP/Rdir 2003/51/EC.

¹³⁷ Henholdsvis Rdir 78/660/EEC og Rdir 83/349/EEC.

¹³⁸ Forhistorien til denne regelen springer ut av FNs anbefalinger for miljørapportering i selskapers årsoppgjør som er tuftet på internasjonale forpliktelser til å fremme bærekraftig utvikling, se fortalen til Kommissjonsrekommendasjon 2001/453/EC, avsnitt 16.

¹³⁹ Se fortalen til EP/Rdir 2003/51/EC avsnitt 9.

¹⁴⁰ Arnull (2006), s 612.

¹⁴¹ EP/Rdir 2003/51/EC.

¹⁴² Sjøfjell (2009), s 175.

Relevant i vår sammenheng her er spesielt den delen av EU-rettens overordnede formål som fremgår av Traktat om den Europeiske Union (TEU) artikkel 3 avsnitt 3, jf. fortalen til EØS avsnitt 10 og 11. Av artikkel 3 avsnitt hitsettes:

“The Union shall establish an internal market. It shall work for the sustainable development of Europe based on balanced economic growth and price stability, a highly competitive social market economy, aiming at full employment and social progress, and a high level of protection and improvement of the quality of the environment. It shall promote scientific and technological advance.”¹⁴³

Det fremgår av TEU at et av formålene med unionen er å fremme bærekraftig utvikling; økonomisk, sosialt og miljømessig.¹⁴⁴ Sett i sammenheng med temaet for oppgaven får formålene med EU-retten betydning for tolkningen av den nasjonale regelen om miljørapportering i kraft av effektivitetsprinsippets materielle side. Dette betyr at miljørapporteringsplikten skal tolkes i tråd med EU/EØS-retten slik at Norges forpliktelser etter avtalen oppfylles.¹⁴⁵

2.4 Krav om en rettvise oversikt / a fair review?

Formålet med årsberetningen utgjør en naturlig overordnet ramme for omfanget av og innholdet i miljørapporteringsplikten. Lovgiver har også pekt på årsberetningens formål som retningsgivende for innholdet og omfanget av rapportering av ikke-finansiell miljøinformasjon.¹⁴⁶

¹⁴³ TEU, artikkel 3 punkt 3. Begrepet *bærekraftig utvikling* er behandlet i EU-rettslig perspektiv av Lee (2005), s 25 ff.

¹⁴⁴ Nærmere om formålet om miljøbeskyttelse, se Sjøfjell (2009), s 204 ff.

¹⁴⁵ Arnesen og Stenvik (2009), s 55: ” ... bør tolkes slik at formålet med og virkningen av de internasjonale regler oppnås på nasjonalt nivå.”

¹⁴⁶ NOU 2003:23, s 262.

I et rettshistorisk perspektiv fulgte reglene om årsoppgjør for aksjeselskaper som nevnt opprinnelig av aksjeselskapslovgivningen. Bestemmelsene om årsberetningen i aksjeloven av 1976 § 11-12 er således forgjengeren til reglene i regnskapsloven slik vi kjenner dem i dag. Forarbeidene til aksjeloven av 1976 omtaler årsberetningen som ”styrets beretning”, og ved denne loven ble årsberetningen trukket inn som en del av selskapets årsoppgjør.¹⁴⁷ Årsberetningen ble etter lovens ikrafttreden en integrert del av årsoppgjøret sammen med årsregnskapet. Årsoppgjørets formål var etter forarbeidene til aksjeloven av 1976 å gi ledelsen informasjon om selskapets økonomiske stilling, og å danne grunnlag for budsjettering og planlegging.¹⁴⁸ Årsoppgjøret skulle videre gi informasjon til selskapets ansatte og aksjonærer.¹⁴⁹ Lovgiver erkjenner i forarbeidene at årsoppgjøret også tjener en rekke andre interessegrupper utenfor selskapet: Kreditorerne, og samfunnet generelt til analyseformål og offentlig kontroll, samt beskatning av selskapet og statistikkformål.¹⁵⁰ Brukerne som forarbeidene til aksjeloven av 1976 nevner, vil jeg fokusere på i den videre drøftelsen fordi disse *finansielle brukere*¹⁵¹ tar beslutninger på bakgrunn av informasjonen i selskapets årsoppgjør, herunder årsberetningen. Som nevnt vil det være en glidende overgang mellom såkalte *finansielle brukere* og *ikke-finansielle brukere* som benytter seg av informasjon i selskapets årsberetning for å vurdere selskapet i et ikke-finansielt perspektiv, for eksempel et rent etisk perspektiv. Dersom informasjonen utformes slik at den tilfredsstiller kravene til finansielle brukere vil rapporteringen normalt også

¹⁴⁷ Innst.O.nr. 50(1975-76), s 149 andre spalte.

¹⁴⁸ En utvalgsutredning med utkast til en generell regnskapslov ble avgitt i 1962, men den videre behandlingen ble innstilt inntil aksjelovinnstillingen var fremlagt. Et foreløpig proposisjonsutkast til regnskapsloven forelå i 1972, men også nå ble den videre behandlingen satt i bero i påvente av den nye aksjeloven. Det opplegget som var planlagt var at aksjelovens regler om årsoppgjøret skulle gjøres uttømmende og at aksjeselskaper skulle unntas fra årsoppgjørreglene i regnskapsloven. Regnskapsloven skulle i betydelig grad bli en lov om årsoppgjøret i småbedrifter ut fra synspunktet at ”... *de fleste store bedrifter er organisert som aksjeselskaper*”, se Ot.prp.nr. 19(1975-76), s 150.

¹⁴⁹ Ot.prp.nr. 19(1975-76) s 150, andre spalte.

¹⁵⁰ Ot.prp.nr. 19(1975-76) s 151.

¹⁵¹ Se over avsnitt 1.4 over.

tilfredsstillende ikke-finansielle brukergrupper.¹⁵² Når det gjelder miljøinformasjon har jeg i avsnitt 1.4.2 over argumentert for at hensynet til ikke-finansielle brukere er dekket av miljøinformasjonsloven. Dette er grunnen til at jeg i det følgende vil fokusere på de finansielle brukerne.

Årsberetningens formål inneholder flere momenter som er egnet til å kaste lys over innholdet og omfanget av miljørapporteringsplikten. Under avsnittet her skal jeg behandle hovedformålet med årsberetningen som er minst å gi *en rettvise oversikt* over selskapets økonomiske posisjoner og fremtidig utvikling.

Begrepet om *fair review / rettvise oversikt* er implementert fra EU-retten gjennom Moderniseringsdirektivet i 2005.¹⁵³ Ved tolkningen av innholdet i dette begrepet må EU-rettslige rettskilder og metode inkluderes. Etter EU-retten er prinsippet om en *rettvise oversikt / a fair review* nedtegnet i fortalen til 4. selskapsdirektiv for årsregnskapet og artikkel 46 punkt 1 a.¹⁵⁴ Prinsippet er også kodifisert i 7. Selskapsdirektiv om konsernregnskaper.¹⁵⁵ Ordlyden i den implementerte bestemmelsen i 4. Selskapsdirektiv artikkel 46 punkt 1 a lyder:

“The annual report shall include at least a fair review of the development and performance of the company's business and of its position, together with a description of the principal risks and uncertainties that it faces.

The review shall be a balanced and comprehensive analysis of the development and performance of the company's business and of its position[...];”

¹⁵² Dette syn støttes av uttalelse i rammeverket til IFRS avsnitt 10 om at rapportering som er rettet mot investorer, potensielle investorer, långivere og øvrige kreditorer normalt vil tilfredsstillende informasjonsbehovet for de øvrige regnskapsbrukerne. Uttalelsen bygger på en erkjennelse av at årsrapporten ikke kan tilfredsstillende informasjonsbehovet for alle brukere. Rammeverket avsnitt 9 inneholder en oppstilling av regnskapsbrukere og deres primære informasjonsbehov.

¹⁵³ NOU 2003:23, se s 14.

¹⁵⁴ Rdir 78/660/EEC.

¹⁵⁵ Rdir 83/349/EEC.

Ordlyden i bestemmelsen er noe uklar i formuleringen om *a fair review* gjelder styrets økonomiske analyser av selskapets økonomiske stilling og fremtidig utvikling, eller om formuleringen gir uttrykk for et generelt prinsipp som gjelder all rapportering i årsberetningen. Hvis vi ser på fortalen til Moderniseringsdirektivet som innførte den EU-rettslige miljørapporteringsplikten, bruker den uttrykket som en rettslig standard som gjelder for hele årsberetningen. Standarden vil også gjelde rapportering om ikke-finansielle aspekter ved virksomheten. Fortalen til Moderniseringsdirektivet av 2003 gjengir også prinsippet, av avsnitt 9 hitsettes:

“Enhancement, in line with current best practice, of the existing requirement for these [the annual report and the consolidated annual report] to present a fair review of the development of the business and of its position[...], is necessary to promote greater consistency and give additional guidance concerning the information a "fair review" is expected to contain.”

Et viktig formål bak EU-rettslige regnskapsreguleringer er å kunne sammenligne selskaper på tvers av landegrensene og sikre dem like konkurransevilkår. Gjennom dette overordnede formålet ser vi at et generelt prinsipp om at rapportering i årsberetningen skal gi en rettvise oversikt over miljøforhold med virksomheten, ville føre til større grad av formålseffektivisering innen det europeiske fellesskapet.

De norske forarbeidene er også uklare om begrepet *rettvisende bilde / fair review* kun gjelder styrets økonomiske analyser av selskapet eller om det er et overordnet prinsipp for all rapportering som skjer her. Av forarbeidene til evalueringen av regnskapsloven fra 2003 uttales det at årsberetningens formål er å gi relevant informasjon om foretakets utvikling, resultat, finansielle stilling og risiko, og at årsberetningen skal gi overordnet informasjon om nevnte forhold.¹⁵⁶ Utsagnet i NOU-en er ikke akkompagnert med en henvisning til EU-rettens krav om at årsberetningen skal gi et rettvise bilde av selskapet. Kravet om *a fair review* blir i NOU-en knyttet direkte til selskapets utvikling og finansielle risiko og dermed

¹⁵⁶ NOU 2003:23, s 263.

ikke omtalt direkte som overordnet retningslinje for rapportering i årsberetningen.¹⁵⁷ Denne forståelsen av direktivet er videreført i Odelstingsproposisjonen:

”Departementet foreslår etter dette nye krav om at årsberetningen minst skal omfatte en rettviseende oversikt over utviklingen og resultatet av den regnskapspliktiges virksomhet og av dens stilling, sammen med en beskrivelse av de mest sentrale risikoer og usikkerhetsfaktorer den regnskapspliktige står overfor. Oversikten skal være en balansert og fyllestgjørende analyse av utviklingen og resultatet av den regnskapspliktiges virksomhet og av dens stilling, hensyntatt virksomhetens størrelse og kompleksitet. I den grad det er nødvendig for å forstå den regnskapspliktiges utvikling, resultat eller stilling, skal analysen etter forslaget inneholde både finansielle og, der det passer, ikke-finansielle sentrale resultatindikatorer relevante for den aktuelle virksomheten, inkludert opplysninger om miljø- og personalsaker.”¹⁵⁸

Forarbeidene tyder på at kravet om en rettviseende oversikt kun gjelder miljøinformasjon som inngår i styrets økonomiske analyser, og følgelig er relevant for selskapets økonomiske stilling og fremtidige utvikling.

På standardnivå omtaler heller ikke innholdet i begrepet om *en rettviseende oversikt / fair review*. De norske standardene går ikke spesifikt inn på hva som ligger i kravet om en *rettviseende oversikt* for årsberetningen.

Når det gjelder IFRS-standardene står det tydelig i det konseptuelle rammeverket for IFRS at standardene ikke opererer med konsepter som *a true and fair view/fair presentation*, se rammeverket avsnitt 46, men at rammeverkets kvalitative karakteristika for nyttig informasjon sammen med standardene vanligvis vil resultere i finansiell rapportering som oppfyller kravene til *a true and fair view*. Gjennom anbefalingen for utarbeidelse av årsberetningen som ble publisert av IASB i desember 2010, stilles det også krav til at informasjon i deler av årsberetningen skal besitte de kvalitative karakteristika for nyttig

¹⁵⁷ NOU 2003:23, s 264.

¹⁵⁸ Ot.prp. nr. 89 (2003-2004), s 64.

informasjon som følger av rammeverket. Følgelig vil deler av årsberetninger som er utarbeidet i samsvar med anbefalingen og hvis informasjon er nyttig (*useful information*) i rammeverkets forstand vise en *rettvise oversikt / a fair review* av selskapet.¹⁵⁹ Om anbefalingens rettskildemessige betydning og konkrete retningslinjer, se avsnitt 1.5.2 over og 3.6 under.

Som jeg nevnte innledningsvis, er det en flytende grense mellom finansiell og ikke-finansiell miljøinformasjon. Miljøinformasjon vil ofte være betydningsfull for selskapets fremtidige utvikling fordi miljøinformasjonen sier noe om bærekraftigheten av selskapets virksomhet på lang sikt. Grensedragningen mellom hvilken informasjon som skal rapporteres i styrets analyser og hvilken som kan rapporteres andre steder i årsberetningen blir derfor vanskelig, men vil være helt avgjørende for hvilke krav som stilles til balansering av informasjonen og materiell riktighet. En grensedragning mellom finansiell og ikke-finansiell miljøinformasjon som vil bety ulike krav til hvor balansert og fyllestgjørende informasjonen fremstår, er lite gunstig av flere grunner. Fremfor alt vil det så sterk tvil om hvor balansert og fyllestgjørende øvrig informasjon i årsberetningen utover styrets analyser er. Dersom informasjon i årsberetningen forøvrig kan være ubalansert og selektiv, vil dette undergrave årsberetningens verdi for selskapets interessegrupper. For det andre vil dette være et insentiv for styret til å unngå å inkludere miljømessige aspekter i sine analyser og heller rapportere miljøinformasjonen under avsnitt i årsberetningen med mer lempelige krav til rettvise oversikt. For det tredje vil lovgiver være nødt til å regulere grensen mellom miljøinformasjon som skal inngå i analysene og øvrig miljøinformasjon for å oppnå formålet med regnskapsreguleringer innen unionen som er sammenlignbarhet og likeverdighet mellom selskaper innen unionen, se avsnitt 2.3 over. Begrepet har også vært praktisert som en rettslig standard for årsberetningen.¹⁶⁰ Selv om

¹⁵⁹ Anbefalingen for rapportering i årsberetningen opererer også med en snevrere brukerkrets enn den norske regnskapsloven, bestående av nåværende og potensielle investorer, långivere og andre kreditorer, se anbefalingen avsnitt 8. Som nevnt utfyller ikke anbefalingen regnskapsloven for selskaper som ikke rapporterer etter IFRS eller forenklet IFRS.

¹⁶⁰ Revisorforeningen (2006).

det er tvilsomt i hvilken grad kravet til *en rettvise oversikt / a fair review* gjelder utenfor den del av årsberetningen som omhandler styrets analyser, er min konklusjon ut fra en *beste praksis*-tilnærming at all miljøinformasjon i årsberetningen skal rapporteres etter de retningslinjer som gjelder for informasjon som er relevant for selskapets økonomiske stilling og fremtidige utvikling, og som er pliktig til å inkluderes i selskapets økonomiske analyser.¹⁶¹

For rapportering i årsregnskapet finnes det et tilsvarende prinsipp med ordlyden *rettvise bilde / true and fair view*, jf. regnskapsloven § 3-2a og fortalene til 4. og 7.

Selskapsdirektiv henholdsvis avsnitt 9 og 10. Prinsippets betydning for rapportering i regnskaps form er vel diskutert og det finnes en betydelig mengde litteratur om innholdet i dette begrepet for rapportering av transaksjoner og annen finansiell rapportering i regnskapet. For årsregnskapet utgjør begrepet en rettslig standard og fungerer som en generalklausul for rapporteringen. Ut fra en språklig forståelse ser vi at prinsippet stiller krav til at omfanget av rapportert informasjon skal være tilstrekkelig til å gi minst en rettvise oversikt eksempelvis over selskapets påvirkning på det ytre miljø.¹⁶²

Generalklausulen gir regnskapsutarbeiderne hjemmel for å overstyre regnskapsregler gitt i lov, forskrifter og standarder. For årsregnskapet vil det eksempelvis bety at dersom en regnskapsrettslig beregningsregel for verdien på en eiendel fører til et misvisende bilde av eiendelens verdi, kan regelen fravikes mot at det fremgår av notene at regelen er fraveket, og hvorfor den brukte beregningsmetoden gir et mer rettvise bilde enn den opprinnelige regelen.

Det knytter seg usikkerhet til i hvor stor grad praksis og litteratur om generalklausulen for årsregnskapet kan overføres på bruk av generalklausulen i årsberetningen, og om begrepet *fair review* har samme funksjon for årsberetningen som *a true and fair view* har for

¹⁶¹ Se avsnitt 1.2 over.

¹⁶² Det er tvilsomt hvor langt dette prinsippet gjelder for rapportering av det enkelte forhold, men det er rimelig en tolkning vil tilsi at prinsippet også stiller et krav om at rapporteringen av det enkelte forhold skal gi et rettvise bilde av slik forholdet faktisk utarter seg.

årsregnskapet, særlig ettersom vurdering av narrativ rapportering ikke innebærer de samme regnskapstekniske aspekter som for finansiell rapportering. Innholdet i prinsippet for årsregnskapet og årsberetningen blir forskjellig, men de bakenforliggende hensynene og formålet med prinsippet er det samme: at regnskapspliktige ikke skal utnytte reglene for å fremstille selskapet som mer verdifullt og mindre risikobelastet enn det er.¹⁶³ Jeg vil anta at det vil kunne oppstilles noen generelle prinsipper for anvendelse av generalklausulen i regnskapet som har overføringsverdi til årsberetningen, men en nærmere studie vil sprengje rammene for denne oppgaven.

Innholdet i prinsippet for årsberetningen må fastsettes med utgangspunkt i art 46 punkt 1 a i 4. Selskapsdirektiv som forskriver at *a fair review* er en balansert (*balanced*) og fyllestgjørende (*comprehensive*) fremstilling av selskapet. Ettersom formålet med bestemmelsen er å forhindre en unyansert fremstilling av selskapet som mer verdifullt og mindre risikofullt enn det som er tilfelle, vil innholdet i disse begrepene naturlig nok være at selskapet skal ta med informasjon som både kan virke positivt og negativt på selskapets verdi og risikoprofil. Videre skal informasjonen være fyllestgjørende på en slik måte at relevant informasjon ikke utelates. Jeg går ikke nærmere inn på innholdet i dette begrepet her, ettersom det for denne oppgaven vil være tilstrekkelig å slå fast at det finnes et prinsipp om at årsberetningen skal gi en rettvise oversikt. Den konkrete betydningen prinsippet har for rapportering av miljøinformasjon vil til en viss grad utkrystalliseres gjennom analysen i kapittel 3.

2.5 Størrelse og kompleksitet

Som nevnt innledningsvis får de generelle retningslinjene for rapportering i årsberetningen betydning for innholdet og omfanget av miljørapporteringsplikten. I tillegg til retningslinjer som følger av årsberetningens formål, er et sentralt moment som skal omtales i avsnittet her, at rapportering innenfor rammene av årsberetningen skal tilpasses selskapets størrelse og kompleksitet. Rettskildene bekrefter at en slik norm for omfang og innhold av

¹⁶³ Se eksempelvis Parker og Nobes (1994), s 8.

rapportering i årsberetningen finnes, men sier lite om innholdet i normen og hvilke vurderingsmomenter som styrer inkludering eller utelatelse av informasjon. I avsnittet her vil derfor normen og dens kilder presenteres kort og det vil reises noen spørsmål i forbindelse med den.

Normen fremgår indirekte av regnskapsloven § 3-3 annet ledd både fordi den gjelder for små selskaper og det fremgår også av hele § 3-3 at kravene er tilpasset selskapets virksomhets størrelse fra lovgivers side. § 3-3a annet ledd nevner prinsippet om rapportering etter selskapets virksomhets størrelse og kompleksitet eksplisitt. Forarbeidene til endringsloven som innførte miljørapporteringsplikten kommer med følgende uttalelse om hva som kan kreves med hensyn til omfanget og detaljeringsgrad av innholdet av miljørapporteringen:

”Det vil avhenge av forholdene i det enkelte selskap hvor omfattende informasjonen skal være. I og med at informasjonen om miljøspørsmål skal inngå som en del av selskapenes årsberetning, kan det ikke kreves noen detaljert redegjørelse for miljøvernspørsmål. Dette punkt i årsberetningen må kunne gis et omfang som står i et rimelig forhold til de øvrige punktene i årsberetningen.”¹⁶⁴

Forarbeidenes ordlyd er noe uklar om uttalelsen peker tilbake på både forurensningsforholdene og tiltak som planlegges eller er satt i verk, men jeg leser den slik at det omhandler begge deler. Uttalelsen underbygger at det foreligger en grunnleggende forutsetning fra lovgivers side om at rapporteringens omfang skal tilpasses forholdene ved virksomheten.

Prinsippet fremgår også av Selskapsdirektivene og Moderniseringsdirektivet.¹⁶⁵ Sett i lys av formålet med regnskapsdirektivene, skal denne retningslinjen på den andre siden tolkes

¹⁶⁴ Ot.prp.nr.88 (1988-1989), s 2.

¹⁶⁵ Se avsnitt 2.3 over, jf. fortalet til Rdir 78/660/EEC, avsnitt 4: “[...]derogations may be granted for certain companies of minor economic or social importance;” Av artikkel 46 punkt 1 a hitsettes: “The review shall be a balanced and comprehensive analysis of the development and performance of the company's

og praktiseres på en måte som fremmer likhet mellom regelverkene innenfor fellesskapet. I praksis vil dette kunne være problematisk ettersom det ikke finnes en standard for miljørapportering og langt mindre en norm for hvordan selskaper av ulik størrelse og i ulike bransjer skal rapportere om miljøforhold ved virksomheten. I forarbeidene til evalueringen av regnskapsloven i 2003 uttaler lovgiver følgende i forbindelse med presiseringen av årsberetningens formål som følge av Moderniseringsdirektivet:

”Det er viktig at norske regler på dette området [rapportering av ikke-finansiell informasjon i årsberetningen] harmoniseres med de regler man har vedtatt i EU gjennom moderniseringsdirektivet.”¹⁶⁶

Forarbeidene uttaler videre ved nærmere vurderinger av årsberetningen:

”Som utvalget tidligere har tilkjennegitt, foreligger det ikke operasjonelle kriterier for omfang og innhold i denne informasjon som bør inngå i årsberetningen. [...] Utvalget vil imidlertid understreke at kravene til innholdet i denne del av årsberetningen bør utvikles over tid i samsvar med utviklingen av norske og internasjonale standarder. Lovkravene bør derfor ikke være så konkrete at de hindrer en naturlig utvikling.”¹⁶⁷

Lovgiver har gitt rapporteringspliktige selskaper rom, ikke bare slik at rapporteringen kan tilpasses forholdene i det enkelte selskap, men slik at kravene til miljørapporteringspliktens omfang og innhold kan utkrystalliseres gjennom praksis. NRS 16 for selskaper som ikke er små inneholder også en uttalelse som støtter at dette synspunktet nettopp gjør seg gjeldende for miljørapportering:

business and of its position, consistent with the size and complexity of the business;” Se også fortalen til EP/Rdir 2003/51/EC, avsnitt 9: *“The annual report [...] present a fair review [...] in a manner consistent with the size and complexity of the business, is necessary to promote greater consistency and give additional guidance concerning the information a "fair review" is expected to contain.”*

¹⁶⁶ NOU 2003:23, s 16

¹⁶⁷ Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 186.

”Rapportering av miljøforhold er fortsatt i en utviklingsfase, og det oppfordres til å utvikle nye måter å formidle slik informasjon på. [...]”¹⁶⁸

På dette grunnlag vil jeg hevde at det er rom for å tillegge nasjonale og internasjonale standarder stor vekt når lovkravet om miljørapportering skal utfylles med henblikk på innhold og omfang. Disse standardene vil gi retningslinjer for rapporteringens omfang i forhold til virksomhetens størrelse og kompleksitet.

Samtidig kan man spørre hvordan harmonisering fremmes når det enkelte selskap kan utøve et betydelig skjønn i forbindelse med rapporteringens omfang og innhold. Problemstillingen vil være spesielt komplisert for selskaper som er små og selskaper som ikke er små og ikke er børsnoterte, såkalte små og mellomstore selskaper, ettersom denne gruppen er spredt over ulike bransjer med ulik størrelse og kompleksitet. Særlig er dette problematisk når det ikke finnes en standard om miljørapportering for europeiske selskaper. Forarbeidene til regnskapsloven uttaler at de samme samfunnsmessige hensyn som begrunner miljørapporteringsplikten gjør seg like gjeldende for selskaper som er små som de gjør for selskaper som ikke er små. På dette grunnlag ble plikten pålagt alle regnskapspliktige selskaper. Det kan stilles spørsmål om det etter denne avveiningsnormen vil være rom for å begrense virksomhetens hovedpåvirkninger eller hovedrisikoer for påvirkning på det ytre miljø med begrunnelse om at virksomheten enten er liten og oversiktlig, eller at bedriftens virksomhet er for stor og kompleks. Jeg vil komme tilbake til denne problemstillingen i analysen i kapittel 3.

De norske regnskapsstandardene om utarbeidelse av årsberetningen nevner at rapporteringen skal tilpasses selskapets størrelse og kompleksitet. Samtidig utdypes det ikke hva som ligger i dette, hverken NRS 16 for selskaper som ikke er små, eller NRS 8 for små selskaper. NRS 8 for små selskaper nevner ikke retningslinjen om størrelse og kompleksitet eksplisitt, men det er naturlig at innholdet og omfanget av rapporteringen avgrenses etter denne retningslinjen. Anbefalingen for rapportering i årsberetningen for

¹⁶⁸ NRS 16, s 14.

selskaper som rapporterer etter IFRS opererer ikke med dette innholds- og omfangskravet, men det konkrete innholdet i enkelte av de kvalitative kravene til nyttig informasjon beror også på forholdet ved den rapporteringspliktige enhet.

Når rettskildene ikke går nærmere inn på hva som ligger i at miljørapporteringens innhold og omfang skal tilpasses virksomhetens størrelse og kompleksitet, vil utgangspunktet for innholdet i retningslinjen være en naturlig språklig forståelse supplert med årsberetningens overordnede formål som er å gi en rettviseende oversikt over virksomheten.

3 Innholdet i det lovfestede kravet om miljørapportering

3.1 Innledning

I dette kapitlet skal jeg analysere bestemmelsen med utgangspunkt i rettskildelæren,¹⁶⁹ supplert med regnskapsrettslige tolkningsprinsipper.¹⁷⁰ Jeg skal se nærmere på de rettslige normene som styrer innholdet og omfanget i kravet til miljørapportering i regnskapspliktige selskaper. Den europarettlige metode som er utviklet av EU-domstolen vil også anvendes så langt det er relevant for drøftelsen her.¹⁷¹

Før jeg går løs på analysen vil jeg fremheve at regnskapslovens brukere i stor grad er regnskapspraktikere eller styremedlemmer uten utfyllende juridiske kunnskaper. Ut fra det empiriske materialet som jeg skal kommentere nærmere i kapittel 4, samt utdrag fra miljørapportering i et fåtall årsberetninger, er mitt inntrykk at praktikernes forståelse av innholdet og omfanget i lovens krav avviker fra lovgiverviljen bak bestemmelsen. Dette inntrykket underbygges av empiriske undersøkelser.¹⁷² Som vi har sett ovenfor har lovgiver også bevisst gitt rom for at rapporteringsplikten kan utvikles gjennom praktiseringen av plikten. Privates praksis vil komme inn som et utfyllende og nyanserende moment, men ikke endre selve kjernen i plikten.¹⁷³ Utgangspunktet for analysen er lovteksten:¹⁷⁴

¹⁶⁹ M.H. Andenæs (1997).

¹⁷⁰ Se avsnitt 1.5, 2.2, 2.4 og 2.5 over. Fra litteraturen, se eksempelvis Johansson (2010), s 75 ff.

¹⁷¹ Eksempelvis Arnull (2006).

¹⁷² Se Ruud m.fl. (2008) og kapittel 4 under.

¹⁷³ Også betegnet som *annen praksis*, se Eckhoff (2001), s 244 ff. I denne oppgaven vil aktørens praksis først og fremst komme inn som et sentralt element i kapittel (4) som inneholder vurderinger av miljørapporteringspliktens egnethet for å oppnå lovgivers formål med den.

¹⁷⁴ M.H. Andenæs (1997), s 15.

”Det skal gis opplysninger om forhold ved virksomheten, herunder dens innsatsfaktorer og produkter, som kan medføre en ikke ubetydelig påvirkning av det ytre miljø. Det skal opplyses hvilke miljøvirkninger de enkelte forhold ved virksomheten gir eller kan gi, samt hvilke tiltak som er eller planlegges iverksatt for å forhindre eller redusere negative miljøvirkninger.”

Bestemmelsen gir to regler. Den første omhandler terskelen for inntreden av plikten, og regulerer omfanget av styrets helhetlige rapportering av miljøinformasjon fra virksomheten. Den andre gir retningslinjer for hva som skal rapporteres når terskelen er overskredet, og regulerer det materielle innholdet i plikten. I det følgende kommenteres reglene i nevnte rekkefølge.

3.2 Terskelen for rapporteringsplikt

Ved revideringen som førte frem til regnskapsloven av 1998, ble terskelen for inntreden av rapporteringsplikt omformulert fra *forurensning* i de gamle bestemmelsene av 1989 til *forhold som kan medføre påvirkning av det ytre miljø*. Ordlyden i de gamle bestemmelsene var:

”I årsberetningen skal det også redegjøres for om virksomheten forurenses det ytre miljø, og det skal gis en oversikt over tiltak som er eller planlegges iverksatt for å motvirke slike forurensninger.”¹⁷⁵

Det følger av ordlyden i dagens bestemmelse at plikten til å rapportere i årsberetningen aktiveres for styret idet miljøpåvirkningen kan karakteriseres som at den foreligger *”ved virksomheten”* og *”kan medføre”* en *”ikke ubetydelig”* *”påvirkning”* på *”det ytre miljø”*. Med andre ord gir setningen gir uttrykk for den nedre terskelen for pliktens inntreden. For at et forhold ved selskapets virksomhet skal være rapportpliktig, må altså forholdet for det første *være tilknyttet virksomheten*. For det andre må det *kunne medføre*, for det tredje, en

¹⁷⁵ Fra aksjeloven av 1976 § 11-12 femte ledd siste punktum, og regnskapsloven av 1977 § 21 A fjerde ledd annet punktum. De nye bestemmelsene ble innført i 1989.

påvirkning som, for det for det fjerde, er *ikke ubetydelig* og som, for det femte, rammer det *ytre miljø*.¹⁷⁶ Uttrykkene kan leses som fem vilkår, eller fem egenskaper ved forholdet som må foreligge for at det konkrete forhold skal være rapporteringspliktig.

3.2.1 Ved virksomheten

Den første egenskapen forholdet må inneha, er at det må ha en tilknytning til den regnskapspliktige virksomhet. Påvirkninger som kan oppstå eller har oppstått som følge av selskapets virksomhet ligger i kjernen av det rapporteringsbestemmelsen er ment å ramme. Det fremgår av forarbeidene at dersom selskapets virksomhet foregår i utlandet, gjelder regnskapslovens krav også for denne delen av virksomheten.¹⁷⁷ Problemstillinger knyttet til dette vil særlig være relevant for miljørapportering i årsoppgjør for konserner der det skal rapporteres om *konsernets* virksomhet. Miljørapporteringspliktens rekkevidde for forhold ved virksomhet som foregår utenfor Norges grenser må tilsvare rekkevidden til regnskapsplikten etter den norske regnskapsloven.

Kjernen i virksomhetsbegrepet er aktiviteten selskapet driver for å generere overskudd, i betydning av produksjon eller frembringning av produktet eller tjenesten. Påvirkning som følge av administrative aktiviteter som støtter opp om kjernevirksomheten i selskapet er etter min mening også påvirkning som foreligger *ved virksomheten*. Dette kan begrunnes med at administrativ aktivitet ofte er en nødvendig forutsetning for kjernevirksomhetens lønnsomhet. Omsetningen av produktet eller tjenesten kan være avhengig av at enkelte ansatte kun jobber med salg, markedsføring eller fremforhandling av avtaler om fremtidige leveringer.

Høyesterett tolket miljøinformasjonslovens virksomhetsbegrep i Rt 2010 s 385 i sak om utlevering av miljøinformasjon etter miljøinformasjonsloven § 16. Av dommen går det

¹⁷⁶ Som nevnt er samme ordlyden er benyttet i miljøinformasjonsloven av 2003 § 9 og § 16, om dette se over avsnitt 1.4.2.

¹⁷⁷ Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 154, jf. også her forurensningsloven § 2 (6) punkt 6.

frem at miljøinformasjonen har sitt eget virksomhetsbegrep, og at dette skal tolkes vidt, jf. dommens avsnitt 36 og forarbeidene til miljøinformasjonsloven.¹⁷⁸ Innholdet i regnskapslovens virksomhetsbegrep vil være et annet enn etter miljøinformasjonsloven, se avsnitt 1.4.2 over.

Regnskapslovens virksomhetsbegrep er ikke kommentert nærmere i forarbeidene. Innholdet i virksomhetsbegrepet i regnskapslovens miljørapporteringsbestemmelse må derfor vurderes konkret i det enkelte tilfelle. Som vi skal se nedenfor, særlig i avsnitt 3.2.4 under, er styret gitt en vid skjønnsmargin ved rapportering av forhold ved virksomheten som påvirker det ytre miljø. Formålet bak miljørapporteringsplikten bør være sentral ved vurderingen om forholdet er en del av selskapets virksomhet. Dersom styret gjennom sin adferd kan ha en innvirkning på påvirkningen som forholdet kan medføre, taler dette for at forholdet må anses for å foreligge *ved virksomheten*.

Dersom forholdet kan ha innvirkning på selskapets økonomiske posisjoner og fremtidige utvikling bemerkes det at miljøforholdet skal rapporteres etter § 3-3a (3) og prinsippet om at årsberetningen skal gi en rettvise oversikt. Bestemmelsen i § 3-3a (3) stiller ikke vilkår om at forholdet må være knyttet til selskapets virksomhet, se avsnitt 1.4.1 over. Det kreves kun at forholdet er *relevant for den aktuelle virksomhet*.

Det kan reises spørsmål om påvirkende forhold ved virksomhet A og B i noen tilfeller bør være rapporteringspliktige for virksomhet C. Dette gjør seg gjeldende særlig når virksomhet C avhenger av levering av innsatsfaktorer fra virksomhet A og B. Virksomhet C består eksempelvis i detaljhandel av matvarer, mens virksomhet A importerer og distribuerer varene, mens virksomhet B leverer reklamemateriell til virksomhet C. Bør en rettvise oversikt over virksomhet C inkludere informasjon om den miljøpåvirkning som skapes fra matvarene høstes til de står i hyllene i butikken?¹⁷⁹ Dersom virksomhet C består i bilproduksjon, ville det gitt en mer rettvise oversikt over virksomheten dersom

¹⁷⁸ Se Ot.prp.nr.116 (2001-2002), side 217.

¹⁷⁹ Eksempel på at en dagligvarehandel har tatt et slikt ansvar, se ICA (2011).

årsberetningen ga en oversikt over hvilke miljøpåvirkninger produksjonen forårsaket fra utvinning av metallene til bilen kjøres ut av fabrikken?¹⁸⁰ Problemstillingen er nevnt i en høringsuttalelse fra Justisdepartementet, men forarbeidene tar ikke stilling til spørsmålet.¹⁸¹

Jeg vil komme tilbake til spørsmålet i avsnitt 3.3.1 under, ettersom en drøftelse av dette gir større mening etter at de øvrige vilkårene for pliktens inntreden er behandlet.

3.2.2 Medføre

Den andre egenskapen forholdet må ha, er at det må *kunne medføre* en påvirkning. Ordvalget er ikke kommentert nærmere i forarbeidene. For å være rapporteringspliktig må forholdet kunne forårsake en påvirkning, positiv som negativ. Forhold som allerede medfører påvirkning er etter ordlyden også omfattet, ettersom et forhold som medfører påvirkning beviselig innehar egenskapen til å *kunne medføre* slik påvirkning.¹⁸² Det spiller følgelig ingen rolle om selskapets håndtering av forholdet gjør at dette ikke faktisk forårsaker påvirkning. Det sentrale er om forholdet har en iboende egenskap til å påvirke det ytre miljø uavhengig av selskapets håndtering av forholdet.

Ordrbruken peker også på at forholdet må stå i sammenheng med påvirkningen: forholdet må kunne være en utløsende eller medvirkende faktor. Den nedre grense for hvilke forhold som kan rapporteres knytter seg til om forholdet står i årsakssammenheng med den positive eller negative påvirkningen. Som for det erstatningsrettslige begrepet om årsakssammenheng må det også trekkes en grense for hvilke forhold som er

¹⁸⁰ *Sustainable supply chain management (SSCM)* er behandlet hos Carter og Rogers (2008), s 361.

¹⁸¹ Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 189, sitert under avsnitt 3.3.1 under. Norske Siviløkonomers Forening var også enig om at en klarere presisering av bedriftenes rapporteringsplikt var nødvendig og ber Finansdepartementet vurdere tilsvarende bestemmelser som gjelder for grønne regnskaper etter dansk lov. Departementet støttet forslaget om skjerpene krav til miljørapportering i årsberetningen og var enige i høringsuttalelsene at strengere krav til rapportering av miljøinformasjon hadde gode grunner for seg, men besvarer ikke Justisdepartementets problemstilling.

¹⁸² Se også Kommisjonsrekommendasjonen 2001/453/EC, punkt 1.2.

rapporteringspliktige, selv om det finnes en reell mulighet for at forholdet rent faktisk kan medføre en positiv eller negativ påvirkning. Årsakssammenhengen mellom forholdet og påvirkningen bør, som i erstatningsretten, være adekvat og påregnelig.

Erstatningsrettslige betraktninger bør virke inn på denne nedre grensen for årsakssammenheng ettersom styret kan bli erstatningsansvarlig som følge av brudd på forvaltningsplikten etter asl/asal § 6-12, jf. asl/asal § 17-1. Det vil da være naturlig at årsakssammenhengen mellom forholdet og påvirkningen korresponderer med erstatningsrettslige vurderinger for årsakssammenheng. Den erstatningsmessige vurderingen for årsakssammenhengen blir om påvirkningen er en synbar og påregnelig følge av forholdet og at påvirkningen ikke er for fjern eller avledet fra forholdet.¹⁸³ Dette vil også være det naturlige utgangspunktet for om forhold er rapporteringspliktige når vilkåret om å *kunne medføre* er oppfylt. Ettersom vilkåret knytter seg til hypotetisk påvirkning vil ikke rapporteringsplikten bero på en bevisvurdering, men på en konkret helhetsvurdering. Et annet spørsmål, som jeg ikke skal gå inn på her, er hvorvidt rapportering av et forhold ansees som en erkjennelse av at selskapet har ansvar for skadevirkninger av slikt forhold.

Selv om den erstatningsmessige vurderingen av årsakssammenheng legges til grunn, er dette fremdeles i relasjon til om forholdet påvirker det ytre miljø, ikke om den konkrete påvirkningen gir grunnlag for erstatningsansvar. Kiosken på hjørnets papir- og plastavfall *kan medføre* miljøpåvirkning, selv om forsøpling av nærområde ikke nødvendigvis fører til erstatningsansvar.

At vilkåret forstås på denne måten harmonerer godt med det overordnede formålet til årsberetningen om å gi en rettvise oversikt over selskapets økonomiske stilling og fremtidige utvikling. Nåværende og potensielle investorer vil kunne kartlegge sine inntjeningsmuligheter. Myndigheter og allmennheten vil få tilfredsstilt sitt

¹⁸³ Rt 1973 s 1286, se Lødrup (2005), s 307.

informasjonsbehov. Långivere og andre kreditorer vil kunne kalkulere kostnaden ved kredittytelser.

I lys av den overordnede normen om at rapportering i årsberetningen skal tilpasses virksomheten størrelse og kompleksitet, må synspunktet over modereres noe, se avsnitt 2.5 over. For store og komplekse virksomheter vil det ikke nødvendigvis være hensiktsmessig å rapportere alle forhold som *kan medføre* påvirkning på det ytre miljø og som overstiger grensen for adekvat årsakssammenheng. Når et forhold først *kan medføre* påvirkning, er det opp til den enkelte virksomhet å vurdere om forholdet skal rapporteres i årsberetningen eller ikke. Styrets avgrensning må likevel være begrunnet ut fra at de rapporterte forholdene gir en rettvise oversikt over virksomheten. Miljøpåvirkninger som ikke ansees for å være adekvate og påregnelige bør likevel rapporteres dersom det fører en riktigere fremstilling av selskapets posisjoner og fremtidige utvikling.

3.2.3 Påvirkning

Det må videre knyttes noen kommentarer til vilkåret om at forholdet må medføre en *påvirkning* på det ytre miljø. Begrepet er vidt og favner i seg selv påvirkning i fysisk eller psykisk form. I relasjon til det ytre miljø er det naturlig å avgrense det til den fysiske påvirkningen. Karakteren av påvirkningen fra forholdet er ikke begrenset til positiv¹⁸⁴ eller negativ¹⁸⁵ påvirkning. Forholdet skal kunne virke på omgivelsene, samtidig som ordlyden peker på at forholdet må være egnet til å forårsake en virkning eller effekt.

Lest i kontekst ser vi at bestemmelsen dreier seg om *påvirkning* fra selskapets virksomhet på det ytre miljø. Vilkåret om *påvirkning* representerer således en grense mot miljøforhold som *innvirker* på selskapets virksomhet. Vilkåret om *påvirkning* utgjør et skille mellom den særnorske og den europarettslige miljørapporteringsplikten. Den europarettslige plikten omfatter forhold som *innvirker* på selskapets økonomiske stilling og fremtidig utvikling.

¹⁸⁴ I betydning fordelaktig, nyttig, god, etc.

¹⁸⁵ I betydning destruktiv, skadelig, uhensiktsmessig, etc.

Eksemplet om bikubene langs den trafikkerte motorveien i avsnitt 1.4.1 over kan tjene som illustrasjon her.

Som nevnt innledningsvis ble terskelen for inntreden av rapporteringsplikten omformulert fra *forurensning* til *forhold som kan medføre påvirkning på det ytre miljø*. Av forarbeidene følger det at begrepet *påvirkning* er ment å være videre enn sin forgjenger:

*”Tidligere ble det hovedsakelig fokusert på virksomhetenes forurensning. Etter hvert er det også blitt fokusert på andre forhold ved virksomheten som bidrar til å påvirke miljøet.”*¹⁸⁶

Forarbeidene eksemplifiserer forhold som ikke omfattes av det tradisjonelle forurensningsbegrepet som:

*”[...] virksomhetens energi- og råvareforbruk, generering og besittelse av avfall, produksjon av produkter som inneholder helse og miljøfarlige kjemikalier m.v. Mens det tidligere hovedsakelig ble fokusert på rensing av utslipp og tekniske løsninger, blir det i økende grad også fokusert på miljøstyringssystemer, generell kvalitetssikring og forebyggende miljøvernarbeid.”*¹⁸⁷

For å kunne si noe mer generelt om hvilken type påvirkning lovgiver her sikter til vil jeg ta utgangspunkt i forurensningsbegrepet som var kjernen i den tidligere bestemmelsen.

Forurensningsloven av 1981 inneholder en legaldefinisjon av begrepet *forurensning* i § 6. Det er sannsynlig at ordbruken i regnskapsloven av 1977 har vært påvirket av forurensningslovens legaldefinisjon. Litt forenklet kan det sies at forurensning er påvirkning som medfører skade eller ulempe for miljøet.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 190.

¹⁸⁷ Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 190.

¹⁸⁸ For nærmere behandling av forurensningsbegrepet, se Bugge (2006), s 166 ff.

Påvirkningsbegrepet omfatter også påvirkning i form av forurensning, men vilkårets kjerne gjelder nå også forhold som skaper en *påvirkning* uten å forurense omgivelsene. Ordvalget i bestemmelsen fra regnskapsloven av 1998 og forarbeidene viser at lovgiver viljen har vært også å skulle omfatte forhold som medfører påvirkning utover de tradisjonelle forurensende forholdene, som røyk fra fabrikkpiper og utslipp av kjemikalier. Påvirkningsbegrepet vil også favne det som kan ha en effekt på miljøet, positiv eller negativ, men ikke nødvendigvis er til skade eller ulempe.

Forurensninger vil ikke sjelden gi seg utslag i synlige virkninger. Endringen i ordlyden fra *forurensning* til *påvirkning* knytter kjernen i rapporteringsplikten nærmere påvirkninger som kan føre til forurensning over tid. I litteraturen er forurensningsbegrepet tolket slik at det også omfatter slik påvirkning.¹⁸⁹ Etter min mening kan det lettere leses av ordlyden i nåværende bestemmelse at rapporteringsplikten omfatter forhold som påvirker det ytre miljø selv om de ikke fører til umiddelbare eller synbare skader og ulemper. Styret bør vurdere påvirkningene fra virksomheten med utgangspunkt i det naturmiljøet selskapet opererer i.

Hvis ordlyden betraktes i lys av bestemmelsens formål underbygger dette at styret pålegges å være fremsynt med tanke på hvilke virkninger selskapets virksomhet kan resultere i. Denne forståelsen av bestemmelsen gjenspeiler føre-var-prinsippet fra miljøretten, og kan medvirke til at dette prinsippet etterleves. Et pålegg om at styret må rapportere om påvirkninger som ikke enda gir seg utslag i skade og ulempe vil bidra til at myndighetene får kunnskap om påvirkning før skaden har skjedd. For finansielle brukere av regnskapet vil informasjon om slik påvirkning fra virksomheten kunne være nyttig informasjon for å kunne forutse selskapets fremtidige utvikling.

¹⁸⁹ Se Bugge (2006), s 167.

3.2.4 Ikke ubetydelig

Det fjerde vilkåret begrenser rapporteringsplikten til de tilfellene hvor påvirkningen fremstår som *ikke ubetydelig*. Etter en naturlig språklig forståelse av ordlyden knytter vilkåret seg til virkningen av forholdet. Påvirkning som er *betydelig* vil etter ordlyden være omfattet. Det er likevel uklart hvorvidt begrepene *betydelig* og *ikke ubetydelig* korresponderer innholdsmessig. Etter min mening er en antitetisk slutning ikke hensiktsmessig for å finne innholdet i begrepet. Påvirkningen trenger ikke å være *betydelig* for å rammes: den trenger bare å være *ikke ubetydelig*.

Arten og omfanget av påvirkningen skal være på et nivå som forårsaker en utslagsgivende betydning. Forarbeidene til innføringen av miljørapporteringsplikten i 1989 knytter den nedre grensen for rapporteringsplikt til forurensningslovens begrep om *vanlig forurensning*, jf. forurensningsloven § 8.¹⁹⁰ Forarbeidene til revideringen av regnskapsloven av 1998 viderefører dette utgangspunktet for rapporteringsplikten:

*”Forurensningsloven § 8 tillater vanlig forurensning fra bl.a boliger, fritidshus og kontorer. Vanlig forurensning som omfattes av denne bestemmelsen vil vanligvis representere en ubetydelig påvirkning av det ytre miljø, som det ikke kreves redegjørelse for i årsberetningen.”*¹⁹¹

Dette betyr at vanlig forurensning etter forurensningsloven § 8 ikke er rapporteringspliktig. Det er nødvendig å drøfte nærmere hvilke forhold som ikke omfattes etter denne avgrensningen.

Bestemmelsene i § 8 gir unntak fra forurensningsforbudet i forurensningsloven § 7. Første ledd punkt 1 av § 8 omhandler virksomheter som driver fiske, jordbruk og skogbruk. Jeg går ikke inn på særlige problemstillinger for disse virksomhetene i denne oppgaven.¹⁹²

¹⁹⁰ Ot.prp.nr.88 (1988-1989), s 1.

¹⁹¹ Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 218.

¹⁹² En rekke spørsmål er utførlig behandlet i forurensningslovens forarbeider, se Ot.prp.nr.11 (1979-1980), s 99-100.

Første ledd punkt 2 gjelder forurensning fra bygninger som ofte inngår i selskapets drift: Kontorer, forretningslokaler, hoteller, lagerbygg o.l. Det fremgår av forarbeidene at og lignende omfatter ” ... forurensninger fra andre bygninger dersom forurensningens årsak, omfang og virkning best kan sammenlignes med det som kommer fra de oppregnede virksomheter.”¹⁹³ I tillegg er også vanlig forurensning fra midlertidig anleggsvirksomhet unntatt fra forurensningsforbudet, jf. første ledd punkt 3. Vanlig forurensning fra disse bygningene og virksomhetene faller utenfor miljørapporteringsplikten.¹⁹⁴ Innholdet i begrepet vanlig forurensning er behandlet i forurensningslovens forarbeider, og det avgjørende er om ” ... skadene og ulempene etter en samlet vurdering kan sies å holde seg innenfor rammene av det en sedvanlig må regne med fra de virksomhetstyper det er tale om.”¹⁹⁵

Dette betyr at vanlige utslipp fra virksomheten som knytter seg til bygningen hvor virksomheten har kontorer, forretningslokaler, lager eller driver hotellvirksomhet i utgangspunktet ikke skal rapporteres. Etter min mening bør slike utslipp likevel rapporteres i den grad det vil gi en mer rettvise oversikt av selskapets miljøpåvirkning. Det kan også stilles spørsmål om det er grunnlag for å skille utslipp som knytter seg til driften av bygningen og utslipp som knytter seg til driften av virksomheten. Spørsmålet kommer på spissen for kunnskapsbedrifter som kun skaper påvirkning gjennom drift av kontor eller forretningslokaler. Det kan tenkes tilfeller der gode grunner kan tale for at påvirkning eksempelvis fra emballasje fra varer, papir til kopi og utskrift, strøm til servere eller bruk av Internett ikke er vanlig forurensning fra bygningen som virksomheten drives fra.¹⁹⁶ Svaret beror på en konkret helhetsvurdering om forholdet faller inn under

¹⁹³ Ot.prp.nr.11 (1979-1980), s 100.

¹⁹⁴ Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 218.

¹⁹⁵ Ot.prp.nr.11 (1979-1980), s 101. Som eksempel på slike utslipp nevner forarbeidene vanlig støy, lys, lukt, forurensning fra oljefyring, vanlig luftforurensning og vannforurensning utenom avløpsvann, se Ot.prp.nr.11 (1979-1980), s 100.

¹⁹⁶ Se BBC (2009).

forurensningsloven § 8, men forholdet er rapporteringspliktig etter regnskapsloven dersom dette vil gi en mer rettvise oversikt over selskapets virksomhet.

Utenom avgrensningen mot *vanlig forurensning* sier ikke forarbeidene stort om hva ordlyden omfatter. Forarbeidene gir styret en vid skjønnsmargin når påvirkninger fra virksomheten skal rapporteres i årsberetningen:

”Hvorvidt forhold kan medføre en ikke ubetydelig påvirkning av det ytre miljø, vil måtte vurderes konkret i forhold til det enkelte foretak.”¹⁹⁷

I dette ligger det at styret må vurdere påvirkningen og dennes aktuelle eller potensielle betydning for det naturmiljøet virksomheten opererer i. Etter det jeg kan se, skal styret rapportere forhold som kan medføre en ikke *ubetydelig påvirkning* sett fra virksomhetens ståsted. Forhold som oppfyller vilkåret om å være *ikke ubetydelig* er eksemplifisert på følgende måte:

”Derimot kan f.eks. framstilling av produkter som inneholder miljøgifter medføre en ikke ubetydelig påvirkning av det ytre miljø. På samme måte kan en transportbedrifts utslipp av gasser som bidrar til lokale luftforurensningsproblemer, forsuring eller klimaendringer medføre en ikke ubetydelig påvirkning av det ytre miljø.”¹⁹⁸

Forarbeidene til revideringen av regnskapsloven av 1998 antyder at vilkåret om *ikke ubetydelig* påvirkning kan vurderes ut fra den samlede påvirkningen fra et forhold. Dette samsvarer godt med årsberetningens funksjon, som er å gi en oversikt over virksomheten. Det bemerkes at forarbeidene ikke gir grunnlag for at forurensning innenfor en utslippstillatelse er fritatt for rapporteringsplikt.

¹⁹⁷ Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 218.

¹⁹⁸ Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 218.

Ettersom styret for øvrig er gitt vid skjønnsmargin på dette punktet, vil de overordnede retningslinjene for rapportering i årsberetningen komme inn med full tyngde. Styret skal sørge for at rapporteringen gir et rettviseende bilde av selskapet og virksomheten. Rapporteringens utforming skal være tilpasset virksomhetens størrelse og kompleksitet. Det vil si at selskaper som er små skal rapportere påvirkninger utover *vanlig forurensing* selv om forholdet ikke resulterer i alvorlige miljøpåvirkninger.

3.2.5 Ytre miljø

Et femte vilkår er at påvirkningen skal ramme det *ytre miljø*. Rapporteringsplikten retter seg først og fremst mot påvirkning på naturmiljøet. Det fremgår av forarbeidene at uttrykket *det ytre miljø* ble valgt som motsetning til det indre miljø, som omfatter arbeidsmiljøet.¹⁹⁹ At uttrykket *det ytre miljø* leses som *naturmiljøet* er også i tråd med begrepets betydning etter forurensningsloven, jf. § 1, og miljøinformasjonsloven, jf. § 2 annet ledd. I følge Kommisjonens rekommandasjon av 2001 refererer *environment* også til fysiske naturomgivelser, og som er nærmere angitt som “... *air, water, land, flora, fauna and non-renewable resources such as fossil fuels and minerals.*”²⁰⁰

Rapporteringsplikten vil derfor omfatte forhold som har effekt på eksempelvis jord, vann, levende organismer og økosystemer. Rapporteringsplikten vil også omfatte forhold som *medfører ikke ubetydelig påvirkning*, jf. drøftelsene over i dette avsnitt, avsnitt 3.2. Følgelig vil påvirkning på det *ytre miljø* fra globalt til lokalt nivå omfattes av plikten.

Miljøinformasjonslovens definisjon av det ytre miljø inkluderer også kulturminner og kulturmiljø, og det følger av forurensningslovens forarbeider at forurensningslovens miljøbegrep også omfatter mer enn naturmiljøet.²⁰¹ Dette gir foranledning til å reise spørsmål om plikten etter regnskapsloven også omfatter rapportering om påvirkning på det

¹⁹⁹ Ot.prp.nr.88 (1988-1989), s 2.

²⁰⁰ Kommisjonsrekommandasjonen 2001/453/EC punkt 2.1.

²⁰¹ Ot.prp.nr.11 (1979-1980), s 87.

ytre miljø i vid forstand, inkludert kulturelle naturverdier. Forarbeidene nevner ikke slike verdier ved det ytre miljø spesielt, men etter en språklig forståelse av ordlyden omfatter også *det ytre miljø* kulturelle verdier ved naturmiljøet. Rapporteringsplikten var som utgangspunkt ikke motivert av vern av kulturelle naturverdier. Ut fra forhistorien og formålet til bestemmelsene om miljørapportering er det derfor ikke naturlig at kulturelle naturverdier er omfattet av vilkåret om det ytre miljø i tilknytning til regnskapsloven.

Informasjon om virksomhetens mulige påvirkning på kulturelle verdier som er en del av det ytre miljø vil således kunne være av interesse for finansielle regnskapsbrukere. Informasjon om forhold som påvirker på kulturelle naturverdier vil likevel bare være relevant der det er en reell risiko for slik påvirkning, eller at påvirkningen allerede foregår.

Et av de overordnede formålene med EU/EØS-rettslige regnskapsreguleringer er å tilstrebe likhet vedrørende regulering av europeiske selskaper, se avsnitt 2.3 over. Dersom den europarettlige miljørapporteringsplikten ikke omfatter kulturelle forhold ved det fysiske miljøet, vil dette være et moment som taler mot å tolke den norske plikten slik at den omfatter slike forhold.

Det går frem av rekommandasjonens definisjoner, punkt 2.2, at miljøkostnader blant annet omfatter kostnader til beskyttelse av *landscape*. Formålene med den europarettlige miljørapporteringsplikten er først og fremst knyttet til vern av naturmiljøet i egenskap av å være premiss for økonomisk og sosial vekst, jf. EU/EØS-rettens overordnede formål, se avsnitt 2.3 over. På den andre siden kan det på bakgrunn av argumentasjonen i avsnitt 1.4 over hevdes at dersom det foreligger en konkret rapporteringsplikt for miljøkostnader knyttet til beskyttelse av landskap, bør selskapene også være pålagt en narrativ rapporteringsplikt dersom det foreligger risiko for at slike kostnader oppstår. Dette synspunktet harmonerer forøvrig godt med fokuset for den europarettlige miljørapporteringsplikten, som er miljøforholds *innvirkning* på selskapets posisjoner og fremtidige utvikling, jf. regnskapsloven § 3-3 (3). Tolket i lys av at årsberetningen skal gi minst *a fair review / en rettvise oversikt* over selskapets posisjoner og fremtidige

utvikling vil etter min mening også EU/EØS-rettslige kilder tilsi at påvirkning på kulturelle verdier ved det ytre miljø bør rapporteres.

I den grad kulturelle forhold ved det fysiske naturmiljøet også innvirker på selskapets økonomiske posisjoner og fremtidige utvikling tilsier EU/EØS-retten at slike forhold bør rapporteres.

Jeg konkluderer med at informasjon om påvirkning på kulturelle naturverdier skal rapporteres etter regnskapslovens miljørapporteringsbestemmelse. Styret skal tilpasse omfanget av rapportering om forhold som påvirker det *ytre miljø*, herunder kulturelle naturverdier, til virksomhetens størrelse og kompleksitet, se avsnitt 2.4 over. Se også nærmere drøftelse av rapporteringsplikten i avsnitt 3.4 under.

3.3 Innholdet i rapporteringsplikten

Nå går jeg over til å drøfte den andre regelen i bestemmelsen som omhandler det materielle innholdet i plikten når terskelen for miljørapporteringsplikt er oversteget for et forhold.

Innholdet i rapporteringsplikten etter bestemmelsens ordlyd er tredelt. For det første er styret pålagt å gi informasjon om *forhold ved virksomheten, herunder dens innsatsfaktorer og produkter, som kan medføre en ikke ubetydelig påvirkning av det ytre miljø*. For det andre er styret pålagt å informere om *hvilke miljøvirkninger som det enkelte forhold ved virksomheten gir eller kan gi*. For det tredje skal styret informere om *hvilke tiltak som er iverksatt eller skal iverksettes for å forhindre negative miljøpåvirkninger*.

Kommisjonens rekommandasjon fra 2001, som gir retningslinjer for den europarettlige miljørapporteringsplikten, inneholder generelle anbefalinger for innholdet i miljørapporteringer for selskaper.²⁰² I forarbeidene til evalueringen av regnskapsloven i

²⁰² Kommissjonsrekommandasjonen 2001/453/EC. Gjennomgående skiller rekommandasjonen ikke mellom rapportering i årsoppgjøret for selskaper og konserner, men stiller samme krav.

2003 uttales det i NOU-en at rekommandasjonen og kravene til miljørapportering i årsberetningen i Selskapsdirektivene etter endringen ved Moderniseringsdirektivet bør tas i betraktning.²⁰³ Utvalget kommer med en sterk anbefaling om å fremme bruk av Kommissjonens anbefaling som standard for miljørapportering i norske selskaper:

”Utvalget anser at rekommandasjonen gir et godt grunnlag for bedre håndtering av miljøspørsmål i årsregnskapet og årsberetningen. Utvalget legger vekt på at en slik anbefaling på europeisk nivå bidrar til lik regnskapsføring i flere land. Etter utvalgets vurdering vil det derfor være en fordel om løsningene i rekommandasjonen får gjennomslag blant norske foretak. Rekommandasjonen har etter utvalgets oppfatning mer karakter av å være standard slik at den i utgangspunktet ikke egner seg som lov eller forskriftsbestemmelser. Utvalget tilrår at en søker å gi rekommandasjonen gjennomslag ved å sørge for at den blir kjent for de regnskapspliktige og at de oppfordres til å følge anbefalingene. Initiativet bør komme fra Finansdepartementet som forvalter EØS-forpliktelsene om regnskap.”²⁰⁴

Jeg legger utvalgets uttalelse til grunn for den videre drøftelsen. For å tilfredsstille regnskapsbrukernes behov for informasjon mener Kommissjonen at miljøinformasjon bør inneholde følgende:

“Users of financial statements need information about the impact of environmental risks and liabilities on the financial position of the company, and about the company's attitude towards the environment and the enterprise's environmental performance to the extent that they may have consequences on the financial health of the company.”²⁰⁵

Kommissjonens anbefaling er et tolkningsmoment som utfyller regnskapsloven dersom § 3-3 (10) og § 3-3a (12) ikke krever informasjonen som er understreket i sitatet over. Under avsnittene her vil jeg trekke inn Kommissjonens anbefalinger som bør fortolkes i tråd med formålet bak den europarettslige miljørapporteringsplikten.

²⁰³ NOU 2003:23, s 77.

²⁰⁴ NOU 2003:23, s 78, min understrekning.

²⁰⁵ Kommissjonsrekommandasjonen 2001/453/EC, avsnitt 6.

3.3.1 Forhold

I seg selv omfatter begrepet *forhold* alt og ingenting. Begrepet får først et meningsbærende innhold når det leses i kontekst. Et forhold som påvirker det ytre miljø kan eksempelvis bestå i avfall fra virksomheten eller utslipp som CO₂ eller lys. Begrepet behandles i avsnittet her i betydning av *rapporteringspliktig forhold*. Hvorvidt en omstendighet ansees som et *rapporteringspliktig forhold* i regnskapslovens forstand beror på om forholdet oppfyller vilkårene som er drøftet i avsnitt 3.2 over. Når vilkårene for rapportplikt først er oppfylt kan det stilles spørsmål om en analyse av begrepet *forhold* er nødvendig. Etter min mening er det avgjørende for pliktens innhold og omfang å se nærmere på hvilke *forhold* rettskildene sikter til.

Hvis vi starter med ordlyden angis forhold som innsatsfaktorer og produkter. Disse to begrepene vil utgjøre en kjerne for rapporteringsplikten om *forhold*, og viser at rapporteringspliktens fokus er forhold som knytter seg til virksomheten selskapet driver. Forarbeidene viser at selskapene ikke skal rapportere virksomhetens innsatsfaktorer og produkter konkret, men nevner i hvilken form de kan medføre påvirkning, eksempelvis avfall, utslipp, forurensning og ulykkesrisiko.²⁰⁶

Det fremgår også at angivelsen ikke er uttømmende, jf. uttrykket *herunder*. Den videre drøftelsen i avsnittet her vil knytte seg til begrepene *innsatsfaktorer* og *produkter*. Deretter vil jeg kort kommentere eventuelle andre forhold som ikke omfattes av de nevnte grupper.

3.3.1.1 Innsatsfaktorer

Innsatsfaktorer i vid forstand omfatter all fysisk og psykisk innsats som behøves for at en virksomhet skal kunne drives og eksistere. Eksempelvis kan nevnes kapital, produksjonsfaktorer, forretningslokaler og arbeidsinnsats.

²⁰⁶ Se eksempelvis listen i Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 218.

Begrepet innsatsfaktorer brukes flere steder i forarbeidene til regnskapsloven av 1998. Begrepet refererer da blant annet til varer på et varelager, råvarer / innsatsfaktorer under foredlingsprosesser, innsatsfaktorer i produksjonen, samt faste og variable innsatsfaktorer i forbindelse med utregning av tilvirkningskost.²⁰⁷ De ulike uttalelsene i forarbeidene antyder at begrepet *innsatsfaktorer* omfatter ulike grupper faktorer. Disse kan være nært knyttet til frembringelsen av produktet eller tjenesten, eller det kan være faktorer som er nødvendige for at virksomheten skal eksistere, men ikke nødvendigvis varierer med antall produserte produkter eller leverte tjenester. Fra et bedriftsøkonomisk synspunkt, hvor det tales om innsatsfaktorer ved beregningen av tilvirkningskostnader, kan det tenkes at begrepet innsatsfaktorer forstås på en snevrere måte, slik at rapportering om påvirkninger fra slike forhold kun er aktuelt for produksjonsbedrifter. Av forarbeidene går det derimot frem at *innsatsfaktorer* ikke er begrenset til materialbruk i en produksjonsprosess som fører frem til et fysisk produkt, jf. følgende formulering under en oppstilling av aktuelle innsatsfaktorer:

”For produksjonsbedrifter er i tillegg følgende forhold sentrale”²⁰⁸

Begrepet *innsatsfaktorer* vil derfor også omfatte forbruk av ressurser hos selskaper hvor virksomheten ikke består i produksjon av fysiske produkter.

Hvilke konkrete innsatsfaktorer kan så omfattes av miljørapporteringsplikten? Etter forarbeidene omfattes påvirkning fra energi og råvarer.²⁰⁹ Påvirkning fra energiforbruk vil naturlig nok omfatte både bruk av elektrisitet og drivstoff. Etter forarbeidene skal produksjonsbedrifter i tillegg rapportere om helse- og miljøfarlige kjemikalier som inngår i produktene. Rekommandasjonen fra 2001 nevner også eksplisitt forbruk av vann, men kun så langt det er relevant for virksomhetens art og størrelse, samt selskapets miljømessige

²⁰⁷ Ot.prp.nr.42 (1997-1998), henholdsvis s 52, 221 og 110.

²⁰⁸ Se Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 218. Min understrekning.

²⁰⁹ Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 218.

utfordringer.²¹⁰ Rekommandasjonens anbefaling vil ikke bare gjelde produksjonsbedriftene, men også IT-bedriften som bruker vann til kjøling av servere, spahotellet som bruker vann i basseng og jacuzzi og vaskehallen som inngår i drift av bensinstasjonen. Etter anbefalingen skal forholdet kun rapporteres dersom det er økonomisk relevant for selskapet.

Elektrisitet og vann er eksempler på innsatsfaktorer som ofte er nødvendig i frembringelsen av produktet eller tjenesten. Disse innsatsfaktorene vil foretaket også kunne være avhengig av for å eksistere, selv uten at virksomheten i selskapet drives. Eksempelvis må bygningsmasse holdes ved like, rengjøres og krever ofte oppvarming og belysning selv om virksomheten ikke drives. Forarbeidene skiller ikke på forbruk som henholdsvis er knyttet til virksomheten og foretakets eksistens. Såfremt påvirkningen overstiger *vanlig forurensning* er det aktuelt å rapportere forholdet, se avsnitt 3.2.3 over. Av dette kan det slutes, at selskapets påvirkning på det ytre miljø fra innsatsfaktorer bør rapporteres med tanke på hele spekteret av faktorer selskapet er avhengig av for å drive verdiskapende virksomhet. Dette er også i tråd med prinsippet om at styret skal gi en rettvise oversikt over selskapets posisjoner og fremtidige utvikling.

Problemet med grensedragningen mellom flere selskapers miljørapporteringsplikt som opererer i en leveransekjede er nevnt over i avsnitt 3.2.1 over: smelteverket leverer stål til fabrikken som produserer stålull. Fabrikken som produserer stålull selger produktet til en engros-forhandler. Engros-forhandleren selger stålullen videre til detaljisten, som tilbyr produktet til forbrukeren. Det kan reises spørsmål om påvirkning fra *innsatsfaktorer* betyr påvirkning som følge av bruken i den rapportpliktige virksomhet, eller om det i tillegg også omfatter påvirkning under frembringelsen av innsatsfaktorene. Problemstillingen tas opp i en høringsuttalelse fra Justisdepartementet:

²¹⁰ Jf. rekommandasjonen avsnitt 4 punkt 2 bokstav d.

”I tråd med « fra vuggen til graven »-prinsippet bør det overveies å kreve redegjørelse også for miljøvirkningene ved fremskaffing av de innsatsfaktorer som brukes i produksjonen, og av produktene fra virksomheten.”²¹¹

Uttalelsen er ikke imøtegått av lovgiver, og forarbeidene tyder ikke på at selskapene er pålagt rapportering om miljøpåvirkninger fra foranstående ledd i leveransekjeden på denne måten. En uttalelse i forarbeidene som kan tale mot at en slik plikt foreligger, er at det kun er produksjonsbedrifter som er pålagt å rapportere om avfall som oppstår ved at produktene kasseres.²¹²

En slik rapporteringsplikt kan heller ikke utledes av rekommandasjonen, ved mindre informasjonen har innvirkning på selskapets posisjoner og fremtidige utvikling. Gjennomgåelse av empiriske undersøkelser på området og noen få årsberetninger viser heller ingen tendens til atplikten er blitt praktisert på denne måten. Privates praksis har, som nevnt i avsnitt 3.1 over, ingen avgjørende vekt for innholdet i rapporteringspliktens kjerne.

Som Justisdepartementet påpeker i sin uttalelse, vil en slik forståelse være i tråd med fra-vuggen-til-graven-prinsippet og gi et tydelig bilde av virksomhetens totale påvirkning på det ytre miljø; virksomhetens såkalte ”økologiske fotavtrykk”. De overordnede formålene med EU/EØS-retten kan også tale for å velge det mest omfattende tolkningsalternativet. Dette fordi informasjon om miljøpåvirkning gjennom leveransekjeden, fra utvinning av naturressurser til produktet blir kassert kan gi myndighetene anledning til å kontrollere at verdiskapningen skjer på en bærekraftig måte.

Hensynet til europarettlige forpliktelser er på dette punkt til en viss grad tilgodesett gjennom andre bestemmelser. Selv om det ikke alltid er tilfelle at et konsern har kontroll over alle eller flere ledd i en leveransekjede, vil behovet for slik informasjon om

²¹¹ Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 189.

²¹² Ot.prp.nr.42 (1997-1998) s 218.

innsatsfaktorers påvirkning før de bli anvendt i den rapportpliktige virksomhet til en viss grad kunne bli dekket av reglene om konsernregnskap. Dette fordi årsberetningen for konsernet skal gi en overordnet oversikt over påvirkningen fra *virksomheten*.²¹³ Selskapet vil også kunne ha en plikt til *å ha* og *å gi* informasjon om totalpåvirkning etter miljøinformasjonsloven. Virksomhetene vil uansett ha en plikt til å rapportere om påvirkning fra foranstående leveranseledd dersom dette vil gi en mer rettvise oversikt over selskapets posisjoner og fremtidig utvikling. Slik rapporteringsplikt vil også foreligge for selskaper som ikke er små dersom informasjonen er av betydning for selskapets posisjoner og fremtidige utvikling, jf. § 3-3a (3), se avsnitt 1.4.1 over.

Formålet med plikten om å innvirke på styrets adferd kan på den ene siden tale for at plikt til å rapportere påvirkning fra foranstående ledd i leveransekjeden foreligger. Spesielt i de tilfellene hvor selskapet har tilstrekkelig innflytelse til å kunne stille krav til foranstående ledd i leveransekjeden. I de tilfellene hvor selskapet ikke kan øve innflytelse på påvirkningen fra innsatsfaktorene i foranstående ledd vil en rapporteringsplikt for slike påvirkninger virke lite formålstjenlig.

Reelle hensyn kan tale i retning av at en plikt til å rapportere om påvirkning fra foranstående ledd i leveransekjeden kan virke lite rimelig. Selskapet i enden av kjeden vil måtte rapportere større utslipp enn foregående ledd, selv om alle ledd i kjeden er like avhengige av at kundene kjøper deres produkt eller tjeneste. Særlig for selskaper som er små, kan det også hevdes at en slik plikt heller ikke vil være samfunnsøkonomisk lønnsom hvis den resulterer i at uforholdsmessige administrative byrder på selskapet fortrenger selskapenes kapasitet til å drive verdiskapende virksomhet.

Spørsmålet om selskapene er pålagt en rapporteringsplikt for påvirkninger fra innsatsfaktorer før de blir brukt i vedkommende selskaps virksomhet er tvilsomt. Jeg

²¹³ Det minnes også om at rapporteringsplikten gjelder både positiv og negativ påvirkning. Dersom slike leveransekjeder var omfattet ville et selskap kunne rapportere positive påvirkninger fra tiltak utført av tidligere ledd.

konkluderer her med at rapportering for påvirkning fra innsatsfaktorer gjennom foranstående ledd i leveransekjeden som utgangspunkt ikke er pliktig etter regnskapsloven § 3-3 (10) og § 3-3a (12). Som nevnt er konklusjonen ikke til hinder for at selskapet er pålagt å rapportere slik informasjon etter det overordnede prinsippet om en rettvise oversikt.

3.3.1.2 Produkter

Etter sin ordlyd og kontekstuelle sammenheng gir begrepet *produkter* umiddelbare assosiasjoner til materielle og fysiske produkter. Slike fysiske produkter er sentrale i rapportering om påvirkning fra denne gruppen av forhold.

Produkter kan gi påvirkning gjennom levetiden. Produkter som går på strøm eller annet drivstoff vil gjennom levetiden forårsake påvirkning. Denne påvirkningen vil være en del av den miljøpåvirkning selskapets virksomhet forårsaker, og påvirkningen fra produktene vil variere med antall produkter som er i bruk eller er tilvirket. Påvirkningen fra det enkelte produkt kan estimeres ved at produktet gis en forventet levetid og forventet forbruk gjennom levetiden. Det kan oppstå et problem med rapportering av påvirkning for produkter som ikke har noen funksjon alene, men som inngår som komponent i et annet, eksempelvis en DVD-brenner til PC. Denne problemstillingen er det vanskelig å si noe generelt om, men de samme betraktningene vil gjøre seg gjeldende her som ved drøftingen av rapportering i leverandørkjeder, se avsnitt 3.3.1.1 over.

Som nevnt over forskriver forarbeidene at produksjonsbedrifter skal angi helse- eller miljøskadelige kjemikalier som inngår i produktene. Det vil også være naturlig å rapportere dersom disse kjemikaliene påvirker det ytre miljø under levetiden.

Forarbeidene krever også at produksjonsselskaper skal rapportere miljøpåvirkning som skapes gjennom kassering av produktene.²¹⁴ Rapporteringsplikten for påvirkning fra

²¹⁴ Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 218.

innsatsfaktorer og produkter under levetiden og ved kassering utgjør rapportering i tråd med fra-vuggen-til-graven-prinsippet. Det kan spørres om lovgiver har ment å fritta andre selskaper, som selger produkter som skaper avfall, men ikke produserer dem selv, fra rapporteringsplikt om avfall fra produktene. Forarbeidene tyder på dette, ettersom plikt til å rapportere mengde avfall som genereres eller besittes er nevnt som tilleggskrav for produksjonsbedrifter:

”For produksjonsbedrifter er i tillegg følgende forhold sentrale:

[...]

- type og mengde avfall som oppstår når produktene kasseres.”²¹⁵

Hensynet til sammenhengen i regelverket taler her for at rapporteringsplikt for påvirkning fra produkter ved kassering bør være pålagt i den utstrekning som følger av § 3-3a (3) eller det regnskapsrettslige prinsippet om at årsberetningen skal gi en rettvise oversikt over virksomheten. Dette betyr at selskapet som ikke produserer produktene selv bør rapportere om påvirkningen fra disse i den utstrekning det er relevant for selskapets posisjoner og fremtidige utvikling. Det minnes her om at selskapet kan også være pliktig til å ha og å gi informasjon om slike forhold etter miljøinformasjonsloven, selv om de ikke er pliktige til å rapportere informasjonen i årsberetningen. Miljørapporteringsplikts formål oppnås heller ikke i like stor grad ved at selskaper rapporterer påvirkning som de står fjernt fra å kunne ha noen innvirkning på. Større virksomheter vil som nevnt riktignok kunne øve press mot sine leverandører til å legge om til en mindre miljøskadelig produksjon. Dersom en virksomhet bruker denne muligheten, vil dette være et forhold som kan rapporteres etter bestemmelsen.

Miljørapporteringsplikten gjelder også selskaper som ikke driver med produksjon, som allerede nevnt over. Betyr dette at immaterielle produkter og tjenester er omfattet av bestemmelsens produktbegrep? Justisdepartementets høringsuttalelse reiser spørsmålet om

²¹⁵ Ot.prp.nr.42 (1997-1998) s 218.

miljørapporteringsplikten for påvirkning fra produktet også bør gjelde immaterielle produkter:

”Det vil i denne sammenhengen være verdt å overveie om dette bør bety miljøredegjørelser fra finansinstitusjoner likeledes skal omfatte – i grove trekk – miljøvirkningene av foretak som de finansierer.”²¹⁶

Finansvirksomheten profitterer ved å finansiere selskaper som påvirker det ytre miljø gjennom virksomhet. Som illustrasjon nevnes utslipp av arsen²¹⁷ og vann med svært lav pH-verdi i forbindelse med virksomheten til gruveselskapet African Barrick Gold. Virksomheten er lokalisert i Tanzania ved elven Tigithe. Utslippene medførte både alvorlige og mindre alvorlige skader på 1500 personer som bor langs elva.²¹⁸ Selskapet var en del av porteføljen til Statens Pensjonsfond frem til 2009.²¹⁹ Statssekretær Hilde Singsaas i Finansdepartementet uttaler følgende om saken i pressen:

”- Det er vanskelig å se at dette er en del av vårt investoransvar. Med eierskap i over 8500 selskaper, kan vi ikke gi kompensasjon til alle som mener de er berørt,[...]”²²⁰

Det samme spørsmålet kan stilles om andre virksomheter som består av levering av tjenester og immaterielle produkter, eksempelvis revisjonsselskapet, frisørsalongen og transportselskapet. Justisdepartementets høringsutspill om rapporteringsplikt for miljøpåvirkninger av immaterielle produkter er, så vidt jeg kan se, ikke vurdert nærmere av lovgiver. Det konstateres at det vil dreie seg om en stor og diversifisert gruppe virksomheter som vil stå nærmere eller fjernere fra å kunne ha reell innflytelse på miljøpåvirkningen fra tjenesten selskapet yter. En rapporteringsplikt for immaterielle produkter kan være byrdefull for noen selskaper og enklere for andre. Eksempelvis kan det

²¹⁶ Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 189.

²¹⁷ Grunnstoffet til arsenikk.

²¹⁸ Erstatningssaken er berammet til 30. juni 2011, se Korkfjord (2011).

²¹⁹ Korkfjord (2011).

²²⁰ Korkfjord (2011).

være enkelt for en IT-bedrift å estimere levetid og strømforbruk ved bruk av selskapets softwareprodukter.

Ordlyden gir liten veiledning i spørsmålet. Hvordan formålsoppnåelsen ved en slik tolkning slår ut, vil bero på hvor sentrale miljøforhold er for den konkrete virksomheten. En slik tolkning vil likevel kunne fremme det folkerettslige bærekraftighetsformålet bak bestemmelsen, ettersom styret vil få et bedre bilde av omfanget av virksomhetens miljøpåvirkning. Løsningen er etter min mening tvilsom. Svaret vil avhenge av hvordan det konkrete tilfellet vurderes. Vurderingstemaet bør være hvorvidt det gir en mer rettvise oversikt over påvirkning fra virksomheten å rapportere miljøpåvirkning fra immaterielle produkter.

Det kan argumenteres for at rapporteringsplikt bør foreligge der immaterielle produkter har en levetid og kasseres etter at levetiden er omme, fordi de har sterke likhetstrekk med fysiske produkter. Det må likevel bero på en konkret helhetsvurdering. En tegning av et arkitektfirma er et godt eksempel på et immaterielt produkt som kan medføre miljøpåvirkning, og som har svært nær sammenheng med arkitektfirmaets virksomhet. Dette fordi arkitekten kan influere valg av materialer og utslipp fra ferdig bygg. Dersom arkitektfirmaet anstrenge seg for å minimere miljøpåvirkning fra materialbruk og ferdig bygning, ville dette være et positivt miljøforhold som med sikkerhet ville dukket opp i selskapets årsberetning. Hvis firmaet derimot tegnet byggverk uten henblikk på miljøpåvirkningen kan man spørre seg om dette ville vært et rapporteringspliktig forhold. Spørsmålet er tvilsomt, men jeg heller til at forholdet er rapporteringspliktig i dette tilfellet. Det vil stille seg annerledes med immaterielle produkter fra eksempelvis en advokatvirksomhet hvor miljøpåvirkningen fra deres konsultasjoner har en fjernere sammenheng med advokatens virksomhet. Hvordan dette ville stille seg for reklamebyråer som utarbeider reklame for miljøskadelige virksomheter og produkter er et ytterligere spørsmål. Mange problemstillinger kan tenkes. Det sentrale er at rapportering for påvirkning fra produktet fremover i leveringskjeden bør skje i den grad selskapet har muligheten til å gjøre noe med miljøpåvirkningene fra produktet i fremtiden. Dette

synspunktet samsvarer med et av vurderingstemaene for påvirkning fra innsatsfaktorer vedrørende de påvirkninger som har skjedd før de anvendes i det rapportpliktige selskapets virksomhet, se avsnitt 3.3.1.1 over.

3.3.1.3 Andre forhold

Som nevnt viser ordlyden i miljørapporteringsbestemmelsene at oppregningen av forhold som kan forårsake påvirkning ikke er uttømmende angitt, jf. § 3-3 (10) og § 3-3a (12) og uttrykket ”herunder”. Et forhold forarbeidene nevner eksplisitt er aktivitetens ulykkesrisiko.²²¹ Potensiell påvirkning fra virksomhetsrelatert aktivitet med ulykkesrisiko er rapportpliktig. Dette forholdet er også nevnt spesielt i rekommandasjonen av 2001:

“Users of financial statements need information about the impact of environmental risks and liabilities on the financial position of the company, and about the company's attitude towards the environment and the enterprise's environmental performance to the extent that they may have consequences on the financial health of the company.”²²²

Rapporteringsplikten bør rimeligvis omfatte miljøpåvirkning dersom risikoen for ulykke realiseres og opplysninger som gir regnskapsbrukerne innsikt i hvor stor sannsynligheten er for at slik ulykke inntreffer. Rapportering av slike forhold fremmer miljøbeskyttelse i tråd med føre-var-prinsippet, og informasjonen vil være til stor nytte når finansielle regnskapsbrukere skal treffe beslutninger om investeringer, kredittytelse og regulering som berører selskapet.

Rapporteringsplikt for påvirkning fra innsatsfaktorer og produkter gjenspeiler det miljørettslige fra-vuggen-til-graven-prinsippet. Prinsippet kan gi en veiledning på hvor det kan finnes andre forhold som påvirker det ytre miljø og er underlagt rapporteringsplikt selv om de ikke hører inn under de nevnte kategorier.

²²¹ Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 218.

²²² Se forordet i Kommissjonsrekommandasjonen 2001/453/EC, avsnitt 6. Min understrekning.

3.3.2 Miljøvirkninger

Det andre innholdskravet til rapporten om selskapets påvirkning av det ytre miljø knytter seg til det enkelte rapportpliktige forhold og innebærer at styret plikter å rapportere hvilke miljøpåvirkninger det enkelte forhold forårsaker eller kan forårsake. Kravet har fått en vid utforming og etter sitt språklige innhold synes dette som et meget teknisk krav. Etter ordlyden omfatter begrepet både potensielle og aktuelle påvirkninger, synbare som usynlige. Uttømmende rapportering om de virkninger det enkelte forhold medfører eller kan medføre vil likevel ikke være hensiktsmessig innenfor rammene av årsberetningen.

Den særnorske plikten fokuserer på selskapets påvirkning på det ytre miljø, og det er virkningen for det ytre miljø det skal gis opplysning om etter § 3-3 (10) og § 3-3 a (12). Etter § 3-3a (3) er styret i selskaper som ikke er små pålagt å inkludere miljøforhold i sine analyser av selskapet i den grad slike forhold har innvirkning på selskapets økonomiske stilling og fremtidige utvikling. Selskaper som er små kan være pliktig til å rapportere miljøforhold etter regnskapsrettslige prinsipper. Her ser vi at den europarettslige og den norske miljørapporteringsplikten utfyller hverandre.

Forarbeidene nevner noen virkninger som skal rapporteres. Dette er forurensning som slippes ut og avfall som genereres eller besittes, herunder gamle synder.²²³

Rekommandasjonen nevner også at det skal rapporteres om disse påvirkningsformene i årsberetningen, jf. avsnitt 4.2 bokstav d.

Det oppstår spørsmål om selskapet etter rapporteringsplikten også pålegges å opplyse om hvordan avfallet og forurensningen kan påvirke miljøet. Av § 3-3 (10) og § 3-3a (12), begge bestemmelsenes annet punktum hitsettes:

”Det skal opplyses hvilke miljøvirkninger de enkelte forhold ved virksomheten gir eller kan gi[...]”

²²³ Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 218.

Etter en naturlig språklig forståelse omfatter ordlyden slik rapportering, men som nevnt over er en uttømmende rapportering over potensielle virkninger av et forhold uhensiktsmessig. For påvirkninger fra avfall og forurensingen vil det være enkelte virkninger som er allment kjent. Det er allment kjent at CO₂-utslipp bidrar til global oppvarming og klimaendringer. Det kan være større tvil om virkningene av utslipp av kjemisk eller biologisk avfall når dette brytes ned eller tas opp i naturen.

Produksjonsbedrifter er pålagt å rapportere om helse- og miljøfarlige kjemikalier. Det kan stilles spørsmål om produksjonsbedrifter skal rapportere hvilke helse- og miljømessige skader som kan forårsakes av kjemikalier som inngår i produksjonen eller produktene. Etter mitt syn vil det være tilstrekkelig innenfor årsberetningens rammer å rapportere om disse *er* helse- og miljøfarlige. Annerledes kan det stille seg for rapportering av ulykkesrisiko ved aktiviteter. Selskapet bør da rapportere virkningene slik at regnskapsbrukerne blir gitt en oversikt over alvorlighetsgraden og omfanget av en eventuell ulykke.

Med tanke på allmennheten som brukere av selskapets regnskap vil denne gruppen kunne ha stor interesse i hvilke konkrete virkninger avfall eller kjemikalier har på det ytre miljø. Hensynet til allmennheten er på dette punkt ivaretatt gjennom miljøinformasjonsloven. Selv om inngående rapportering om virkninger ikke bør rapporteres i årsberetningen betyr dette ikke at selskapet ikke er pliktig til *å ha* og *å gi* slik informasjon etter miljøinformasjonsloven. Allmennhetens krav på slik informasjon bør vurderes etter miljøinformasjonsloven og ikke regnskapsloven, se avsnitt 1.4.2 over.

3.3.3 Tiltak

Styret er også lovpålagt å rapportere hvilke tiltak som er satt i verk eller skal settes i verk for å forhindre negative miljøpåvirkninger. Rapporteringskravet knyttet til tiltak er snevrere på grunn av avgrensningen til å rapportere om tiltak knyttet til *å forhindre eller redusere negative miljøpåvirkninger*. Opplysninger om andre tiltak selskapet gjennomfører som faktisk ikke tjener til hindring eller reduksjon av miljøpåvirkningene bør styret utelate å

rapportere om. Det kan dreie seg om feilslåtte tiltak, eller tiltak som har vist seg å ha liten effekt.

Forarbeidene til lovendringen av 1998 uttaler at fokuset på miljøinformasjon i årsberetningen har flyttet seg fra *rensing av utslipp og tekniske løsninger* til også å omfatte *miljøstyringssystemer, generell kvalitetssikring og forebyggende miljøvernarbeid*.²²⁴ Uttalelsene må leses slik at *rensing av utslipp og tekniske løsninger* fortsatt omfattes av plikten, men at det i tillegg skal rapporteres om organisatoriske og forebyggende tiltak. Rapporteringskravet retter seg etter ordlyden både mot hindrings- og reduksjonstiltak for miljøpåvirkning fra det enkelte forhold, så vel som tiltak for å forhindre aktuell eller potensiell påvirkning fra virksomheten som helhet. Når de tre innholdskravene leses i sammenheng vil det likevel være mest naturlig at styret rapporterer de tiltak som er satt i verk eller skal gjennomføres for å forhindre og redusere de *nevnte* negative virkningene som forholdene skaper.

Rekommandasjonen nevner også at det skal rapporteres om:

*“[...] the policy and programmes that have been adopted by the enterprise in respect of environmental protection measures, particularly in respect of pollution prevention. [...] Where applicable, this may include reference to the adoption of an environmental protection system and required compliance with a given set of associated standards or certifications;”*²²⁵

Rapportering av miljøpolicy og organisatoriske programmer som har som mål å redusere selskapets påvirkning er utbredt i praksis.²²⁶ Kommisjonens formål med anbefalingen om å rapportere slike tiltak er at regnskapsbrukerne skal kunne se i hvilken grad miljøhensyn er integrert i selskapets politikk og aktiviteter, jf. 4.2 bokstav a, annet punktum. Dersom rapportering av slike tiltak gjør at miljøhensyn fremstilles som mer integrert i virksomheten

²²⁴ Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 190 og 191, min understrekning.

²²⁵ Kommisjonsrekommandasjonen 2001/453/EC, 4.2 bokstav a første og siste punktum.

²²⁶ Se Ljungdal (1999) og Fallan (2007).

enn det de i virkeligheten er, vil rapporteringen være i strid med rekommandasjonens formål. Rapporteringen vil da også være i strid med det overordnede prinsippet om at årsberetningen skal gi en *rettvise* oversikt over virksomheten.

Etter Kommissjonens anbefaling kan forbedringer som er gjort i tilknytning til selskapets sentrale miljøpåvirkende forhold også rapporteres, jf. 4.2 bokstav b. Rekommandasjonen anbefaler også at virksomheten rapporterer i hvilken grad lovgivning på miljøvernområdet er implementert i virksomheten, jf. 4.2 bokstav c. I sitt innhold kan anbefalingene sies å være tilnærmet tilsvarende den norske regelen.

Forarbeidene presiserer også at selve plikten til å iverksette miljøtiltak ikke følger av denne bestemmelsen, men av miljøvernlovgivningen.²²⁷ Lovens ordlyd legger likevel opp til at miljørapporteringsplikten ikke er begrenset til lovpålagte tiltak. Etter lovendringen ved revideringen av regnskapsloven av 1998 knyttes ikke miljørapporteringsplikten lenger til forurensningsbegrepet. Handlingsplikten i forurensningsloven § 7 gjelder fremdeles for påvirkninger som kan medføre forurensning, og ikke miljøpåvirkning generelt.²²⁸ En slik handlingsplikt finnes også i produktkontrollloven av 1976 § 3. Ut fra dette perspektivet kan det stilles spørsmål om miljørapporteringsplikten omfatter forhold som selskapet ikke er pliktig til å gjøre noe med, en såkalt rapporteringsplikt uten en kjerne av handlingsplikt.²²⁹

3.4 Omfanget av rapporteringsplikten

I avsnittet vil jeg si noe om hvilket omfang rapporteringen skal ha når terskelen for pliktens inntreden først er overskredet. Temaet er berørt i drøftelsene i avsnitt 3.2 og 3.3 over, men i avsnittet her skal temaet behandles på et mer generelt plan. På grunn av årsberetningens

²²⁷ Ot.prp.nr.88 (1988-1989), s 1.

²²⁸ Internkontrollforskriften pålegger også bedriften plikter til å iverksette systematiske tiltak for å verne det ytre miljø mot forurensning og en bedre behandling av avfall, se forskriftens formålsbestemmelse i § 1, jf. § 1 første ledd strekpunkt 3. Generelt om internkontrollsystemer, se Andersen (2010), se s 67 ff, og for eksempel fra nyere tid se Jensen og Tufan (2011) om Oslo kommunes utslipp av klor i Akerselva våren 2011.

²²⁹ Sjøfjell (2009) (c), s 1004.

overordnede funksjon og at rapporteringen her skal tilpasses selskapets størrelse og kompleksitet, er det nødvendig å knytte kommentarer til både rapporteringen av det enkelte forhold, og til den totale miljørapporteringen fra styret i årsberetningen. Jeg vil starte med retningslinjene for omfanget av rapportering om det enkelte forhold. Til sist i avsnittet her skal grensen mellom rapportering i henholdsvis årsberetningen og notene til regnskapet kommenteres.

Kommisjonens rekommandasjon fra 2001 inneholder også retningslinjer for omfanget av rapporteringsplikten i årsberetningen. Ettersom et sentralt hensyn bak den europarettslige miljørapporteringsplikten er at selskaper skal kunne sammenlignes, bør anbefalingen utfylle kravene til omfanget av den særnorske miljørapporteringsplikten. Dette for at de overordnede formålene med unionen skal få effektivt gjennomslag på nasjonalt plan, se drøftelsen i avsnitt 1.4.1 over.

For selskaper som rapporterer etter IFRS gjelder det særlige tilleggskrav for narrativ rapportering i deler av årsberetningen som behandles i avsnitt 3.6 under. Selskaper som rapporterer etter de nasjonale standardene er også underlagt retningslinjer som supplerer det som er gjennomgått i dette kapitlet av avhandlingen, se avsnitt 3.5 under.

3.4.1 Det enkelte forhold, virkning og tiltak

Etter ordlyden skal styret gi *opplysninger*. Ordlyden indikerer her til at hovedfokus for rapporteringen skal være å formidle rene opplysninger om de omstendigheter som er listet opp i bestemmelsen. Sammenlignet med plikten til å inkludere miljøforhold i styrets økonomiske analyser av selskapet, jf. § 3-3a (3), ser vi at miljøforhold som rapporteres etter § 3-3 (10) og § 3-3a (12) først og fremst skal gi brukerne av regnskapet *opplysninger* om miljømessige forhold, virkninger og tiltak. Det er med andre ord ikke hovedsakelig styrets vurderinger av forholdene, virkningene og tiltakene som skal få størst plass. Et av de bærende hensynene bak den særnorske miljørapporteringsplikten er at den skal sikre

miljøinformasjon utover det som frem til utvidelsen av miljørapporteringsplikten i 1998 var ansett som direkte økonomisk relevant fra styrets ståsted.²³⁰

Forarbeidene fokuserer på at der det er naturlig skal selskapet kvantifisere forhold, virkninger og tiltak. Selskapet skal opplyse type og mengde av det forhold som påvirker det ytre miljø. Dersom forholdet skaper påvirkning i form av forurensning eller avfall som genereres eller besittes, skal type og mengde påvirkning forholdet skaper kvantifiseres. Rekommandasjonen fra 2001 fremhever også at virksomhetene skal tallfeste faktorer som påvirker det ytre miljø og påvirkningene som genereres. Etter anbefalingen bør tallene fremstilles sammen med tallmateriale fra tidligere år fremstilt på en grafisk måte som illustrerer utvikling og signifikans av avvik fra år til år.

Av praktiske grunner bør kvantitative opplysninger om forhold, virkninger og tiltak rapporteres samlet under et avsnitt i årsberetningen, også der opplysningene er knyttet til styrets vurderinger av selskapets økonomiske stilling og fremtidig utvikling. Dette er fordi regnskapsbrukerne ofte er avhengig av å sammenligne miljøprestasjoner fra flere regnskapsår, eller sammenligne prestasjonene med det som er oppnådd av samme bedrifter. Styrets vurderinger av disse opplysningene bør rapporteres i andre deler av årsberetningen som er ment for å formidle slike vurderinger. Sammenligning er et viktig formål bak den europarettlige rapporteringsplikten.²³¹

Etter rekommandasjonen skal det enkelte miljøforhold rapporteres i det omfang det har innvirkning på selskapets økonomiske stilling, prestasjoner og fremtidige utvikling, se rekommandasjonen punkt 4.1. Sammenlignet med det norske kravet *opplysninger* krever rekommandasjonen en *beskrivelse (description)* av forhold og tiltak. Som nevnt har den europarettlige plikten et annet siktemål enn den norske, fordi den pålegger at miljøforhold tas med i styrets analyser. Dette er en formidlingsform med større rom for styrets vurdering enn den særnorske plikten. Inngående vurderinger fra styret om miljøforholds innvirkning

²³⁰ Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 190.

²³¹ Se forordet i Kommissjonsrekommandasjonen 2001/453/EC, avsnitt 5, og avsnitt 2.3 over.

på selskapets økonomiske stilling rapporteres innenfor rammene av § 3-3 a (3) eller prinsippet om en rettviseende oversikt. Rapportering etter den norske plikten kan også inneholde styrets vurderinger, men her skal hovedvekten ligges på å formidle faktiske opplysninger om miljøforhold.

3.4.2 Den samlede rapportering

Loven krever etter sin ordlyd at styret skal gi *opplysninger* om forhold, virkning og tiltak. Dette indikerer at rapporteringen som helhet skal bære preg av å gi opplysninger fremfor styrets vurderinger av opplysningene. Empiriske undersøkelser viser at selskapene rapporterer flere opplysninger over et mindre antall sider.²³² Den samlede miljørapporteringen skal stå i forhold til øvrig rapportering i årsberetningen og matche selskapets størrelse og kompleksitet. Dette kravet henger tett sammen med kravet til at informasjonen skal gi en rettviseende oversikt over selskapets miljømessige forpliktelser og utviklingsmuligheter.²³³

Ut fra disse retningslinjene bør styret minst rapportere de forhold, virkninger og tiltak som er mest sentrale. Hensynet til at årsberetningen skal gi en rettviseende oversikt kan etter en helhetsvurdering føre til at styret velger å gi miljørapporteringen mer eller mindre omfattende plass i årsberetningen. For eksempel kan nevnes at rapporteringen ikke samsvarer med virksomhetens størrelse og kompleksitet. I disse tilfellene bør styret samtidig forklare hvorfor retningslinjene for miljørapportering er fraveket.

Kravet til en rettviseende oversikt krever også korrekt balansering av positivt og negativt ladet miljøinformasjon slik at brukeren får en rettviseende oversikt over hvordan miljøhensyn er integrert i virksomheten, se rekommandasjonen punkt 4.2 a annet punktum.

²³² Fallan (2007).

²³³ Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 191.

Rekommandasjonen av 2001 fokuserer på at måten miljøforhold rapporteres i det samlede årsoppgjøret for selskapet skal være konsistent og helhetlig.²³⁴ Dette gjelder også mellom konsernregnskapet og de separate regnskapene for selskapene i konsernet, se rekommandasjonens punkt 1.3 *in fine*. Av fortalen hitsettes:

*“Appropriate disclosures are considered a key factor that facilitates transparency of information. Disclosures are appropriate where they affect the user's understanding of the financial statements.”*²³⁵

I avsnitt 11 skisserer Kommisjonen et opplegg hvor miljørapportering i årsregnskap og årsberetning skjer på et overordnet nivå, og at mer vidtgående rapportering skjer i egne rapporter som ikke inngår som en integrert del av selskapets årsoppgjør. Dette skal skje på en måte som fører til at forholdet mellom årsberetning, årsregnskap og separate rapporter er *consistent, cohesive and closely associated*.²³⁶ Det norske kravet til miljørapportering i årsberetningen legger ikke opp til at rapportering skal skje i separate rapporter.

Miljørapporteringen i årsberetningen fra selskaper underlagt norsk regnskapslov bør derfor oppfylle det overordnede kravet om å gi en rettvise oversikt. For store og komplekse selskaper og selskaper som inngår i et konsern kan det være hensiktsmessig å utarbeide separate rapporter. Jeg kan ikke se at dette er påbudt på grunnlag av den norske bestemmelsen. Dersom det utarbeides slike separate rapporter som er ment å utfylle årsberetningen, bør rapportene være utarbeidet etter samme retningslinjer som årsberetningen. Det bør ellers angis i hvilken grad regnskapsrettslige prinsipper og retningslinjer for rapportering er fulgt. Dette er i tråd med det overordnede prinsippet om en rettvise oversikt.

Jeg vil trekke frem to eksempler på miljørapportering i årsberetningen for å belyse hva som kan utgjøre henholdsvis tilstrekkelig eller mangelfull miljørapportering. Første eksempel er

²³⁴ Se forordet i Kommisjonsrekommandasjonen 2001/453/EC, avsnitt 5 og punkt 4.1 annet punktum.

²³⁵ Se forordet i Kommisjonsrekommandasjonen 2001/453/EC, avsnitt 12.

²³⁶ Kommisjonsrekommandasjonen 2001/453/EC, forordet avsnitt 11 og punkt 4.2 bokstav e.

hentet fra gruppen av selskaper som er små, og har virksomhet bestående av drift av golfbane. Fra årsberetningen til Skjeberg Golfklubb for regnskapsåret 2009 hitsettes:

”Ytre miljø.

Vi har fortsatt fokus på å holde Isesjø fri for forurensning. Vi påfører heller ikke naturen omkring oss unødige belastninger ved sprøyting etc.”²³⁷

Informasjonen som er gjengitt over gir brukerne av årsoppgjøret grunnlag for å vurdere foretakets virksomhet i en miljømessig sammenheng. Utdraget er et eksempel på hvordan miljøinformasjon i årsberetningen tilpasses selskapets størrelse og kompleksitet.²³⁸ Det er likevel ingen garanti for at rapporteringen faktisk gir en rettvise oversikt over golfklubbens virksomhet.

Det andre eksemplet jeg vil trekke frem er fra gruppen av selskaper som ikke er små og som er børsnotert, og det er årsberetningen for Hydro for regnskapsåret 2009. Hydros virksomhet består av aluminiumsproduksjon. Det samlede årsoppgjøret erklærer at selskapet for fremtiden vil fokusere på å drive virksomheten med lavere påvirkning på det ytre miljø:²³⁹

”Hydro er tilsluttet FN-initiativet Global Compact, deltar i World Business Council for Sustainable Development og lar oss vurdere av institusjoner som Dow Jones Sustainability Indexes og FTSE4Good.[...]Og i hele verdikjeden, såvel i forsknings- og utviklingsarbeid som i operativ drift, skal vi lete etter muligheter som forbedrer Hydros eget økologiske fotavtrykk og som hjelper våre kunder å redusere energiforbruk og klimagassutslipp – for vi tror det er god butikk å bidra til å skape mer livskraftige samfunn i dagens karbonintensive verden.”²⁴⁰

²³⁷ Årsberetning for Skjeberg Golfklubb 2009, se Skjeberg Golfklubb (2010).

²³⁸ Til sammenligning hitsettes miljøinformasjonen som ble rapportert av Grini Golfklubb i årsberetningen for regnskapsåret 2008 som: *”Grini Golfklubb driver ikke virksomhet som medfører verken forurensning eller utslipp som kan være til skade for det ytre miljø.”*, se Grini Golfklubb (2010).

²³⁹ Årsoppgjøret for Hydro for regnskapsåret 2009, se Hydro (2010) (a), s 1.

²⁴⁰ Årsoppgjøret for Hydro for regnskapsåret 2009, se Hydro (2010) (a), s 4.

Selv om årsoppgjøret og årsberetningen bærer preg av at selskapet satser på å redusere sitt ”økologiske fotavtrykk”, nevner selskapet ingenting om hvilke konkrete påvirkninger eller potensielle påvirkninger selskapet står for utover CO2-utslipp og enkelte andre miljøgifter. Eksempelvis utelates informasjon om selskapets utvinning av grunnstoffet bauxitt, som er avgjørende for aluminiumsproduksjonen, ved fredede regnskogområder i Amazonas.²⁴¹ Når slik miljøinformasjon om selskapet må søkes i andre kilder enn selskapets årsberetning, som for eksempel i dagspressen, bærer dette bud om at rapporteringen ikke gir et rettviseende bilde av selskapets virksomhet. Ei heller gir rapporteringen tilstrekkelig grunnlag for å vurdere selskapets økonomiske stilling og fremtidige utvikling i et miljømessig perspektiv slik forarbeidene forskriver.

3.4.3 Miljøinformasjon som skal rapporteres i notene

Årsberetningen skal sammen med årsregnskapet og notene til regnskapet utgjøre den helhetlige årsrapporten fra selskapet. Ettersom notene også kan inneholde en tekstuell beskrivelse av miljøforhold ved virksomheten, er grensdragningen mellom hvilken informasjon som skal rapporteres i årsberetningen og hvilken som skal i notene vesentlig for omfanget av miljørapporteringen i årsberetningen.

Skillet mellom hvilken informasjon som skal rapporteres henholdsvis i noter og årsberetning er en skjønnsmessig og til tider vanskelig grenseoppgang.²⁴² Lovregulerte krav til noter går frem av regnskapsloven kapittel 7. Noen opplysninger plikter selskapet alltid å gi i noter. Det gjelder ulike krav til foretak som er små og foretak som ikke er små, jf. § 7-1 for øvrig, og regnskapsloven kapittel 7.I og 7.II. Selskaper som rapporterer etter IFRS er pålagt ytterligere krav gjennom disse standardene. For selskaper som ikke er små gjelder

²⁴¹ Dugstad (2011).

²⁴² Eksempelvis NOU 2003:23, s 264 andre spalte.

det en generell plikt til å gi tilleggsopplysninger i noter som følger av § 7-1 (2), jf. § 7-1 (1).²⁴³

”[I noter til årsregnskapet skal] det gis opplysninger som er nødvendige for å bedømme den regnskapspliktiges eller konsernets stilling og resultat og som ikke fremgår av årsregnskapet for øvrig.”

Som vi ser av bestemmelsen har notenes funksjon likhetstrekk med årsberetningens funksjon.²⁴⁴ Grensedragningen mellom noter og årsberetning er et veldebattert tema. Jeg skal ikke gå inn på denne generelle diskusjonen i oppgaven her, men drøfte kort hvordan miljøopplysninger i notene til regnskapet skal avgrenses mot miljøinformasjon i årsberetningen ifølge kildene.

Regnskapsloven og forarbeidene utdyper ikke hvordan spørsmålet skal løses i forhold til miljøinformasjon. På standardnivå er det gitt omfattende krav til hvilke opplysninger som skal gis i notene til regnskapet, men disse gir ikke spesifikke retningslinjer for noteopplysninger til miljøforpliktelser, se eksempelvis NRS 13²⁴⁵ og IFRIC 5,²⁴⁶ jf. fortalen til rekommandasjonen, avsnitt 9.

Kommisjonens rekommandasjon fra 2001 inneholder krav til hvilken miljøinformasjon som skal rapporteres i notene. Kommisjonens anbefaling er utarbeidet i samarbeid med IASB, og har til hensikt å ikke være i strid med anbefalingene som følger av IFRS.²⁴⁷ Rekommandasjonens anbefalinger er på dette punkt også mer detaljert enn 4. og 7. Selskapsdirektivs generelle krav.²⁴⁸ Kravene i rekommandasjonen gir et utgangspunkt for

²⁴³ Tellefsen og Langli (2005), s 150 viser også til tilleggsopplysningsplikten i denne formen.

²⁴⁴ For en mer omfattende behandling av tilleggsopplysninger til regnskapet i noter se Tellefsen og Langli (2005), s 570 ff.

²⁴⁵ NRS 13, s 13 og 14, jf. s 1 ff.

²⁴⁶ IFRIC 5 er et tolkningsbidrag til IFRS-ene IAS 8, IAS 27, IAS 28, IAS 31, IAS 37, IAS 39, og SIC-12.

²⁴⁷ Daværende IASC, se fortalen til Kommissjonsrekommandasjonen 2001/453/EC avsnitt 8.

²⁴⁸ NOU 2003:23, s 77.

avgrensning av miljørapporteringsplikten i årsberetningen, men må suppleres av de generelle rettsreglene for noteopplysninger i det konkrete tilfellet. Her skal jeg kun omtale rekommandasjonens retningslinjer kort siden disse er direkte rettet mot miljørelaterte noteopplysninger.

Temaet er behandlet i rekommandasjonen punkt 4.5 og 4.6. Notene som er beskrevet er de som knytter seg til miljøforpliktelser som er rapportert i regnskapet.²⁴⁹ Kommisjonen anbefaler at detaljinformasjon om den regnskapsmessige behandlingen av miljøforpliktelser og den enkelte forpliktelses art og omfang hører til i notene til regnskapet og ikke i årsberetningen. Av retningslinjene i rekommandasjonen går det frem at det er den økonomiske siden av miljøforpliktelsene som skal beskrives i notene, ikke den miljømessige. Informasjonen i notene skal også være tilstrekkelig slik at ” ... *the nature of the contingency can be understood*”.²⁵⁰

Sammenlignet med miljøinformasjonen som kreves i årsberetningen etter regnskapsloven § 3-3 (10) og § 3-3a (12), vil notene inneholde miljøinformasjon knyttet til den konkrete forpliktelse og forklare hva den består i, samt eventuelle usikkerhetsmomenter som ikke fremkommer av de tallmessige opplysningene. Miljørapporteringen i årsberetningen vil omfatte opplysninger på overordnet nivå, slik at detaljopplysninger som utdyper den enkelte forpliktelse normalt vil høre hjemme i notene.

3.5 Miljørapporteringsplikten i den nasjonale regnskapsstandarden

Avsnittet her gjelder selskaper som ikke rapporterer etter IFRS, men etter de nasjonale standarder. Denne gruppen omfatter både selskaper som er små og selskaper som ikke er

²⁴⁹ Begrepet *miljøforpliktelser* er behandlet i rekommandasjonen kapittel 3.

²⁵⁰ Se Kommisjonsrekommandasjonen 2001/453/EC, punkt 4.5 (d). Beskrivelsen skal også innebære: “[...]an indication of any expected changes in the law or to existing technology that are reflected in the amounts provided for;”, se Kommisjonsrekommandasjonen 2001/453/EC, punkt 4.6 (a). Notene skal også gi informasjon om statlig tilskudd til forurensningsforebygging.

små. Generelt er anbefalingene i standardene tett knyttet til ordlyden i regnskapsloven § 3-3 (10) og § 3-3a (12), og forarbeidene til revideringen av regnskapsloven fra 1998. NRS 8 for små foretak og NRS 16 for foretak som ikke er små er svært like når det kommer til innholdskravene til miljørapportering. Det er derfor hensiktsmessig å behandle dem samlet, for så å kommentere avvikene mellom disse.

For fastleggelse av den nedre terskelen for lovens begrep *ikke ubetydelig påvirkning* viser også standarden til forurensingsloven § 8 og at hva som utgjør en ikke ubetydelig påvirkning må vurderes konkret for det enkelte foretak. NRS 16 nevner som eksempel at virksomhet hvor miljøgifter inngår i produksjonsprosessen eller transportbedrifter vil overstige *vanlig forurensning* etter forurensningsloven § 8. Standardene oppstiller en liste over potensielle forhold ved virksomheten som påvirker det ytre miljø:

”Generelt vil følgende forhold kunne være sentrale med hensyn til påvirkning av det ytre miljø:

- 1) type og mengde energi og råvarer som forbrukes*
- 2) type og mengde forurensning som slippes ut, herunder støy, støv og vibrasjoner*
- 3) type og mengde avfall som genereres eller besittes, for eksempel nedgravde masser, åpne og lukkede deponier, avsetninger i vassdrag eller sjø osv.*
- 4) aktivitetens ulykkesrisiko*
- 5) miljøbelastning knyttet til transport*

For foretak som tilvirker materielle produkter, er i tillegg følgende forhold sentrale:

- a) type og mengde helse- og miljøfarlige kjemikalier som inngår i produktene*
- b) type og mengde avfall som oppstår når produktene kasseres*
- c) miljøbelastning ved bruk av produktene, herunder nødvendig anvendelse av andre produkter som for eksempel bilers bruk av drivstoff.”²⁵¹*

Listen er mer eller mindre en omformulering av teksten og en liste i forarbeidene fra revideringen av regnskapsloven av 1998.²⁵²

²⁵¹ Sitert fra NRS 16, s 13. Se også NRS 8, s 83.

Av NRS 8 for små selskaper fremgår det at foretaket kan opplyse at det ikke forurensrer det ytre miljø dersom dette er tilfelle. Denne anbefalingen har intet motstykke i NRS 16 for selskaper som ikke er små, men i tråd med årsberetningens formål skal selskaper som følger NRS 16, rapportere etter virksomhetens omfang og størrelse. Denne forskjellen er interessant ettersom NRS 16 synes å forutsette at virksomheter som ikke er små påvirker det ytre miljø i ikke ubetydelig grad. Regnskapspliktige virksomheter som er små bør likevel ikke rapportere at selskapet ikke påvirker det ytre miljø dersom dette fører til en mindre rettvise oversikt over virksomheten. Dersom frisørsalongen håndterer kjemikalier, golfbanen benytter sprøytemidler eller gartneren bruker energi til oppvarming og belysning i anlegget, vil det gi et mer rettvise bilde å si noe om henholdsvis virksomhetens avfallshåndtering, kjennskap til virkninger og energibruk enn å rapportere at virksomhetene ikke påvirker det ytre miljøet på en måte som overstiger grensen for rapporteringsplikt. Som vi ser av eksemplene vil virksomheter, selv om de er små, ofte involvere forhold som overstiger vanlig forurensning, jf. forarbeidene.²⁵³ Det er underlig at standarden ikke supplerer forarbeidene i større grad når det gjelder miljørapportering fra selskaper som er små. Dette antyder muligens at standardsetter ikke har vært like entusiastisk overfor plikten som lovgiver.

Av NRS 16 hitsettes:

”Det bør fremgå av redegjørelsen hvilke ambisjoner og mål foretaket har på miljøområdet, og hvilke miljøkrav som foretaket venter seg fra myndigheter, kunder og leverandører.[...]”²⁵⁴

NRS 16 slår fast at miljørapportering som rapportform er i utvikling, og det ”... oppfordres til å utvikle nye måter å formidle slik informasjon på.”²⁵⁵ I tillegg til en beskrivelse av

²⁵² Ot.prp.nr.42 (1997-1998) s 218. Punktene i listen er tatt med i drøftelsene over etter systematikken i oppgaven.

²⁵³ Ot.prp.nr.88 (1988-1989), s 1, og Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 218.

²⁵⁴ Sitert fra NRS 16, s 13.

relasjoner til myndigheter og interessegrupper på miljøområdet, anbefaler den nasjonale standarden at selskaper som ikke er små rapporterer miljøforhold som er viktigst for foretaket, og foreslår at selskapet rapporterer miljøeffektivitet:

”Ved rapportering av miljøeffektivitet bør også størrelsene for verdiskapning / produksjon og miljøbelastninger fremgå.”²⁵⁶

Avslutningsvis gir NRS 16 retningslinjer for i hvilket omfang denne type miljørapportering skal skje:

”Denne vurderingen må ta hensyn til de miljømessige prioriteringer som myndigheter, kunder og leverandører gir uttrykk for.”²⁵⁷

Innledningsvis i NRS 16 om årsberetning for selskaper som ikke er små, er rapportering om påvirkning av det ytre miljø behandlet under den generelle omtalen av opplysninger miljø på lik linje med opplysninger om arbeidsmiljø, diskriminering osv. I omtalen nevnes at en del foretak utarbeider egne rapporter om miljøet.²⁵⁸ Separate rapporter om virksomhetens påvirkning av det ytre miljø fritar ikke fra kravet om opplysninger i årsberetningen. I følge standarden kan detaljeringsgraden i årsberetningen *”likevel kunne ses i sammenheng med informasjon som gis i rapportene”*.²⁵⁹ NRS 16 nevner at dette særlig vil være en praktisk ordning for større foretak. Om miljørapportering i årsberetningen til morselskap uttaler NRS 16:

²⁵⁵ Sitert fra NRS 16, s 14.

²⁵⁶ Sitert fra NRS 16, s 14.

²⁵⁷ Sitert fra NRS 16, s 14.

²⁵⁸ NRS 16, s 11.

²⁵⁹ NRS 16, s 11.

”Årsberetningen for morselskap kan ha en lavere detaljeringsgrad for konsernets forhold. Det forutsettes at de spesifiserte opplysningskravene er tilfredsstillt i årsberetningene for de enkelte selskap som konsernet omfatter.”²⁶⁰

Som nevnt innledningsvis i dette avsnittet er situasjonen for utarbeidelsen av børsnoterte selskapers eget regnskap og konsernregnskapet slik at det har kommet en anbefaling for årsberetningen fra IASB. Rettskildemessig er det noe uklart om NRS 16 eller IASBs anbefaling for *Management Commentary* skal ha fortrinn for selskaper som rapporterer etter IFRS, det vises til drøftelsen under avsnitt 1.5.1 over.

Dersom anbefalingen for miljørapportering i årsberetningen til selskaper som ikke er små sammenlignes med Kommisjonens rekommandasjon av 2001, ser vi at NRS 16 tar opp få av de momentene som kom frem i rekommandasjonen. Dette er påfallende. NRS har heller ikke uttalt seg om Kommisjonens rekommandasjon.²⁶¹ Både NRS 8 og NRS 16 tilfører lite i forhold til det som følger av lovens forarbeider,²⁶² på tross av at lovgiver eksplisitt uttrykker forventninger til at en internasjonal eller nasjonal standard ville angi retningslinjene for miljørapportering nærmere. Både forarbeidene til regnskapsloven av 1998 og forarbeidene til evalueringen av regnskapsloven av 2003, peker på NRS sitt Diskusjonsnotat fra 1996 som et grunnlag for standard for miljørapportering.²⁶³ Hvorfor diskusjonsnotatet ble opphevet i 2009 og prosessen med utarbeidelsen av slik standard strandet vites ikke. Regnskapsstandardstyret (RSS) erklærte følgende i forbindelse med opphevingen av diskusjonsnotatet:

”RSS oppfatter det slik at det videre arbeidet med dette fagområdet hører hjemme i andre fora.”²⁶⁴

²⁶⁰ NRS 16, s 11.

²⁶¹ Haakanes (2011).

²⁶² Se dette avsnitt innledningsvis.

²⁶³ Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 218 og NOU 2003:23, s 78. NRS' diskusjonsnotat av opphevet i november 2009, se NRS (2009).

²⁶⁴ NRS (2009).

Oppsummeringsvis fremhever anbefalingene i NRS 16 at innholdet og omfanget på styrets miljørapportering vil bero på størrelsen og kompleksiteten av virksomheten.

Miljørapporteringen ytterligere utarbeides med tanke på regnskapsbrukerne til selskapet.

Selskapene oppfordres også til å finne nye måter å rapportere om sin påvirkning på det ytre miljø.

Jeg går videre til å se på IASBs anbefaling for rapportering i årsberetningen og på hvilke krav til innhold og omfang som gjelder for selskaper som rapporterer etter IFRS.

3.6 IASBs *Practice Statement* om *Management Commentary*

Dette avsnittet er rettet mot foretak som rapporterer etter IFRS.²⁶⁵ Som redegjort for innledningsvis er IASBs anbefaling for *Management Commentary* relativt nylig publisert. Det knytter seg usikkerhet til i hvilken grad anbefalingen vil bli antatt i årsrapporter for regnskapsåret 2011, se avsnitt 1.5.2 over. Det reiser seg også en rekke problemstillinger som konsekvens av avvikende systemer for rapportering i årsberetningen i ulike jurisdiksjoner.

Til bruk som grunnlag for drøftelsene i avsnittet her, og under henvisning til avsnitt 1.4 over, vil jeg forutsette at rapportering skjer i to former. Den ene er rapportering av opplysninger om selskapets påvirkning av det ytre miljø uten at det blir satt i sammenheng med selskapets stilling eller utvikling. Den andre er miljøopplysninger om selskapet som inkluderes i styrets analyser av selskapets stilling og utvikling. Mellom disse to miljørapporteringsformene innenfor rammen av årsberetningen vil det forekomme mellomformer eller andre former for rapportering av selskapets påvirkning på det ytre miljø. Som nevnt over gjelder IASBs anbefalinger for rapportering som kan sammenlignes

²⁶⁵ Anbefalingens innvirkning på tolkningen av nasjonale bestemmelser om årsberetningen for selskaper som ikke rapporterer etter IFRS vil bli et spørsmål om de overordnede regnskapsprinsippenes og sedvaneretens betydning for innholdet i lovens begrep om ”god regnskapsskikk”, jf. regnskapsloven § 4-6, anvendt analogisk på årsberetningen, se avsnitt 2.8.1.

med rapportering som skjer i deler av årsberetningen og som omtales som ”*management’s discussion and analysis (MD&A), operating and financial review (OFR), business review or management’s report.*”²⁶⁶ Opplysninger om selskapets påvirkning på det ytre miljø som inkluderes i styrets analyser av selskapets stilling og utvikling vil høre inn under informasjonen som de nevnte rapportene fokuserer på. Selv om nevnte delrapporter i årsberetningen vil inneholde informasjon utover regnskapslovens krav, vil opplysninger om selskapets påvirkning på det ytre miljø som gis i disse delene av årsberetningen være innenfor regnskapslovens krav til miljørapportering. Dette betyr at miljøinformasjon som rapporteres i disse delene kan være underlagt strengere kvalitetskrav etter IASBs anbefaling. Under avsnittet her vil jeg se på hvilke retningslinjer anbefalingen gir for miljøinformasjon som blir gitt på denne måten.

Når det gjelder spørsmålet om i hvilken grad IASB sin anbefaling faktisk skal anvendes etter sitt innhold, er dette for tidlig å ta stilling til. For drøftelsen her er anbefalingens anvendelse og utbredelse i fremtiden ikke avgjørende. Det er tilstrekkelig at den er rettslig relevant, slik som konkludert i avsnitt 1.5.2 over. Det presiseres at anbefalingen ikke pålegger rapporteringsplikter utover det som følger av nasjonal lovgivning, men utfyller nasjonale rapporteringsplikter med henblikk på kvaliteten av den rapporterte informasjon.

Det følger innledningsvis i IASB sin anbefaling at den skal leses i lys av formålet og forarbeidene (*Basis for Conclusions*), samt det konseptuelle rammeverket og fortalen til IFRS.²⁶⁷ Av anbefalingen går det frem at det gjelder klarere kvalitetskrav til narrativ rapportering for styrever som utarbeider årsoppgjør for selskapet eller konsernet etter IFRS. Kravet innebærer at informasjon som rapporteres i årsberetningen skal være nyttig informasjon (*useful information*) for regnskapsbrukerne. Anbefalingen viser også til rammeverkets bestemmelser om kvalitative egenskaper for nyttig finansiell rapportering, se anbefalingen avsnitt 20 og 21:

²⁶⁶ IASB (2010) *Basis for Conclusions*, BC5.

²⁶⁷ Se IASB (2010), s 4.

“Information in management commentary should possess the fundamental qualitative characteristics of relevance and faithful representation. Information in management commentary should also maximise the enhancing qualitative characteristics of comparability, verifiability, timeliness and understandability. [...]

Management should include information that is material to the entity in management commentary.”²⁶⁸

I det følgende skal jeg gå nærmere inn på hva som ligger i begrepene i utdraget over ved å se på bestemmelsene i det konseptuelle rammeverket som omhandler disse. Jeg vil også drøfte hvilken betydning de vil kunne ha for rapportering av miljøinformasjon.

3.6.1 Qualitative Characteristics of Relevance and Faithful Representation

Ettersom anbefalingen nylig har blitt publisert av IASB finnes det svært begrenset, om noe, litteratur om hvordan de kvalitative krav som stilles i denne skal anvendes på narrativ rapportering. Som utdraget av avsnitt 20 og 21 i avsnittet over viser, så skal informasjon som rapporteres i årsberetningen være relevant (*Relevance*) og gjengi informasjon på en tro måte (*Faithful Representation*). Rapporteringen skal også søke å maksimere følgende av rammeverkets andre kvalitative karakteristika for nyttig informasjon: sammenlignbarhet (*Comparability*), etterprøvbarehet (*Verifiability*), rettidighet (*Timeliness*) og forståelighet (*Understandability*).²⁶⁹ På grunnlag av utformingene av avsnitt 20 og 21 er det naturlig å behandle relevans (*Relevance*) og tro gjengivelse (*Faithful Representation*) først, for så å se på innholdet i de øvrige karakteristikkene.

Momentene som følger av anbefalingen, vil gi et tilstrekkelig grunnlag for å belyse hvilke kvalitative krav som gjelder for rapportering av miljøinformasjon i årsberetningen til

²⁶⁸ IASB (2010), avsnitt 20 og 21. Min understrekning.

²⁶⁹ IFRS sitt konseptuelle rammeverk er ikke en del av IFRS-forskriftene, og det foreligger ikke noen autentisk oversettelse til norsk av disse begrepene, se avsnitt 1.5.2 over. Spørsmålet om i hvilken grad rammeverket influerer på IFRS-forskriftene kommer ikke på spissen i oppgaven her, fordi forskriftene ikke kommer til anvendelse som relevant rettskilde.

børsnoterte selskaper. IFRS sitt konseptuelle rammeverk vil også kunne gi ytterligere momenter til å utfylle anbefalingen og miljørapporteringsplikten innhold og omfang for selskaper som rapporterer etter IFRS. Ettersom rammeverket knytter seg til rapportering i finansregnskap og noter vil det imidlertid kreve større kjennskap til rammeverket for å avgjøre hvorvidt det er grunnlag å overføre retningslinjene for kvantitativ rapportering til narrativ rapportering. Jeg vil i den følgende holde meg til momentene som er gitt for anvendelse på narrativ rapportering gjennom anbefalingen.

Innholdet i den kvalitative egenskapen relevans (*Relevance*) er omtalt i rammeverket avsnitt 26 på følgende måte:

“Information has the quality of relevance when it influences the economic decisions of users by helping them evaluate past, present or future events or confirming, or correcting, their past evaluations.”

Et viktig aspekt ved relevant informasjon er at den er vesentlig (*Materiality*) for regnskapsbrukerne. Informasjon kan godt være relevant for regnskapsbrukere ut fra et perspektiv om årsakssammenheng, men informasjonen skal også være vesentlig som grunnlag for brukernes beslutninger. Det følger av rammeverket, avsnitt 30 *in fine*, at vesentlighet representerer en minimumsgrense for informasjon som bør rapporteres, heller enn en kvalitativ karakteristikk for nyttig informasjon. Avsnitt 21 i anbefalingen omtaler vesentlighet for styrets rapportering i deler av årsberetningen på følgende måte:

“Materiality will be different for each entity. Materiality is an ‘entity-specific aspect of relevance’; thus information that is relevant for an entity will also be material.”

Denne formuleringen har sterke paralleller til kravet om at styret skal rapportere i samsvar med selskapets størrelse og kompleksitet.²⁷⁰ For selskaper som rapporterer etter IFRS, må kravet om rapportering i henhold til størrelse og kompleksitet suppleres med anbefalingens

²⁷⁰ Se avsnitt 2.5 over.

og rammeverkets krav om at informasjonen skal fremstilles slik at den er relevant for regnskapsbrukerne på en vesentlig måte.

Tro gjengivelse (*Faithful Representation*) hører inn under pålitelighet (*Reliability*) som også er et kvalitativt krav til nyttig informasjon, jf. rammeverket avsnitt 31. Når det gjelder påliteligheten av miljøinformasjonen som blir rapportert i årsberetningen på grunn av lovpålegg viser empiriske undersøkelser at miljøinformasjonen tenderer til å være upålitelig.²⁷¹ Undersøkelsene viser også at investorene tar miljørapporteringer i betraktning selv om de er upålitelige.²⁷² For at regnskapsbrukerne skal ta beslutninger på basis av informasjon som blir rapportert i årsberetningen, må informasjonen være pålitelig. Av rammeverket, avsnitt 31, følger det at informasjon er pålitelig (*Reliability*) når den ikke inneholder materielle feil eller er gitt med vikarierende motiv²⁷³, og når regnskapsbrukerne kan stole på at den faktisk viser det en har til hensikt vise eller kan forventes å vise. Det samme ligger i at informasjonen skal være en tro gjengivelse, se rammeverket avsnitt 33. Informasjon om virksomhetens påvirkning på det ytre miljø har i mange tilfeller et iboende element av usikkerhet, særlig med tanke på rapportering av hvilke virkninger påvirkningen har. Rammeverket avsnitt 34 *in fine* peker på at forholdet bør rapporteres selv om informasjonen ikke kan være 100 % pålitelig. Det fremheves også at det i slike tilfeller vil være relevant å gi uttrykk for usikkerhet og hva usikkerhetsmomentene består i. Det iboende usikkerhetsmomentet ved miljøinformasjon blir i sammenheng med offentlig forvaltning håndtert i tråd med *føre-var-prinsippet*.²⁷⁴ TEU artikkel 11 og EØS artikkel 73²⁷⁵ gir grunnlag for å integrere slike miljørettslige prinsipper inn i regnskapsretten, se avsnitt 1.3 og 2.3 over.

²⁷¹ Se eksempelvis Jones (2000) og Ruud m.fl. (2008).

²⁷² Berthelot m.fl. (2003), s 34.

²⁷³ IASB (2010), avsnitt 31 annet punktum.

²⁷⁴ Bugge (2006), s 68 ff.

²⁷⁵ Se også Grunnloven § 110 b, jf. ankene parts anførsler i Rt 1993 s 528, som fikk medhold, se s 532.

I det konkrete tilfellet kan det på dette grunnlag argumenteres for at styret i sin skjønnsmessige vurdering av om miljøinformasjon skal rapporteres eller ikke, bør legge mindre vekt på usikkerheten knyttet til om forholdet faktisk kan medføre påvirkning og hvilket omfang en miljøpåvirkning kan få.

Uttrykket *tro gjengivelse* gir assosiasjoner til EU-retten og regnskapslovens overordnede retningslinje om at rapporteringen i årsberetningen i hvert fall skal gi *a fair review / en rettvise oversikt* av selskapets økonomiske posisjon og fremtidige utvikling. Om forholdet mellom standardene og prinsippet om *a fair review* viser jeg til avsnitt 2.4 over.

Etterprøvbarehet (*Verifiability*) er nedtegnet i anbefalingen som en kvalitativ egenskap for nyttig informasjon. Begrepet stammer ikke fra IASB sitt rammeverk, men fra det foreslåtte felles rammeverket for IASB og det amerikanske standardgivende organet FASB.²⁷⁶ I FASB sitt rammeverk oppgis etterprøvbarehet som en kvalitativ egenskap og som et aspekt av pålitelighet (Reliability), herunder *tro gjengivelse (Faithful Representation)*.²⁷⁷ Miljøinformasjon i årsberetningen til selskaper som rapporterer etter IFRS bør være etterprøvbare for å være pålitelig. Etterprøving av miljøinformasjon i årsberetningen vil være ressurskrevende for en regnskapsbruker. I praksis vil informasjonen fremstå som mer pålitelig og *tro* dersom den er etterprøvd, eksempelvis av myndigheter eller revisor.

Sammenlignbarhet (*Comparability*) i rammeverkets forstand peker ikke på at styrene skal sørge for å holde seg til en uniform rapporteringsmåte, se rammeverket avsnitt 41. Regnskapsbrukerne skal kunne sammenligne rapporten med tidligere rapporter gitt fra selskapet selv for å kunne se tendenser for selskapets finansielle posisjon og prestasjoner. Videre skal de kunne sette selskapet i en relativ kontekst ved å sammenligne det med andre selskaper, se rammeverket avsnitt 39. I rammeverket avsnitt 40 fremheves det at en viktig implikasjon på at informasjonen er sammenlignbar, er at styret oppgir hvilke retningslinjer som er brukt for rapportering av informasjonen. I anbefalingen oppfordres selskapene til å

²⁷⁶ Se Johansson (2010), s 61 og 403 ff.

²⁷⁷ Se Johansson (2010), s 417 med noter.

oppgi i hvilken grad anbefalingen er fulgt. En erklæring om at anbefalingen er brukt til utarbeidelse av årsberetningen kan kun gis dersom den er fulgt i sin helhet, se anbefalingen avsnitt 7. Sammenlignbarhet mellom årlige rapporteringer fra et selskap var også et av formålene bak EU-kommisjonens rekommandasjon av 2001. Sammenlignbarhet mellom selskaper er også et av de sentrale formålene med regnskapsreguleringer innenfor EU/EØS-området.²⁷⁸ Rekommandasjonen fokuserte på å fremme nettopp større uniformitet av miljøinformasjon i årsoppgjøret til europeiske selskap. En kan derfor si at formålet bak rekommandasjonen og formålet bak anbefalingen leder i samme retning. Selv om Kommisjonen synes å ha høyere ambisjonsnivå om graden av sammenlignbarhet mellom selskaper innenfor fellesskapsområdet, utgjør den sammen med anbefalingen tungtveiende grunner for at styret i selskaper som rapporterer etter IFRS, bør oppgi i hvilken grad retningslinjer for rapportering er tatt i betraktning ved utarbeidelse av årsberetningen. Dette gjelder også som anbefalingen og rekommandasjonen.

Forståelighet (*Understandability*) er en grunnleggende kvalitativ egenskap ved nyttig informasjon. Rammeverket avsnitt 25 peker på at rapporteringen skal være forståelig på den måten at brukere som har rimelig kjennskap til forretningslivet og økonomiske aktiviteter ikke ekskluderes på grunn av informasjonens utforming. På den annen side skal ikke kompliserte forhold unntas for rapportering når informasjonen ellers er relevant for økonomiske beslutninger.

Rettidig rapportering (*Timeliness*) er en begrensning av kravet til relevans (*Relevance*) og troverdig presentasjon (*Faithful Representation*), i den forstand at styret må vurdere forholdets relevans på tidspunktet for rapportering, se rammeverket avsnitt 43. Dette gjelder både vurderingen av om et fremtidig eller et fortidig forhold skal rapporteres eller utelates. Som eksempel nevner rammeverket i avsnitt 43:

“To provide information on a timely basis it may often be necessary to report before all aspects of a transaction or other event are known, thus impairing reliability. Conversely, if reporting is

²⁷⁸ Se drøftelsene i avsnitt 2.3 over.

*delayed until all aspects are known, the information will maybe be highly reliable but of little use to users who have had to make decisions in the interim.*²⁷⁹

Miljøinformasjon vil typisk bli rapportert for sent til at den er relevant for selskapets regnskapsbrukere. Eksempelvis vil et ekstraordinært utslipp som påfører et selskap erstatningsansvar inntreffe før styret rapporterer om mangelfull risikohåndtering: Styret kan jo ikke vite med sikkerhet at risikohåndteringen vil vise seg å være mangelfull. Føre-var-prinsippet kan gi grunnlag for å hevde at miljøinformasjon som hovedregel bør rapporteres på tross av usikkerhet. Dette må også gjelde for miljøforhold som er knyttet til fortiden, ettersom forarbeidene uttaler at styret plikter å rapportere ”gamle synder” i form av miljøskadelig avfall som oppbevares eller er gravet ned.²⁸⁰ Prinsippet om at årsberetningen skal gi *at least a fair review* av selskapets økonomiske stilling og fremtidige utvikling tjener som overordnet retningslinje også her.

I rammeverket til IFRS er det oppgitt to ytterligere avveininger styret må gjøre som utgjør begrensninger for relevant (*Relevant*) og pålitelig (*Reliable*) informasjon, hvor tro gjengivelse (*Faithful Representation*) av informasjonen inngår. Ettersom disse ikke er nevnt eksplisitt i anbefalingen blir spørsmålet om disse innholdskravene likevel må komme til anvendelse. Etter mitt syn er det naturlig at de øvrige avveiningene kommer i betraktning på grunnlag av sitt konkrete innhold. Under har jeg drøftet kort hvilken betydning de vil få for innholdet og omfanget av miljørapporteringen i årsberetningen til et selskap som utarbeider sitt finansregnskap etter IFRS.

Den første avveiningen dreier seg om det betimelige spørsmålet hvor mye ressurser styret skal bruke på å skaffe informasjonen til veie. Omfanget og innholdet av informasjonen som rapporteres må underkaste en kost-nytte-vurdering, se rammeverket avsnitt 44. Styret må vurdere om kostnadene ved å skaffe informasjonen vil veie opp for nytten informasjonen har for brukerne. I forhold til den norske bestemmelsen om miljørapportering har lovgiver

²⁷⁹ IASB (2010) (a), avsnitt 43.

²⁸⁰ Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 218.

bestemt den nedre grensen for hvilken informasjon som skal rapporteres. Kommisjonens rekommandasjon av 2001 inneholder også uttalelser som legger føringer for kost-nyttevurderingen når det gjelder å skaffe til veie informasjon om hvordan virksomheten påvirker det ytre miljø. Som nevnt peker Kommisjonen i sin rekommandasjon av 2001 på at miljørapportering fra virksomheter ofte begrenses fordi det er tid- og kostnadskrevenne å skaffe informasjonen til veie. Kommisjonen går likevel raskt over til å konstatere at byrden som blir pålagt selskapene ved en slik plikt ikke er tilstrekkelig tungtveiende til å veie opp for behovet for miljøinformasjon fra foretakene.²⁸¹

Den andre avveiningen som kan begrense rapporteringen knytter seg til harmoniseringen mellom de ulike kvalitative karakteristika. De kvalitative egenskapene skal avveies mot hverandre på en måte som fremmer formålet med finansregnskapet, se rammeverket avsnitt 45. I relasjon med rapportering i deler av årsberetningen er det også forsvarlig å overføre dette prinsippet på narrativ rapportering. Balanseringen av karakteristikkene i det konkrete tilfellet vil bero på faglig skjønnsutøvelse, se rammeverket avsnitt 45 *in fine*.

3.7 Foreløpig oppsummering

Styret står ikke fritt ved rapportering av virksomhetens påvirkning på det ytre miljø. Den viktigste grunnen til dette er at miljøinformasjon om virksomheten kan være avgjørende for selskapets økonomiske posisjon og fremtidige utvikling. Rapporteringsplikten overlater likevel styret et relativt stort rom for skjønnsutøvelse når miljøinformasjon skal formidles til regnskapsbrukerne gjennom årsberetningen.

Påvirkningen må oppfylle lovens vilkår for å være rapporteringspliktig. Som et minimum skal styret rapportere de mest sentrale forholdene ved virksomheten som kan påvirke eller påvirker det ytre miljø, sammen med opplysninger om hvilke virkninger forholdene skaper. Det skal også rapporteres om tiltak som forebygger eller reduserer negative påvirkninger.

²⁸¹ Kommisjonsrekommandasjonen 2001/453/EC, avsnitt 6.

Når terskelen for inntreden av rapporteringsplikt er overskredet, skal forholdet rapporteres etter de retningslinjer som ellers gjelder for rapportering i regnskaps form. Rapporteringen skal gi en rettviseende oversikt over påvirkninger fra, virkninger av og tiltak som planlegges eller gjennomføres av selskapet. Dersom rapporteringen gir et bedre bilde av selskapets posisjoner og fremtidsutsikter enn det som er tilfelle, kan styret holdes ansvarlig.

Europarettslige kilder indikerer at styrets rapporteringer bør utføres på en slik måte at påvirkningene fra selskapets virksomhet kan sammenlignes med andre selskaper i samme bransje utenfor Norges grenser, så langt det er relevant for foretaket. Rapporteringen bør også vise i hvilken grad miljøsyn er integrert i virksomheten. Dette støttes av formålsbetraktninger og det regnskapsrettslige prinsippet om en rettviseende oversikt.

Selskaper som er små kan etter NRS 8 rapportere at de ikke påvirker det ytre miljø, hvis påvirkninger fra slike selskaper ikke overstiger terskelen for rapporteringsplikt. For selskaper som ikke er små og som plikter å rapportere etter NRS 16, vil det være i tråd med god regnskapsskikk om rapporteringen omfatter beskrivelse av relasjoner til myndigheter og interessegrupper på miljøområdet. Omfanget av rapporteringen bør videre tilpasses miljømessige prioriteringer fra myndigheter, kunder og leverandører.

For selskaper som rapporterer etter IFRS kan det gjelde strengere kvalitetskrav til miljøinformasjon som rapporteres i delrapportene av årsberetningen som er forfattet av den administrative ledelsen, men som inneholder opplysninger om foretakets påvirkning av det ytre miljø.

Med drøftelsene over som bakgrunn går jeg over til neste del av oppgaven. I det følgende vil jeg vurdere om miljørapporteringsplikten kan være egnet til å oppnå formålet med den.

4 Er plikten til miljørapportering egnet til å nå sitt formål?

4.1 Innledning

Som analysen i avsnitt 2.2 over viser, er formålet med miljørapporteringsplikten å påvirke styrets adferd i behandlingen av miljøforhold ved selskapets virksomhet slik at styret internaliserte eksterne kostnader²⁸² ved selskapets virksomhet. Dette kan eksempelvis skje gjennom at selskapet anstremgelseser seg for å redusere eksterne kostnader, eller ved at kostnadene ble belastet selskapet i form av tap av omdømme eller høyere kapitalkostnader som følge av større risiko ved virksomheten.

Når plikten ikke kontrolleres og håndheves systematisk får miljørapportering fra selskapene et frivillig preg, se avsnitt 1.6 over. Dette gjør at internasjonale empiriske undersøkelser av selskapers adferd under frivillige og obligatoriske rapporteringsregimer kan være relevante i vurderingen av den lovfestede miljørapporteringsplikten.

I litteraturen har rapporteringsplikter som denne med mål om at selskapet skal internalisere eksterne kostnader, vært diskutert i to retninger: Den første behandler miljørapportering som et tillegg til tradisjonell regnskapsføring, og analyserer miljørapportering etter samme prinsipper som annen regnskapsrapportering. Denne retningen vil ha de finansielle brukerne av regnskapet for øye når de betrakter plikten. Den andre retningen plasserer miljørapporteringen i dialogen mellom organisasjonen og samfunnet, og undersøker den frigjort fra økonomisk relevans.²⁸³ I denne delen av oppgaven vil jeg hevde at miljørapporteringsplikten vil være best egnet til å oppnå adferdsendring hos styret dersom plikten betraktes i et tradisjonelt regnskapsrettslig perspektiv. Dette fordi empirisk også

²⁸² Se Eide og Stavang (2008), s 555, og Sjøfjell (2009) (c).

²⁸³ Grey, Kouhy og Lavers (1995), s 48.

forskning viser at styret tenderer til å rapportere etter kost-nytte-vurdering av rapporteringens resultater.²⁸⁴ I tillegg til å være en oversikt over hvilke kostnader og hvilken nytte virksomheten genererer eller kan generere for investorer, långivere, andre kreditorer, myndigheter og allmennheten, er regnskapet en kommunikasjonskanal mellom styret og selskapets ressursyttere.

Denne delen av oppgaven vil berøre teori som strekker seg utenfor jussens område. Behandlingen av problemstillingene begrenses naturligvis derfor av rammene for denne oppgaven.

I det følgende vil jeg søke å vurdere hvorvidt en miljørapporteringsplikt vil være egnet til å virke på aktørenes adferd, for deretter å vurdere om de ønskede adferdsendringene er i tråd med det formålet regelen er ment å ha. Jeg vil starte med å se nærmere på eksterne virkninger som oppstår i forbindelse med næringsvirksomhet.

4.2 Eksternaliteter

Det er fordeler og ulemper med økonomisk virksomhet. På tross av at ressursutnyttelse kan gi negative miljøpåvirkninger tillater myndigheter og allmennheten selskapene å utnytte naturressursene i sin virksomhet med forventning om at virksomheten skaper større verdier enn ulemper. Med eksterne virkninger siktes det her til inntekter og kostnader som faller utenfor selskapets finansregnskap, sagt med andre ord: ”... *alle fordeler og ulemper selskapene ikke oppfordres til å ta hensyn til i sin adferd*”.²⁸⁵ I vårt tilfelle omfatter lovens rapporteringsplikt både positive og negative miljøvirkninger. Eksempelvis kan driften av en golfbane føre til en positiv miljøvirkning for vilt som kan beite på åpne gressletter utenfor jaktområder, mens bruk av miljøskadelige plantemidler vil være en negativ påvirkning. Hvis driften av golfbanen medfører fordeler som verdiskapning og sysselsetting, men

²⁸⁴ Se Li og McConomy (1999), se Berthelot m.fl., s 33.

²⁸⁵ Eide og Stavang (2008), s 555, for styrets innfallsvinkel, se Andrews (1980), s 89 ff. Se også Sjøfjell (2009) (c).

samtidig beslaglegger store områder som tidligere har vært brukt av allmennheten til rekreasjon, samt at bruk av plantemidler på banen overstiger tålegrensen for naturlig renovasjon, kan de samfunnsøkonomiske kostnadene ved driften av golfbanen bli høyere enn de privatøkonomiske kostnadene. Til illustrasjon rapporterte Grini Golfklubb i sin årsberetning for regnskapsåret 2008 følgende om virksomhetens påvirkning på det ytre miljø:

”Grini Golfklubb driver ikke virksomhet som medfører verken forurensning eller utslipp som kan være til skade for det ytre miljø.”²⁸⁶

Mangelfull rapportering i årsberetningen kan skyldes at årsberetningen ofte blir utarbeidet under tidspress.²⁸⁷

Lignende eksempler kan tenkes for andre virksomheter, det være seg kunnskapsbedrifter som produksjonsbedrifter hvor ulempene virksomheten skaper overstiger verdiskapningen. Vi kan også løfte problemstillingen opp på globalt nivå og forestille oss proporsjonene for eksterne fordeler og ulemper ved multinasjonale selskapers virksomhet.²⁸⁸ Selskaper kan velge å flytte miljøskadelig produksjon til land hvor fravær av virksomhetsreguleringer, rettsmidler slik at brudd på lovgivningen kan forfølges, eller manglende faktisk håndheving muliggjør et lavt nivå av internalisering av selskapets eksternaliteter.²⁸⁹ Allerede i 1968 ble det påpekt:

”Et område der det er spesielt vanskelig å gjøre fremskritt [empirisk forskning om multinasjonale selskaper] er å få menn i multinasjonale forretningsforetagender til å tenke høyt om hvilke

²⁸⁶ Se årsberetning for Grini Golfklubb for regnskapsåret 2008, Grini Golfklubb (2009). Dette på tross av at klubbens langtidsplan er ” ... å utvikle Grini Golfklubb til å bli den «flotteste og mest attraktive 9-hulls parkbane i landet.»”.

²⁸⁷ Huneide (2009), s 5.

²⁸⁸ Nærmere om slike problemstillinger i et produktansvarsperspektiv, se Dilling (2009), s 25 ff.

²⁸⁹ Sjøfjell (2009) (c).

*forbindelser de akter å skape [...] mange forretningsfolk vil ganske enkelt ikke diskutere disse spørsmålene.*²⁹⁰

Disse eksterne kostnadene som det lokale og globale samfunnet påføres gjennom virksomhet er vanskelige å få en helhetlig oversikt over. Dette understreker viktigheten av bestemmelsens mulige bidrag til en bedre oversikt over positive og negative eksterne kostnader som selskapets virksomhet forårsaker. Den sentrale funksjon for rapporteringsplikter, som i oppgaven her, er å tilgodese informasjonskrav fra selskapets interessegrupper. Selskapets årsoppgjør kan således fungere som et kommunikasjonsmiddel mellom dem og selskapet.²⁹¹ Et tenkelig problem som dukker opp i denne relasjonen er at selskapsoppgjøret utarbeides for å tilfredsstille informasjonsbehovet for ulike interessegrupper. Informasjonen kan derfor vanskelig gjøres like relevant og utfyllende for alle grupper. Det kan ytterligere også bli vanskelig å gi informasjonen til rett tid. Som nevnt i analysen over forutsetter rammeverket til IFRS at rapportering med nåværende og potensielle investorer, långivere og andre kreditorer for øye normalt vil tilfredsstille informasjonsbehovet for de andre interessegruppene.²⁹² Det vil uansett være det enkelte selskap som står nærmest til å vite hva virksomheten består i, og hvordan foretaket påvirker det ytre miljø, både gjennom innsatsfaktorer og produkter.

I samfunnsøkonomien blir eksternaliteter kategorisert som en av flere konsekvenser av markedssvikt.²⁹³ Markedssvikt er betegnelsen på situasjoner der forutsetningene for frikonkurransmodellen ikke slår til og markedet ikke er egnet til å allokere ressursene på en effektiv og mest samfunnstjenlig måte.²⁹⁴ Kunnskap om selskapets påvirkninger av det ytre miljø er en forutsetning for god regulering av ulike bransjer der markedet svikter. Slik oppnås effektiv ressursutnyttelse uten at selskapene påfører omgivelsene uforholdsmessige

²⁹⁰ Parker (1968), se Turner (1970), s 183. Oversatt av Fritz Nilsen (1971).

²⁹¹ Kam (1990), se Almer, Axsellson og Ljungdal (1992), s 19.

²⁹² Se rammeverket til IFRS avsnitt 10 ff.

²⁹³ Cooter og Ulen (2004), se Sjøfjell (2009) (c), s 987, og Eide og Stavang (2008) s 100 ff.

²⁹⁴ Eide og Stavang (2008), s 84.

belastninger. Her ser vi at en plikt for selskapet til å avgi informasjon om hvordan deres virksomhet påvirker det ytre miljø vil være egnet til å belyse eksterne virkninger av selskapenes virksomhet. Dette vil igjen gi myndighetene et godt grunnlag for å lage rammelovgivning som virker.

4.3 Kost-nytte-tilnærming

Selskapets årsoppgjør innebærer et regnskap over selskapets kostnader og prestasjoner.²⁹⁵ Årsberetningen som gis som del av årsoppgjøret, viser en oversikt over selskapets virksomhet, og utfyller regnskapet med henblikk på selskapets økonomiske posisjoner og fremtidige utvikling. Selskapet kommuniserer med regnskapsbrukere gjennom økonomiske og organisatoriske prestasjoner og kostnader. I dette systemet er prestasjoner positivt og kostnader negativt. Det vil derfor være størst sannsynlighet for at styret internaliserer en kostnad dersom den er lavere enn kostnaden ved å ikke internalisere den. Som eksempel kan det tenkes at styret har valgt mellom å iverksette et forebyggende tiltak for å forhindre negativ miljøpåvirkning eller ikke foreta seg noe. Det er naturlig at et rasjonelt styre vil sammenligne kostnaden ved forebygging og kostnaden ved at en skade oppstår, og ta i betraktning hvor stor sannsynlighet det er for at skaden inntreffer med og uten det forebyggende tiltaket.²⁹⁶ Det mest kostnadsgunstige alternativet vil ha størst sannsynlighet for å bli valgt. Som vi har sett i avsnitt 1.6 over er det plikten til å rapportere om påvirkning på det ytre miljø ikke sanksjonert i praksis. Et styre vil derfor kunne stå rimelig fritt til å rapportere etter en kost-nytte-vurdering. I neste avsnitt vil jeg se litt nærmere på kost-nytte-vurderingen som rasjonelle styre foretar når de står overfor valget om å rapportere et miljøforhold eller ikke.

For selskaper som skal utarbeide miljørapportering finnes det som nevnt empiriske undersøkelser som viser at selskaper tenderer til å foreta en kost-nytte-vurdering når miljøinformasjon skal rapporteres i stedet for å gi en rettvise oversikt over selskapets

²⁹⁵ Uttrykket *prestasjoner* blir her brukt som en betegnelse på alle hendelser som øker selskapets verdi.

²⁹⁶ Cornwell og Costanza (1994), s 214.

økonomiske stilling og fremtidig utvikling.²⁹⁷ At styret foretar kost-nytte-vurderinger i forhold til virkningen av miljørapporteringen, er naturlig sett i lys av styrets rolle overfor selskapets ulike interessegrupper. Ettersom en stor del av norske selskaper rapporterer mangelfullt²⁹⁸ når det kommer til selskapets påvirkning av det ytre miljø, kan en mulig teori være at styret ser årsberetningen som et kommunikasjonsverktøy for å tilfredsstille sine ikke-finansielle interesser, jf. avsnitt 1.4 over.²⁹⁹ I dette henseende blir informasjonen ikke nødvendigvis mangelfull overfor interessegruppene styret ønsker å kommunisere med. Informasjonen vil derimot kunne bli mangelfull overfor andre brukergrupper av regnskapet som tar beslutninger på grunnlag av det som står i årsberetningen. Nyttan av slik informasjon for finansielle regnskapsbrukere tapes fordi informasjonen ikke settes i kontekst med selskapets økonomiske posisjoner og fremtidige utvikling. Det er uheldig at informasjon som rapporteres med formål om å endre styrets adferd ikke myntes på regnskapsbrukergruppen som tar avgjørelser på bakgrunn av informasjonen. Disse brukergruppene har stor betydning for styrets adferd gjennom sine beslutninger. Dersom informasjonen ikke gir et grunnlag for de finansielle regnskapsbrukerne til å vurdere selskapets virksomhet i et miljømessig perspektiv, vil miljørapportering være lite egnet til å endre styrets adferd slik at selskapets eksterne virkninger internaliseres. Dersom selskapene fortsetter å fokusere på ikke-finansielle brukere av regnskapet som ikke bruker informasjonen til å ta beslutninger vedrørende investeringer, ytelse av lån eller kreditt, eller rammevilkår for bransjen hvor virksomheten drives, vil miljøinformasjon forbli pleie av selskapets omdømme.³⁰⁰ Konsekvensen blir ”grønnvasking” av miljøskadelig virksomhet som påfører omgivelsene og samfunnet større eksterne kostnader enn verdiskapning.³⁰¹

²⁹⁷ Se Li og McConomy (1999), se Berthelot m.fl., s 33.

²⁹⁸ Om norske selskaper, se Ruud m.fl. (2008), om Europeiske foretak, se Jones (2000).

²⁹⁹ Interessentteorien og legitimitetsteorien kan eksempelvis også være egnet når selskapets adferd skal studeres i dette perspektivet, for kort oppsummering se Fallan (2007), s 35 og 36. Ditlev-Simonsen og Midttun (2010), undersøkelse som viser at bedriftsledere tror omdømmebygging og profittmaksimering er hovedmotivasjonen bak bedrifters samfunnsansvar.

³⁰⁰ Eksempelvis kan det nevnes at kommunikasjonsbyråer som bistår selskaper med utarbeidelse av miljørapportering med henblikk på å bygge selskapenes omdømme, se blant annet hjemmesidene til Geelmuyden.Kiese <http://www.geelmuyden-kiese.no/innhold.asp?kat=26>.

Når det kommer til selskapers rapportering om sitt samfunnsansvar, såkalt Corporate Social Responsibility (CSR)³⁰², viser undersøkelser at bedriftsledere og regnskapsbrukere mener at den fremste motivasjonen for å bedrive slik type rapportering er markedsføring av selskapet og maksimering av selskapets verdi.³⁰³ Undersøkelser fra 1985 viser videre at selskaper forsettlig leverte mangelfull miljørapportering uten å møte reaksjoner fra markedet.³⁰⁴ Dette på tross av at rapporteringsplikten var lovpålagt. Det er usikkert hvorvidt en slik unnlattelse hadde vakt reaksjoner i markedet i dag. På den ene siden tyder utviklingen på at informasjon om miljømessige forhold har blitt viktigere for investorer, långivere eller oppkjøpere ved due dilligence av selskaper.³⁰⁵ Som illustrasjon hitsettes uttalelse av CEO i Hydro Svein Richard Brandtzæg:

*“The future belongs to those who can produce aluminium with less energy, less emissions and less cost”*³⁰⁶

På den andre siden finnes lignende uttalelse med samme budskap i en årsberetning for svenske Sydkraft fra regnskapsåret 1990.³⁰⁷ Empiriske undersøkelser som påviser mangelfull rapportering fra norske selskaper, gir også en indikasjon på at mangelfull eller unyansert miljøinformasjon fra selskaper ikke forårsaker markedsreaksjoner der det ikke enda er oppstått et økonomisk tap som følge av uriktig eller mangelfull rapportering.³⁰⁸

³⁰¹ Se Beets og Souther (1999), s 133, og Laufer (2003), se Sjøfjell (2009) (c), s 980.

³⁰² CSR-rapportering har vært en frivillig rapporteringsplikt, hvis formål har fellestrekk og dels er overlappende med effekten lovgiver ønsker å oppnå med miljørapporteringsplikten. I skrivende stund behandles et lovforslag om lovpålagt rapportering om CSR i årsberetningen. Høringsfristen for forslaget av 28. januar 2011, se Regjeringen (2011).

³⁰³ Ditlev-Simonsen og Midttun (2010).

³⁰⁴ Dye (1985), se Berthelot m.fl., s 33.

³⁰⁵ Ongre (2011).

³⁰⁶ Uttalelse av CEO Svein Richard Brandtzæg, se årsrapport for Hydro for regnskapsåret 2009, s 4.

³⁰⁷ Se Almer, Axelsson og Ljungdal (1992), bilag 6.

³⁰⁸ Ruud m.fl. (2008).

Funnene fra en europeisk spørreundersøkelse i 2000 indikerte også at frivillig miljørapportering ble utarbeidet av publisitetsgrunner: 55 % av selskapene oppgav dette som hovedårsak til frivillig miljørapportering. Et foretak (helseforetak) tilkjennegav om miljøforhold at:

*” ... it is one of our key risks areas therefore it is assessed and reported as a part of our approach to compliance with financial reporting. Having said that, our approach tends to be one of general nature, which is slightly PR but not totally. This is because a different audience is interested in these more general topics.”*³⁰⁹

Samme undersøkelse ble foretatt på en gruppe ekspertorganer, hvor majoriteten også mente at miljøinformasjon ble rapportert frivillig av publisitetsgrunner. De mente også at dette var uproblematisk så lenge informasjonen var tilstrekkelig (*sufficient*) og riktig (*correct*). Likevel oppsummerer undersøkelsen svarene fra denne gruppen slik:³¹⁰

*” [...] however they go on to state «it is quite evident that those Annual/Financial Reports which contain environmental related data belong to the glossy category»*³¹¹

Slik kravene til miljørapportering fra regnskapspliktige selskaper er utformet i dag, er styrene overlatt et stort rom for skjønnsutøvelse når det redegjør for forhold ved virksomheten som påvirker det ytre miljø.

Et naturlig utgangspunkt for å analysere styrets adferd i rapporteringssituasjonen er en kost-nytte-analyse. Det foreligger empiriske undersøkelser som viser tendenser til at styrene faktisk tenker på denne måten og at sammenligning mellom kostnad og nytte er en sentral del av beslutningsgrunnlaget for rasjonell handling.³¹²

³⁰⁹ Jones (2000), s 54.

³¹⁰ Jones (2000), s 55.

³¹¹ Jones (2000), s 55.

³¹² Eide og Stavang (2008), s 54 og 88 ff.

Tilfredsstillende rapportering bør inneholde de tre hovedkomponentene som er gjennomgått i avsnitt 3.3 over. Momentene bør være rapportert i et omfang som viser en rettvise oversikt over virksomheten tilpasset selskapets størrelse og kompleksitet. Miljørapportering som oppfyller disse kriteriene vil være rapportering av høy kvalitet.

Kostnadene ved å rapportere informasjon av høy kvalitet er for det første knyttet til utarbeidelsen av selve rapporteringen. Det hevdes undertiden at rapportering med formål om å gi en rettvise oversikt over virksomheten i seg selv er en krevende øvelse.³¹³ Det kan også være et potensielt tidkrevende arbeid å kartlegge miljøpåvirkning fra selskapet, hvilke miljøvirkninger påvirkningen forårsaker og samtidig hvilke tiltak som er satt i verk, eller skal planlegges og settes i verk for å hindre negative miljøpåvirkninger fra virksomheten.³¹⁴ Ikke bare kan arbeidet være tidkrevende, men ettersom det ikke finnes noen regnskapsmessig standard for hvordan miljørapportering skal foregå, hverken på generelt plan, bransjeplan eller for den konkrete virksomheten, må selskapet selv oppdrive og tolke de ulike aktuelle anbefalingene og retningslinjene.³¹⁵ Uklare reguleringer er kostnadsskapende for aktører, spesielt for aktører som ikke besitter særlig juridisk kompetanse.³¹⁶

For det andre vil selskapet risikere negativ innvirkning på selskapets verdi på grunn av miljørapportering som avdekker risiko ved virksomheten, forestående kostnader forbundet med selskapers miljøpåvirkning eller selskapene vil risikere å bli pålagt strengere regulering fra myndighetenes side som ønsker å forhindre uønsket bruk av naturressurser.

³¹³ IAS (2009), innledningsvis.

³¹⁴ Som nevnt skrives også årsberetningen ofte under tidspress, se Huneide (2007), s 5.

³¹⁵ Selv har jeg bruk et studieår for å oppdrive og tolke lov, standarder, anbefalinger og retningslinjer for miljørapportering for selskaper som er underlagt regnskapsplikt etter den norske regnskapsloven. Gjennom dette arbeidet har jeg fått erfare hvor sammensatt beste praksis for miljørapportering er, og har et visst empirisk grunnlag for å hevde dette.

³¹⁶ Se Eide og Stavang (2008), s 324 ff, om kostnadene av uklare regner for partene i et kontraktsforhold.

Det foreligger empirisk forskning som påviser at rapportert miljøinformasjon i seg selv innvirker på selskapets økonomiske prestasjoner.³¹⁷ En canadisk undersøkelse utført av Dye (1997) bekrefter at det finnes en tendens til at disse kostnadene har innvirkning på rapporteringen. Undersøkelsen slår fast at selskaper med sterkt regulert virksomhet og som bedriver produksjon av forbruksvarer (*utilities*), tenderer til å rapportere mer informasjon enn virksomheter som ikke er regulert eller produserer forbruksvarer. Dye mener dette skyldes at selskapene har større muligheter til å pulverisere kostnadene ved at kunnskap om virksomhetenes negative miljøpåvirkning blir kjent.³¹⁸

Fordelene ved å rapportere informasjon av høy kvalitet er at slik rapportering fjerner usikkerhet for selskapets investorer, långivere og andre kreditorer. Det er nettopp risikoen som bestemmer disse interessegruppenes forventning om avkastning og krav på renter.³¹⁹ Rent organisatorisk kan miljørapporteringen være et viktig verktøy for å kommunisere med investorer, myndigheter og NGO-er.³²⁰ Miljørapporteringen kan også være et viktig verktøy for intern kontroll av selskapets virksomhet for å minske virksomhetens risiko knyttet til miljø, ikke bare i forhold til utslipp og miljøskader, men også risiko for tap som følge av dårlig omdømme. En annen fordel vil være at selskapet tiltrekker seg miljøinvestorer som ønsker å plassere kapital i bærekraftige selskaper.³²¹ Slike investorer er ofte institusjonelle investorer med etiske retningslinjer for hvordan midlene skal investeres.³²²

Hvor omfattende kostnadene og fordelene ved miljørapportering vil bli, henger sammen med i hvilken grad beste praksis for miljørapportering blir fulgt av øvrige

³¹⁷ Lancaster (1998), se Berthelot m.fl., s 31.

³¹⁸ Dye (1985), se Berthelot m.fl., s 33.

³¹⁹ Miller and Bahnson (2002), se s 7, jf. Botosan og Plumlee (2001).

³²⁰ Banerjee og Bonnefous (2010).

³²¹ Se Richardson (2011).

³²² Wagner (2009). Se også eksempelvis retningslinjene for Statens Pensjonsfond, Finansdepartementet (2011). Nærmere om Pensjonsfondets system for kvalitetssikring av sin portefølje, se Halvorsen (2011).

rapporteringspliktige selskaper.³²³ Ytterligere henger det også sammen med om kostnadene og fordelene vurderes på kort eller lang sikt. Utfallet kan også bero på om det finnes noen mekanismer som skiller rapportering med høy kvalitet fra rapportering som imiterer kvalitetsrapportering. Det kan videre foreligge andre momenter som har innvirkningen på omfanget av kostnadene og fordelene, men i det følgende vil jeg konsentrere videre vurderinger omkring disse tre aspektene.

Dersom beste praksis for miljørapportering ble fulgt av rapportpliktige selskaper, ville virkningen av kostnadene ved rapporteringen sannsynligvis oppleves som mindre byrdefull relativt sett for det enkelte selskap dersom tilsvarende kostnader ved rapportering ble båret av alle andre selskaper. Med beste praksis menes summen av de relevante retningslinjene gjennomgått i analysen over. Oppsummert består retningslinjene i å gi en rettvise, sammenlignbar og brukernyttig oversikt over selskapets miljøpåvirkninger og iverksatte tiltak.

Praksisen behøver ikke å være fulgt av alle selskaper for å virke positivt på miljørapporteringsplikten. Det vil være tilstrekkelig at alle konkurrerende selskaper i samme bransje rapporterer etter beste praksis. Blant tunge børsnoterte industriforetak med høy risiko for betydelige negative miljøpåvirkninger, blir miljørapportering anvendt av ledelsen for å kommunisere selskapets strategi til investorer, långivere og andre kreditorer og myndigheter som besørger rammevilkårene for virksomheten.³²⁴ Slike virksomheter vil typisk produsere varer og i stor grad allerede være underlagt reguleringer fra myndighetenes side. Forskningen antyder som nevnt at slike virksomheter har anledning til å velte kostnadene for miljørapporteringen over på sine kunder.³²⁵ På den andre siden viser

³²³ Denne sammenhengen kunne muligens vært illustrert gjennom spillteori, se Eide og Stavang (2008), s 57 og 122 ff.

³²⁴ Se eksempelvis Banerjee og Bonnefous (2010) om franske atomkraftverk og stakeholder-rettete ledelsesstrategier.

³²⁵ Barth, McNichols og Wilson (1997), se Berthelot m.fl. s 33.

en norsk undersøkelse gjort blant de 100 største norske foretak i fem regnskapsår³²⁶ en negativ trend når det gjelder miljørapportering fra selskapene i utvalget. Undersøkelsen viser at det er færre selskaper som rapporterer lovmessig i siste regnskapsår som ble undersøkt enn i de første.³²⁷ Blant utvalget av selskaper i undersøkelsen driver omlag 30 % virksomhet innen olje og industri. Manglende motivasjon kan være forståelig for det enkelte selskap som står overfor valget av om det skal påta seg kostnadene ved å rapportere sine miljøpåvirkninger på en rettvise måte når andre selskaper ikke gjør det. Denne tendensen vil kanskje vises enda bedre blant børsnoterte foretak som ikke har sin virksomhet innen industri. Når det i tillegg ikke finnes noe system for å skille ”gode” og ”dårlige” rapporter, vil et selskap som rapporterer miljøforhold ved virksomheten ikke nyte godt av fordelene med å levere nyttig informasjon til regnskapsbrukerne.

At beste praksis blir fulgt er på den andre siden ikke noen garanti mot at enkelte selskaper ”kutter svingene” og unnlater å rapportere relevant informasjon. Her kan det oppstå mulighet for at selskaper oppnår fordelene ved å rapportere etter beste praksis, uten å rapportere tilfredsstillende og uten å bære alle kostnadene som følge av å gi en rettvise og sammenlignbar oversikt over selskapets virksomhet. Især kan selskapene høste disse fordelene på kort sikt.

Empiriske undersøkelser fra Canada viser at det foreligger en sammenheng mellom miljørapportering og selskapets økonomiske situasjon. Sammenhengen består i at selskaper med høy gjeldsgrad og inntjeningsbasert kompensasjonsplan har mindre sannsynlighet for å rapportere om fremtidige kostnader til opprydding etter forurensning.³²⁸ Ettersom styret vurderer kostnaden og nytten av å rapportere sine påvirkninger på det ytre miljø vil neppe en bred aksept av beste praksis blant selskapets konkurrenter være tilstrekkelig til å fremme rapportering av høy kvalitet. Manglende mekanismer for å skille ”god” og ”dårlig” informasjon kan derfor føre til at formålet med miljørapporteringsplikten ikke oppnås.

³²⁶ Undersøkelsen er gjort for regnskapsårene 2000, 2001, 2003, 2004 og 2006, se Ruud m.fl. (2008), s 24.

³²⁷ Se blant annet Ruud m.fl. (2008), Gjølberg og Jelstad (2004) og Ruud og Larsen (2003).

³²⁸ Li og McConomy (1999), se Berthelot m.fl., s 33.

Det kan tenkes at selskapene ikke rapporterer om det ytre miljø fordi de anser miljøforhold ved virksomheten for å være selskapets økonomiske posisjoner og fremtidige utvikling uvedkommende. Dette er imidlertid lite sannsynlig, og blir tydelig når rapporteringsplikten kun benyttes hver gang selskapene har positiv informasjon å meddele. Dette er ofte informasjon som bidrar til å bygge selskapets omdømme, uten å besørge relevant informasjon for finansielle regnskapsbrukere.³²⁹ En undersøkelse om påliteligheten av miljøinformasjon i årsberetningen på bakgrunn av canadisk lovpålegg underbygger denne tendensen. Undersøkelsen indikerer at der loven har gitt styret rom for skjønn ved rapporteringen, har styret benyttet seg av skjønnsadgangen, men på en måte som undergraver informasjonens pålitelighet i stedet for å fremme den.³³⁰ Dette er stikk i strid med overordnede prinsipper for rapportering i regnskaps form. Innledningsvis i en europeisk undersøkelse konkluderes det på følgende måte etter analysen av årsoppgjørene til selskapene:

”Current environmental disclosures frequently lack contextual information making it hard to interpret, as only selected parts of the picture are being presented. Environmental disclosures are difficult to compare across companies as they all disclose different environmental topics and present those topics in a variety of ways.”³³¹

For at miljørapporteringsplikten skal ha noen effekt må informasjonen som rapporteres fra selskapene være utformet slik at den gir en rettvise oversikt over selskapet. Videre må informasjonen også gi grunnlag for å kunne vurdere virksomheten i en miljømessig sammenheng. I et langsiktig perspektiv kommer virksomhetens miljømessig kontekst til å bli avgjørende for verdien av de investeringer som er gjort eller lån som er gitt.³³²

³²⁹ Sjøfjell (2009) (c), s 1002.

³³⁰ Berthelot m.fl. (2003), s 34.

³³¹ Jones (2000), s 5. Studien gir også innledningsvis en god oversikt over empirisk forskning som er gjort om miljørapportering generelt og miljøinformasjon som grunnlag for økonomiske beslutninger, se s 13 ff.

³³² Se eksempelvis Winn m.fl. (2010) som i sin artikkel søker å kartlegge rammeverket for nye organisasjonsstrukturer som følge av fysiske virkninger av klimaendringer.

Dette bringer meg over til vurdering av kostnader og fordeler ved miljørapportering i kort og langt tidsperspektiv³³³, og virkningen av gode mekanismer for å skille ”god” og ”dårlig” rapportering. For at positive og negative virkninger av miljørapportering skal inntre, forutsettes det at selskapet har en virksomhet som strekker seg over et regnskapsår, og at selskapet leverer sin årsrapport etter endt regnskapsår. Dersom selskapets virksomhet strekker seg over et kortere tidsrom, vil kostnadene ved ikke å rapportere miljøinformasjon som er nyttig for finansielle regnskapsbrukere ikke være aktuelle for selskapet.

Miljørapporteringsplikten vil følgelig ikke være egnet til å endre styrets adferd. Aller best egnet til å påvirke styrets adferd er miljørapporteringen dersom den strekker seg over flere regnskapsår slik at regnskapsbrukerne kan vurdere styrets prestasjoner på miljøområdet, slik anbefalingen for selskaper som rapporterer etter IFRS legger opp til, se avsnitt 3.6 over. Dersom det finnes en mekanisme for å skille mellom ”god” og ”dårlig” rapportering, vil rapporteringsplikten ha en effekt på kort sikt. Selskapets långivere og andre kreditorer vil da raskt være i stand til å vurdere miljørisikoen ved selskapets virksomhet og å ta dette i betraktning når kostnadene for lånekapitalen skal beregnes av långiver. Selskapet vil også nyte godt av fordelene ved ”god” miljørapportering tidligere ettersom de som yter kapital til selskapet i større grad kan stole på informasjonen. De vil ikke behøve å observere selskapet over flere regnskapsår for å erfare at vedkommende selskap leverer nyttig informasjon.³³⁴

Etter dette ser vi at miljørapporteringens virkning på styrets adferd vil være størst i de tilfellene der det er mer lønnsomt for styret å bære kostnadene ved rapportering etter beste praksis enn å risikere at det vil oppstå andre kostnader som følge av at styret har unnlatt å rapportere om selskapets påvirkning på det ytre miljø. Videre skal jeg se nærmere på hvordan en informasjonsplikt kan påvirke aktørene i et rettsøkonomisk perspektiv.

³³³ Eide og Stavang (2008), s 92.

³³⁴ Se Miller og Bahnson (2002), s 4, jf. Botosan og Plumlee (2001).

4.4 Agentteori

Forholdet mellom styret og investorene i selskapet blir ofte karakterisert som et agentforhold hvor styret er agenten som tar beslutninger på vegne av en prinsipal, eksempelvis investorer eller myndigheter i vårt tilfelle.³³⁵ Grunnproblemet i forholdet mellom agent og prinsipal er at det oppstår asymmetri i informasjonen mellom partene på bekostning av prinsipalens interesser. Prinsipalen forhindres derfor fra å bruke sin innflytelse til å ivareta sine interesser. Videre ser prinsipalen bare resultatet av det agenten gjør uten å vite om styret har brukt den mest egnede strategi eller oppnådd det best mulige resultat. Anstrengelser for å avbøte interessemotsetninger og asymmetrisk informasjon mellom agent og prinsipal, som informasjonsutvekslingen, fører til *agentkostnader*.³³⁶ Prinsipalen vil tendere til å være mistroisk til agenten.³³⁷ Rasjonelle agenter responderer etter preferanser knyttet til kostnader og nytte.³³⁸

Tradisjonelt har agentteorien blitt anvendt på forholdet mellom styret og eierne i et selskap. Det kan argumenteres for at det også foreligger et agentforhold mellom myndigheter og allmennheten på den ene siden og styret i et selskap som forvalter av naturressursene på den andre siden. På dette punktet viser jeg til litteratur om agentforhold mellom styret og myndigheter, allmennheten og omgivelsene.³³⁹ Jeg vil tilføye at investorer, långivere og andre kreditorer også kan sees som prinsipaler i relasjon til miljørapportering, ettersom empiriske undersøkelser viser at miljøinformasjonen er økonomisk relevant for selskapets verdi, se avsnitt 1.4 over.³⁴⁰ I analysen over har jeg konkludert at hensynet til allmennhetens og ideelle organisasjoners informasjonsbehov om påvirkning på det ytre miljø primært dekkes gjennom bestemmelsene i miljøinformasjonsloven. I denne delen av

³³⁵ Douma og Scheruder (1992), se Fallan (2007), s 33.

³³⁶ Se *Principals and Agents: The Structure of Business* (1985), s 1-35 og s 55-79.

³³⁷ Jf. Grossmann (1981) og Milgrom (1981), se Cormier og Gordon (2001), s 593.

³³⁸ *The new Palgrave Dictionary of Economics and the Law* (1998), s 488.

³³⁹ Kraakman m. fl. (2009), Jensen og Meckling (1976), *Law and Economics* (2010), s 217 ff., og Fallan (2007), s 34.

³⁴⁰ *Law and Economics. Essays in honour of Erling Eide*. (2010), s 221.

oppgaven vil referansen til samfunnet som brukergruppe nedenfor være relatert til myndigheter og lovgiver.

Som et eksempel på at miljøinformasjon er relevant for selskapets økonomiske stilling, kan nevnes at aksjekursen til involverte selskaper ble påvirket som følge av en amerikansk høyesterettsdom fra 1981³⁴¹ som bekreftet legaliteten av strengere standarder for behandling av bomullsstøv.³⁴² Et konkret og tydelig eksempel på at miljøinformasjon er av avgjørende interesse for slike brukere fra den senere tid, er det børsnoterte selskapet Questerre Energy.³⁴³ Nevnte selskaps aksjekurs falt 23 % etter krav fra canadiske myndigheter om grundigere utredning av miljøkonsekvenser ved selskapets fremtidige utvinning av skifergass, før selskapet fikk fortsette letingen etter skifergass i Canada.³⁴⁴

Det finnes også andre økonomiske teorier som kunne være egnet til å beskrive forholdet mellom selskapet og omgivelsene,³⁴⁵ men her behandles kun agentteorien ettersom den etter min vurdering er tilstrekkelig til å belyse noen virkninger av en miljørapporteringsplikt for oppgaven her.

Når det gjelder temaet for denne oppgaven skjer det en informasjonsutveksling fra styret til regnskapsbrukerne. I lys av agentteorien er det naturlig at styret vil holde tilbake miljøinformasjon fra prinsipalene eller søke å ”glatte over”³⁴⁶ negativ informasjon ettersom styret ønsker å legge frem gode resultater for aksjonærene, lav risiko for långivere og øvrige kreditorer, samt lave eksterne kostnader overfor myndigheter. Miljøinformasjon bringer ofte bud om risiko og begrensninger for selskapets avkastningspotensial, særlig for selskaper som driver sin virksomhet på grunnlag av utslippstillatelse. Økt risiko og lavere

³⁴¹ American Textile Mfrs. Inst., Inc. V. Donovan.

³⁴² Freedmann og Stagliano (1991), se Berthelot m.fl. (2003).

³⁴³ Canadisk selskap som leter etter skifergass i Canada, børsnotert på Oslo Børs.

³⁴⁴ Bertelsen og Dugstad (2011).

³⁴⁵ Se Grey m.fl. (1995) og s 72 ff, Fallan (2007), s 36. Om legitimitetsteorien se Williams (2006).

³⁴⁶ Miller og Bahnson (2002), s 13 og 20.

avkastningspotensial vil bety økte kapitalkostnader og en lavere verdsetting av selskapet.³⁴⁷ Dette er et eksempel på at det foreligger insentiver for styret til å søke og fremstille selskapet som et lite risikofullt investeringsobjekt med potensial for avkastning. Ettersom det her opereres med et bredt spekter av prinsipaler, vil de samme betraktningene derfor også kunne gjøre seg gjeldende for selskaper uten eksterne investorer.

På den andre side, som følger av teorien, har prinsipalene egne interesser. Aksjonærene ønsker primært avkastning på investert kapital.³⁴⁸ Långivere og andre kreditorer er interessert i at selskapet har midler til å gjøre opp sitt utestående eller er søkegode. Myndighetene³⁴⁹ er interessert i at selskapet betaler skatt av sin verdiskapning, og at selskapet ikke påfører samfunnet større kostnader enn verdiskapningen. Styret vil kunne handle på en slik måte at prinsipalenes preferanser blir, tilsynelatende, oppfylt. Prinsipalene vet samtidig, som nevnt, ikke selv om styret har valgt den mest gunstige strategien. Ei heller vet de om resultatene kunne blitt enda bedre ved en annen strategi. Innenfor rammene av årsoppgjøret vil miljørapporteringsplikten være best egnet til å påvirke styrets adferd dersom miljøinformasjonen er relevant for prinsipalene. Det vil si der miljøinformasjonen er godt eller dårlig nytt i forhold til prinsipalenes interesser. Et spørsmål er imidlertid om styret vil rapportere miljøinformasjon som har negativ innvirkning på selskapets avkastning, betalingsevne eller samfunnsmessige nytte frivillig.

Av drøftelsen over ser vi at det kan foreligge insentiver for styret til å unnlate rapportering, rapportere mangelfullt eller rapportere ubalansert for å fremstille virksomheten som

³⁴⁷ Miller og Bahnsen (2002), s 7, jf. Botosan og Plumlee (2001).

³⁴⁸ Det finnes også aksjonærer som går inn på eiersiden i selskaper for å fremme miljøhensyn, eller investerer i selskaper på grunn av selskapets høye miljøprofil. Her forutsettes det at majoriteten av aksjeeiere har avkastning som motivasjon for å investere i et selskap.

³⁴⁹ Jf. note 339 over. Myndighetene treffer beslutninger på vegne av samfunnet basert på informasjon fra selskapene ved deres respektive styre. Dersom de ulempene som skapes er større enn den verdiskapning selskapet står for vil samfunnet regulere rammene for virksomheten slik at aktørene legger om eller nedlegger drift som medfører ineffektiv bruk av naturressurser.

verdiskapende. Som nevnt over viser en undersøkelse fra 2010³⁵⁰ om bedrifters samfunnsansvar at bedriftsledere tror at motivasjonen bak styrets hensyntagen til samfunnsmessige forhold er markedsføring og verdimaksimering. Lederne mener på den andre siden at bærekraftighetstenkning og etikk bør være motivasjonsfaktorene. Undersøkelsen sier ikke om markedsføring og verdimaksimering faktisk motiverer til samfunnsansvar. Det interessante er at da undersøkelsen ble gjort på to andre grupper, en av studenter og en av personer fra NGO-er, samsvarte deres tilbakemeldinger om hvilke faktorer de trodde motiverte til samfunnsansvar med svarene bedriftslederne hadde gitt. Denne tendensen har overføringsverdi til vurderingen av miljørapporteringsplikten og dens egnethet til å oppnå sitt formål. Styret har få insentiver til å rapportere miljøinformasjon som har negativ virkning for selskapets verdi for prinsipalene. En ikke-sanksjonert rapporteringsplikt som etterlater en vid skjønnsadgang for styret i hvordan miljøforhold ved virksomheten rapporteres, er i liten grad egnet til å påvirke styret til å internalisere eksterne kostnader ved selskapets virksomhet.

4.5 Tiltak for bedre formålsoppnåelse

Ettersom det foreligger interessemotsetninger mellom styret som besitter og rapporterer informasjonen, og investorer og samfunn som skal fatte beslutninger på bakgrunn av informasjonen som er rapportert, bør miljørapporteringsplikten følges av sanksjoner eller andre mekanismer som gir styret insentiv til å gi miljøinformasjon av høy kvalitet. Et forskningseksperiment fra 1994 viser at systemer for kvalitetssikring før en miljøskade har inntruffet, har en større effekt på beslutningstagerne i selskapets adferd enn sannsynligheten for erstatningsansvar etter at skaden har skjedd.³⁵¹ Dette funnet underbygger verdien av å få miljørapporteringsplikten til å fungere som et verktøy for å internalisere selskapets eksterne kostnader før for eksempel et erstatningsansvar er realisert.

³⁵⁰ Ditlev-Simonsen og Midttun (2010).

³⁵¹ Cornwell og Costanza (1994).

Som nevnt innledningsvis i avsnitt 1.6 over, blir miljørapporteringsplikten i praksis ikke systematisk håndhevet fra myndighetenes side. Styreansvar som konsekvens av utilstrekkelig oppmerksomhet omkring miljøforhold ved selskapets virksomhet vil først bli aktuelt etter at en skadevoldende miljørelatert risiko er blitt aktualisert.³⁵² Til sammenligning har miljørapporteringsplikten i regnskapsloven § 3-3 (10) og § 3-3a (12) et formål om å internalisere risiko for potensielle skader.³⁵³ Selv om frykt for erstatningssøksmål eller straff kan virke preventivt³⁵⁴ og gi styret et insentiv til å rapportere om påvirkningen av det ytre miljø før skaden har skjedd, kan virkningen av dette bli det motsatte: styret rapporter ikke av frykt for senere å bli holdt ansvarlig for utilstrekkelig eller unøyaktig miljørapportering. Dette vil også kunne representere et brudd på rapporteringsplikten.

Ettersom et selskap også er en aktør i ulike markeder som markedet for tilbud og etterspørsel av varer og tjenester, aksjemarkedet og kapitalmarkedet, kan det hevdes at miljørapporteringsplikten sanksjoneres gjennom reaksjoner fra markedet. Slik situasjonen er i dag kan det imidlertid antas at miljøinformasjon ikke er innarbeidet som et relevant moment når for eksempel verdien på en aksje skal fastsettes. En uttalelse av formann i IASB, Sir David Tweedie, i forbindelse med IASB sin publisering av anbefalingen for årsberetningen, er dette betegnende for den pågående utviklingen³⁵⁵ når det kommer til integrering av miljøforhold som relevant informasjon til markedets vurderinger:

“[...] It [management commentary] is also becoming increasingly important in the reporting of non-financial metrics such as sustainability and environmental reporting.[...]The publication of

³⁵² Det kan diskuteres hvorvidt miljørapporteringsplikten har ført til et skjerpet styreansvar eller kun tilført flere momenter i den erstatningsrettslige ansvarsvurderingen.

³⁵³ Styret kan også risikere straffefølgelse for uriktig rapportering, se avsnitt 1.6 over.

³⁵⁴ Johs. Andenæs (2004), s 84.

³⁵⁵ Ongre (2011), advokat i KPMG, bekrefter en økende tendens til at særlig utenlandske oppkjøpere etterspør due diligence også for miljøaspekter ved selskapet.

this Practice Statement will benefit both users and preparers by enhancing the international consistency of this important source of information. ³⁵⁶

Denne tendensen bekreftes også av responsen på Kommisjonens konsultasjon fra april 2011 om rapportering av ikke-finansiell informasjon i årsoppgjøret. Over 80 % av brukerne av selskapets årsoppgjør som besvarte spørsmålene, ønsket bredere rapportering av ikke-finansiell informasjon. ³⁵⁷ De fremhevet at ikke-finansiell informasjon var sentral ved vurderingen av selskapets risikoer og utviklingsmuligheter.

Dersom miljøinformasjon om selskapet ble sett på som et relevant moment for fastsettelsen av selskapets verdi eller for inngåelse av avtale om langvarige leveranser, ville markedet kunne utgjøre en reell sanksjonsmekanisme som potensielt ville ramme selskapene hardt. ³⁵⁸

Ut fra de virkemidlene som foreligger, er det noen konkrete tiltak som er virksomme eller kunne innføres for å fremme oppnåelsen av formålet bak miljørapporteringsplikten. En forutsetning for at formelle og uformelle sanksjoner skal slå inn er at det går an å oppstille et skille mellom lovmessig rapportering av høy kvalitet, og rapportering som ikke oppfyller lovens krav. Dette skyldes først og fremst at lovteksten og standardene er uklare, både når det kommer til konkrete retningslinjer for miljørapportering, og for regnskapsprinsippenes anvendelse på miljøinformasjon i årsberetningen. Dersom det forelå en mekanisme for å skille lovmessig og mangelfull rapportering, ville styret ha et insentiv til å rapportere miljøinformasjon av høy kvalitet.

Klarere lovkrav og standarder ville kunne føre til at regnskapsbrukere lettere kunne kontrollere at rapporteringen er gjort i samsvar med kravene. Dette ville ha banet vei for

³⁵⁶ IASB (2010) (b).

³⁵⁷ Kommisjonen (2011), s 11 og 12.

³⁵⁸ Det kan være et spørsmål om markedet kan ramme virksomheter for hardt når negativ informasjon blir kjent om selskapet. Selskaper kan risikere å bli rammet selv om påstandene skulle være grunnløse. Dette forfølger jeg ikke nærmere her.

uformell sanksjonering av selskaper som ikke rapporterer etter lovens krav. Denne formen for uformell sanksjonering vil bare rekke så lenge markedsaktørene har en fordel av at selskapet blir straffet med høyere eller lavere markedsverdi eller kredittverdighet. Klarere lovkrav og standarder vil også kunne være et effektivt virkemiddel for å fremme oppnåelsen av formålet bak regelen. Lovendringer kunne med fordel ha begrenset adgangen til å rapportere positiv miljøpåvirkning fra selskapet eller innført snevrere regler for hvilke forebyggende tiltak som kan rapporteres i årsberetningen. På denne måten vil rapporteringen kunne bli mer konsentrert om selskapets negative påvirkning og de konkrete tiltak som er satt i verk i forbindelse med dette, i stedet for generelle tiltak som har fjernere tilknytning til selskapets verdiskapende virksomhet.

En annen måte å skille ”god” og ”dårlig” rapportering er ordninger for miljøsertifisering. Slike ordninger sertifiserer ikke rapporteringen, men selskapet, og gir en indikator på i hvilken grad selskapene har integrert miljø. Det finnes et mangfold av slike systemer, både nasjonale³⁵⁹ og internasjonale,³⁶⁰ og ordninger som omfatter flere faktorer enn de miljømessige.³⁶¹ I tillegg finnes det bærekraftighetsindekser som rangerer selskaper i samme bransje som er registrert ved vedkommende børs.³⁶² Det største problemet er kanskje at disse systemene ikke er tilstrekkelig anerkjente og derfor har lite reell innvirkningskraft på beslutningstagerne i selskapet.³⁶³ Som et verktøy for å fremme formålsoppnåelsen av miljørapporteringsplikten, vil effekten komme an på hvordan den enkelte ordningen er lagt opp. Så vidt meg bekjent er ingen av disse frivillige ordningene utarbeidet med tanke på å optimalisere den norske miljørapporteringsplikten.

³⁵⁹ Eksempelvis Miljøfyrtårn eller ISO14001.

³⁶⁰ Eksempel på frivillig ordning for miljørevisjon er EMAS, se NOU 1997:9, s 31-32.

³⁶¹ Global Compact og Global Reporting Initiative (GRI).

³⁶² Eksempelvis London-børsens FTSE4Good og Dow Jones Sustainability World Index (DJSI World).

³⁶³ Dando og Swift (2003), s 196, annen spalte.

Revisjon av selskapets miljørapportering vil kunne forhindre at selskapene rapporterer unøyaktig og misvisende, samt forsikre pålitelig miljørapportering.³⁶⁴ Revisor har kun én begrenset plikt til å revidere miljøinformasjon i årsberetningen, se avsnitt 1.6 over. Likevel viser undersøkelser at selskaper som ble revidert av store revisjonsselskaper³⁶⁵ implementerte lovfestede miljørapporteringskrav hurtigere enn andre selskaper.³⁶⁶ Forskning viser også at tiltak før skadelig påvirkning har inntruffet, som miljørevisjon, fører til større miljøeffektivitet³⁶⁷ enn den preventive effekten som følge av trussel om erstatnings- og straffansvar.³⁶⁸ Selv om revisor normalt ikke vil ha kompetanse til å vurdere den tekniske riktigheten av rapporterte miljøforhold, vil revisor i nødvendig grad være skikket til å vurdere regnskapsbrukernes nytte av miljøinformasjonen styret har rapportert i selskapets årsberetning.³⁶⁹

Det har pågått en utvikling hvor selskaper frivillig har forelagt sin miljørapportering for ekstern revisjon av utenforstående tredjepart, eller selskapets regulære revisor. Forskning fra andre land indikerer at slik frivillig miljørevisjon har vist seg ikke å bidra nevneverdig til å øke formålstenligheten med miljørapporteringsplikten.³⁷⁰ Dette gjelder først og fremst større børsnoterte industriselskaper hvis aksjekurs og markedsadgang er avhengig av godt miljømessig omdømme.³⁷¹ Slik situasjonen er i Norge i dag, er miljørevisjon ikke regulert

³⁶⁴ Beets og Souther (1999), s 133.

³⁶⁵ Jeg tolker dette som at revisjonsselskapet har en mer profesjonelle og har en mer uavhengig rolle til sin klient.

³⁶⁶ Li og McConomy (1999), se Berthelot m.fl., s 34.

³⁶⁷ Flere enheter produsert per enhet forurensning, se NRS 16, s 14.

³⁶⁸ Cornwell og Costanza (1994).

³⁶⁹ En universell standard for miljørevisjon kunne også på en enkel måte gjøre revisor i stand til å vurdere nytten av narrativ miljørapportering for finansielle regnskapsbrukere, se Dando og Swift (2003).

³⁷⁰ O'Dwyer (2001).

³⁷¹ Eksempelvis kan det nevnes at kommunikasjonsbyråer bistår selskaper med utarbeidelse av miljørapportering med henblikk på å bygge selskapenes omdømme, se blant annet hjemmesidene til Geelmuyden.Kiese <http://www.geelmuyden-kiese.no/innhold.asp?kat=26>.

fra myndighetenes side, men er derimot et produkt som tilbys av noen revisjonsselskaper.³⁷²

Å ta i bruk miljørevisjon som virkemiddel kan imidlertid være problematisk for selskaper som har en årlig omsetning under fem millioner norske kroner, ettersom slike selskaper nettopp ble fritatt for revisjonsplikt.³⁷³ Kostnaden ved slik revisjon vil også kunne være tyngende på de minste selskapene. Forarbeidene uttaler at de samme bærende samfunnshensyn bak miljørapporteringsplikten vil gjøre seg gjeldende for selskaper som er små som for selskaper som ikke er små.³⁷⁴ Fordelene ved revisjon vil for selskaper som er små samtidig kunne oppnås med mindre inngripende og kostnadskrevende tiltak som klarere lovgivning og retningslinjer på området for miljørapportering. For slike selskaper kan det også tenkes at en internkontrollordning i offentlig regi kunne oppnådd samme resultater.³⁷⁵

For selskaper som ikke er små vil revisors godkjenning av om miljørapporteringen fra selskapet gir en rettvise oversikt over virksomheten, øke rapporteringens pålitelighet. Denne typen miljørevisjonsplikt bør tilpasses selskapene som skal revideres. Uavhengig av hvilke tiltak som settes inn for å øke miljørapporteringspliktens formålstjenlighet bør insentivene som styrer beslutningstagerens handlinger tas i betraktning. Empiriske undersøkelser viser også at lovfesting av plikter knyttet til miljørapportering er positivt og signifikant relatert til omfanget og innholdet av rapporteringen.³⁷⁶

³⁷² Se eksempelvis hjemmesidene til Deloitte

http://www.deloitte.com/view/no_NO/no/tjenester/revisjon/miljotjenester/index.htm.

³⁷³ Jf. avsnitt 1.6 over.

³⁷⁴ Ot.prp.nr.42 (1997-1998), s 191.

³⁷⁵ Generelt om internkontrollordninger se Andersen (2010), s 67.

³⁷⁶ Fallan (2007), samt Fallan og Fallan (2008)

5 Oppsummering og avsluttende bemerkninger

Som vi har sett i analysen i kapittel 3 over finnes det retningslinjer som styrer rapporteringen av miljøinformasjon i årsberetningen, men at styret på samme tid er gitt rom for skjønnsutøvelse ved rapportering på grunn av vage reguleringer. Vurderingene i kapittel 4 over av hvorvidt miljørapporteringen er et egnet virkemiddel for å endre styrets adferd, viser at en miljørapporteringsplikt vil kunne være formålstjenlig, men at mangel på insentiver for styret til å rapportere miljøinformasjon slik loven krever. Det gjør at plikten ikke virker særlig effektivt. Dette underbygges av nasjonale og internasjonale empiriske studier. Enkle tiltak kan øke formålstjenligheten av miljørapporteringsplikten, men tiltakene må utarbeides med tanke på å gi styret flere insentiver til å rapportere miljøinformasjon av høy kvalitet som også er til nytte for finansielle brukerne av regnskapet.

Denne avhandlingen har kanskje reist flere spørsmål enn det den har besvart. Likevel gir den forhåpentligvis et visst grunnlag for å se fremover. Miljørapportering har kommet for å bli, men det kan spørres om tiden er inne for å stramme grepet, om ikke for miljøet, så for å redusere omfattende samfunnskostnader av ressursløsende virksomheter i privat og offentlig regi.

Litteraturliste

Lovregister

- 1814 Grunnloven av 17. mai 1814
- 1976 Lov om aksjeselskaper (aksjeloven) av 4. juni 1976 nr. 59 (Opphevet)
- 1977 Lov om regnskapsplikt m.v. (regnskapsloven) av 13. mai 1977 nr. 35 (Opphevet)
- 1981 Lov om vern mot forurensninger og om avfall (forurensningsloven) av 13. mars 1981 nr. 6
- 1992 Lov om gjennomføring i norsk rett av hoveddelen i avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS) m.v. (EØS-loven) av 27. november 1992 nr. 23
- 1997 Lov om aksjeselskaper (aksjeloven) av 13. juni 1997 nr. 44
- 1997 Lov om allmennaksjeselskaper (allmennaksjeloven) av 13. juni 1997 nr. 45
- 1998 Lov om årsregnskap m.v. (regnskapsloven) av 17. juli 1998 nr. 56
- 1999 Lov om revisjon og revisorer (revisorloven) av 15. januar nr. 2
- 2005 Lov om rett til miljøinformasjon og deltakelse i offentlige beslutningsprosesser av betydning for miljøet (miljøinformasjonsloven) av 9. mai 2005 nr. 31
- 2009 Lov om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven) av 19. juni 2009 nr. 100

Forskrifter

- 1996 Forskrift om systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid i virksomheter (Internkontrollforskriften) av 6. desember 1996 nr. 1127
- 2004 Forskrift om gjennomføring av EØS-regler om vedtatte internasjonale regnskapsstandarder (IFRS-forskriften) av 17. desember 2004 nr. 1852
- 2006 Forskrift om forenklet anvendelse av internasjonale regnskapsstandarder (Forenklet IFRS) av 22. desember 2006 nr. 1582.

- 2007 Forskrift om regulerte markeder (børsforskriften) av 29. juni 2007 nr. 875
- 2010 Forskrift om tekniske krav til byggverk (Byggteknisk forskrift) av 26. mars 2010 nr. 489.

Lovforarbeider

- NOU 1995:30 Ny regnskapslov.
- NOU 1997:9 Om revisjon og revisorer.
- NOU 2003:23 Evaluering av regnskapsloven.
- Ot.prp.nr. 19 (1975-1976) *Uten navn: Forarbeid til aksjeloven av 1976.*
- Ot.prp.nr.11 (1979-1980) Vern mot forurensninger og om avfall (forurensningsloven)
- Ot.prp.nr. 88 (1988-1989) Lov 4. juni 1976 nr. 59 om aksjeselskaper m.m.
- Ot.prp.nr. 42 (1997-1998) Om lov om årsregnskap m.v. (regnskapsloven).
- Ot.prp.nr. 75 (1997-1998) Om lov om revisjon og revisorer (revisorloven)
- Ot.prp.nr.116 (2001-2002) Rett til miljøinformasjon og deltakelse i offentlige beslutningsprosesser av betydning for miljøet (miljøinformasjonsloven)
- Ot.prp. nr. 89 (2003-2004) Lov 17. juli 1998 nr. 56 om årsregnskap m.v. (regnskapsloven) og enkelte andre lover (gjennomføring av EØS-regler om anvendelse av internasjonale regnskapsstandarder m.m.)
- Innst.O.nr. 50 (1975-1976) *Uten navn: Forarbeid til aksjeloven av 1976.*
- Innst.O.nr. 102 (1988-1989) Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i lov av 4. juni 1976 nr. 59 om aksjeselskaper m.m.
- Innst.O.nr. 61 (1997-1998) Innstilling fra finanskomiteen om lov om årsregnskap m.v.
- Innst. O. nr. 25 (1998-1999) Innstilling fra finanskomiteen om lov om revisjon og revisorer (revisorloven)
- Innst.O.nr. 67 (2004-2005) Innstilling fra finanskomiteen om lov om endringer i lov 17. juli 1998 nr. 56 om årsregnskap m.v. (regnskapsloven) og enkelte andre lover (evaluering av regnskapsloven)

Traktater

TEU	Treaty on European Union, Maastricht 7. februar 1992.
EEC	Treaty establishing the European Economic Community, Roma 1. januar 1957.
EØS-avtalen	Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde. Porto 2. mai 1992.

Direktiv-, forordnings- og forarbeidsregister

Rdir 78/660/EEC	FOURTH COUNCIL DIRECTIVE of 25 July 1978 based on Article 54 (3) (g) of the Treaty on the annual accounts of certain types of companies (4. Selskapsdirektiv).
Rdir 83/349/EEC	SEVENTH COUNCIL DIRECTIVE of 13 June 1983 based on the Article 54 (3) (g) of the Treaty on consolidated accounts (7. Selskapsdirektiv).
EP/Rdir 2003/51/EC	DIRECTIVE 2003/51/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 18 June 2003 amending Directives 78/660/EEC, 83/349/EEC, 86/635/EEC and 91/674/EEC on the annual and consolidated accounts of certain types of companies, banks and other financial institutions and insurance undertakings (Moderniseringsdirektivet).
EP/Rfo 1606/2002EF	REGULATION (EC) No 1606/2002 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 19 July 2002 on the application of international accounting standards (IFRS-forordningen).

2001/453/EC COMMISSION RECOMMENDATION of 30 May 2001 on the recognition, measurement and disclosure of environmental issues in the annual accounts and annual reports of companies.

Dommer

C-60/03 Wolff & Müller GmbH & Co. KG v José Filipe Pereira Félix.
452 U. S. 490 American Textile Mfrs. Inst., Inc. V. Donovan, (1981).
Rt 1973 s 1286
Rt 1993 s 528
Rt 2008 s 592
Rt 2010 s 385
LA-2005-92191 Agder lagmannsrett

Stortingsmeldinger

St.meld. nr. 46 (1988-89) Miljø og utvikling.
Meld. St. 9 (2010-2011) Fullskala CO2-håndtering.

Publikasjoner fra EU

Kommisjonen: *Summary Report of Responses Received to the Public Conultation on Disclosure of Non-Financial Information by Companies*. Brussel april 2011.

Publikasjoner fra FN

Forente Nasjoner (FN): *United Nations Conference on Trade and Development. Accounting and Financial Reporting for Environmental Costs and Liabilities*. United Nations, New York og Genova, 1999.

World Commission on Environment and Development (WCED): *Our Common Future*. Oxford University Press, 1987. <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>.
[Sitert 14. mars 2011]

Publiseringer fra Norsk RegnskapsStiftelse (NRS)

Publiseres på <http://www.regnskapsstiftelsen.no/?did=9195799>.

NRS 8 Norsk RegnskapsStandard 8: God regnskapsskikk for små foretak. Revidert oktober 2010.

NRS 13 Norsk RegnskapsStandard 13: Usikre forpliktelser og betingede eiendeler. Revidert juni 2008.

NRS 16 Norsk RegnskapsStandard 16: Årsberetning. Revidert januar 2010.

Publikasjoner fra International Accounting Standards Board (IASB)

IFRIC 5 Rights to Interests Arising from Decommissioning, Restoration and Environmental Funds

International Accounting Standards Board (IASB): *IASB Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements*. IASB, London (2010).

International Accounting Standards Board (IASB): *IFRS Practice Statement Management Commentary: A framework for presentation*. IASB, London (2010). Også publisert på <http://www.iasplus.com/agenda/agenda.htm>.

Bøker

- Andenæs, Johs.: *Alminnelig strafferett*. 5. Utgave 2004, Oslo 2004.
- Andresen, Herbjørn: *Tilgang til og videreformidling av helseopplysninger. Regulering og kontroll på tvers av IT-systemer og organisatoriske grenser*. Unipub, Oslo 2010.
- Andrews, Kenneth R.: *The Concept of Corporate Strategy*. Revidert utg., Homewood, Illinois, 1980
- Arnall, Antony: *The European Union and its Court of Justice*. 2. Utgave, Oxford 2006.
- Arnesen, Finn og Are Stenvik: *Internasjonalisering og juridisk metode*. Oslo 2009.
- Backer, Inge Lorange: *Innføring i ressurs- og miljørett*. 4. utgave, Gyldendal 2006.
- Bugge, Hans Christian: *Lærebok i miljøforvaltningsrett*. Universitetsforlaget 2006.
- Eide, Erling og Endre Stavang: *Rettsøkonomi*. Cappelen Damm, Oslo 2008.
- Eide, Erling og Roger van der Berg: *Law and Economics of the Environment*. Juridisk forlag, Oslo 1996.
- Elling, Jens O.: *Finansiell rapportering – teori og regulering*. 2. utgave, Gjellerup 2010.
- Graver, Hans Petter: *Hva er rett?* Oslo, 2011.
- Gray, Rob, Dave Owen og Carol Adams: *Accounting and Accountability*. Prentice Hall 1996.
- Holbek, Jonny: *Foretaksstrategi*. Bedriftsøkonomenes Forlag, Oslo, 1984.
- Huneide, Jens-Erik m.fl.: *Årsregnskap i teori og praksis*. 11. utgave, Gyldendal 2010.
Finnes på <http://abo.rettsdata.no/browse.aspx?sDest=gAARSREGN10>.
- Johansson, Kjell: *Substance over form. En redovisningsrättslig studie*. Jurie förlag AB 2010.
- Kraakman, Reinier: *The Anatomy of Corporate Law: A Comparative and Functional Approach*. 2. utgave, Oxford 2009.
- Krämer, Ludwig: *EC Environmental Law*. 6. Utgave, Sweet & Maxwell, London 2007.
- Lee, Maria: *EU Environmental Law. Challenges, Change and Decision-Making*, Vol. 6 in the Series Modern Studies in European Law, Hart Publishing Oxford and Portland, Oregon 2005.
- Ljungdahl, Fredrik: *Utvikling av miljøredovisning i svenska börsbolag. – praksis, begrepp, orsaker*. Lund University Press, Lund 1999.

- Lødrup, Peter: *Lærebok i erstatningsrett*. 5. utgave. Oslo 2005.
- Mitchell, Lawrence E.: *Corporate Irresponsibility. America's Newest Export*.
New Haven/London, 2001.
- Nyland, Nicolai: *Er stater folkerettslig forpliktet til å beskytte miljøet? En analyse av tradisjonelle og nye måter å se rettsforholdet mellom stater og miljøet på*. Unipub AS, Oslo 2009.
- Parker, Robert Henry og Christopher W. Nobes: *An International View of True and Fair Accounting*. Routledge. London 1994.
- Ruud, Morten og Geir Ulfsten: *Innføring i folkerett*. 3. utgave, Oslo 2006.
- Sejersted, Fredrik m.fl.: *EØS-rett*. 2. utgave, Oslo, 2004.
- Sending, Aage: *Innføring i bedriftsøkonomi*. 4. utgave, Bergen 2006.
- Sjåfjell, Beate: *Towards a Sustainable European Company Law: A Normative Analysis of the Objectives of EU Law, with the Takeover Directive as a Test Case*. Kluwer Law 2009.
- Tellefsen, Jan Terje og John Christian Langli: *Årsregnskapet*. 8. utgave, Oslo 2005.
- Turner, Louis: *De skjulte makthaverne. Multinasjonale selskaper og den moderne verden*. Gyldendal Norsk Forlag, 1971. Originaltittel: *Invisible Empires*. Først utgitt av Hamish Hamilton Ltd, London 1970.
- Villiers, Charlotte: *Corporate Reporting and Company Law*. Cambridge University Press, Cambridge 2006.
- Voigt, Christina: *Sustainable Development as a Principle in International Law – Resolving Conflicts between WTO Law and Climate Measures*. Martinus Nijhoff Publishers 2009.
- Werlauff, Erik: *EU-Selskabsret*. 3. utgave, Jurist- og Økonomiforbundets Forlag 2002.

Redigerte bøker

- Natur, rett og historie*. Redigert av Kirsti Strøm Bull. Oslo 2010, s 119-138.
- Law and Economics. Essays in honour of Erling Eide*. Redigert av Erik Røsæg, Hans-Bernd Schäfer og Endre Stavang Oslo, 2010.
- Sustainable Development in International Law*. Redigert av Hans Christian Bugge og

Christina Voigt. Europa Law Publishing, 2008, s 23-45.

The new Palgrave Dictionary of Economics and the Law. Redigert av Peter Newman. Vol. 2. London 1998.

Principals and Agents: The Structure of Business. Redigert av Pratt, John W. og Richard J. Zeckhauser. Boston, 1985.

Artikler

Banerjee, Subhabrata Bobby og Annabel-Mauve Bonnefous: *Stakeholder Management and Sustainability. Strategies in the French Nuclear Industry*. Business Strategy and the Environment, vol. 20, s 124-140, (2011). Publisert online på wileyonlinelibrary.com. DOI: 10.1002/bse.681.

Beets, S. Douglas og Christopher C. Souther: *Corporate environmental reports: The Need for Standards and an Environmental Assurance Service*. Accounting Horizons, Vol. 13, nr. 2, s 129-145, (1999). American Accounting Association, 1999.

Berthelot, Sylvie, Denis Cormier og Michel Magnan: *Environmental Disclosure Research: Review and Synthesis*. Journal of Accounting Literature, Vol. 22, 2003, s 1-44.

Buhmann, Karin: *Danske lovkrav om CSR-rapportering: Folkeretlige standarders påvirkning af selskabretlige krav til virksomheder*. Nordisk Tidsskrift for Selskapsrett, (2009) nr. 31, s 77-89.

Botosan, Christine A. og Marlene A. Plumlee: *A Re-examination of Disclosure Level and the Expected Cost of Equity Capital*. Journal of Accounting Research, Vol. 40 No. 1, 2002, s 21-40.

- Carter, Craig R. og Dale S. Rogers: *A framework of sustainable supply chain management: moving toward new theory*. International Journal of Physical Distribution & Logistics Management, Vol. 38 nr. 5, s 360-387, (2008). Emerald Group Publishing Limited, 2008.
- Cormier, Denis og Irene M. Gordon: *An examination of social and environmental reporting strategies*. Accounting, Auditing & Accountability Journal, vol. 14, nr. 5, 2001, s 587-616.
- Cornwell, Laura, og Robert Costanza: *An experimental analysis of the effectiveness of an environmental assurance bonding system on player behavior in a simulated firm*. Ecological Economics, Vol. 11, s 213-226, 1994. Elsevier Science B.V., (1994).
- Dando, Nicole og Tracey Swift: *Transparency and Assurance: Minding the Credibility Gap*. Journal of Business Ethics 44: 195-200, 2003.
- Ditlev-Simonsen, Caroline og Atle Midttun: *What Motivates Managers to Pursue Corporate Responsibility? A Survey among Key Stakeholders*. Corporate Social Responsibility and Environmental Management, (2010). Publisert online på www.interscience.wiley.com. DOI: 10.1002/csr.237.
- Fauchald, Ole Kristian: *Forfatning og miljøvern – En analyse av grunnlovens §110 b*. Tidsskrift for rettsvitenskap, (2007) s 1.
- Grey, Rob, Reza Kouhy og Simon Lavers: *Corporate Social and Environmental Reporting. A Review of the Literature and a Longitudinal Study of UK Disclosure*. Accounting, Auditing and Accountability Journal, Vol. 8 nr. 2 (1995), s 47-77.

Halvorsen, Anita M.: *Using the Norwegian Sovereign Wealth Fund's Ethical Guidelines as a Model for Investors, be they Private or Government-Owned*. European Company Law, vol. 8 (2011) issue 2-3.

I skrivende stund ikke publisert. Henvisning tillatt av forfatter.

Hansen, Jesper Lau: *Catching up with the crowd – but going where? The new codes on corporate governance in the Nordic countries*. International Journal of Disclosure and Governance, Vol. 3, No. 3, 2006, s 213-232.

Huneide, Jens-Erik: *Hvilke forhold bør de som utarbeider og avlegger årsregnskap være spesielt oppmerksomme på?* Praktisk økonomi og finans nr. 01, 2007, s 3-10.

Jensen, Michael C. og William H. Meckling: *Theory of the Firm: Managerial Behaviour, Agency Costs and Ownership Structure*. Journal of Financial Economics, 3, s 305-360, 1979.

Karlsson, Henrik og Adam Wirén: *Styrelsen och övriga erstattnings. Reglering i aktiebolagen och svensk kod för bolagsstyring*. Örebro Universitet, Rettsvetenskap C, HT (2006).

Kvifte, Steinar S. og Harald Brandsås: *God regnskapsskikk i 25 år – fra «skatteregnskap» til IFRS*. Praktisk økonomi og finans, nr. 03 (2010), s 45-59.

O'Dwyer, Brendan: *The legitimacy of accountants' participation in social and ethical accounting, auditing and reporting*. Business Ethics: A European Review, vol. 10, nr. 1, januar 2001, s 27-39.

- Richardson, Benjamin J.: *Socially Responsible Investment as a Means to Improve Corporate Environmental Behavior, with Particular Regard to Climate Change*. Artikkelutkast, tilgjengelig hos forfatteren. Henvisning tillatt av forfatter.
- Sjåfjell, Beate: *Why Law Matters: Corporate Social Irresponsibility and the Futility of Voluntary Climate Change Mitigation*. *European Company Law*, Vol. 8, No. 2, 2011. I skrivende stund ikke publisert. Henvisning tillatt av forfatter.
- Sjåfjell, Beate (a): *Bærekraftig utvikling som europarettlig formål, prinsipp og regel*. Artikkelutkast 2009 .Tilgjengelig på http://www.jus.uio.no/ifp/foransatte/kompetanse/forum-for-tekstkritikk/Artikler/europarettligprinsipp_sjafjell_artikkelutkast_12.10.09.pdf.
- Sjåfjell, Beate (b): *Quo Vadis, Europe? The Significance of Sustainable Development as Objective, Principle and Rule of EU Law*. Artikkelutkast.
- Sjåfjell, Beate (c): *Internalizing Externalities in E.U. law: Why neither corporate governance nor corporate social responsibility provides the answers*. *The George Washington International Law Review*. Vol 40 (2009), s 977-1024.
- Wagner, Constance: *Corporate Environmental Reporting and Climate Change Risk: The Need for Reform Of Securities And Exchange Commission Disclosure Rules*. *The Tennessee Journal of Business Law*, høst 2009, s 151.
- Williams, Cynthia A.: *The Internal Point of View in Law and Ethics. Corporate Law and the Internal Point of View in Legal Theory*. *75 Fordham Law Review*. 1629, desember (2006). Publisert på Westlaw.

Winn, Monika I. ...[m.fl.]: *Impacts from Climate Change on Organizations: a Conceptual Foundation*. Business Strategy and the Environment. 20, s 157-173, (2011).
Publisert online på wileyonlinelibrary.com. DOI: 10.1002/bse.679

Hefter/Del av serie

Almer, Stellan, Fredrik Axelsson og Fredrik Ljungdahl: *Miljørapportering i svenska börsbolag. En jämförelse med FNs rekommendasjon*. Lund, 1992.

Dilling, Olaf: *Grenzüberschreitende Produktverantwortung. Zum prozeduralen Recht zwischenbetrieblicher Risikobewältigung*. Umweltrechtliche Studien, bind 40, Vol. 40, 2009.

Fallan, Even og Lars Fallan: *Voluntarism versus regulation: Lesson from public disclosure of environmental performance information in Norwegian companies*. Trondheim, 2008 (Trondheim økonomiske høyskole).

Jones, Kathryn: *Study on Environmental Reporting by Companies*. European Commission 2000 (European Commission).

Kjøren, Anders: *Virksomheters plikter til å ha og formidle miljøinformasjon etter miljøinformasjonsloven*. Oslo, 2004. (Institutt for offentlig retts skriftserie; nr. 11/2004).

Ruud, Audun ...[m.fl.]: *Rapport nr. 1/08: Er Regnskapsloven et effektivt politisk virkemiddel for å fremme miljørapportering i norsk næringsliv?* Oslo, 2008. (Senter for forskning og utredning for et bærekraftig samfunn (ProSus)).

Masteroppgaver

Fallan, Even: *Miljørappotering i norske selskaper 1987-2005. En empirisk undersøkelse av rapporteringspraksis i et innovasjonsteoretisk perspektiv*. Norges Handelshøyskole. Publisert i BORA 2007.

Iversen, Geir-Henning og Johansen, Thomas: *Corporate Social Responsibility*. Publisert i DOU 2007.

Kjøren, Anders: *Virksomheters plikter til å ha og formidle miljøinformasjon etter miljøinformasjonsloven. En systematisk fremstilling*. Publisert i DUO 2004.

Avisartikler

Bertelsen, Morten og Line Dugstad: *Kursras etter miljørapport*. Dagens Næringsliv, nr. 58, årgang 122. 10. mars 2011.

Dugstad, Line: *På kant med Amazonas*. Dagens Næringsliv, nr. 56, årgang 122. 8. mars 2011.

Jelstad, Jørgen: *Kort og Rått: Hva er rett?* Magasinet Dagens Næringsliv, nr. 3, årgang 122. 22./23. januar 2011.

Nettdokumenter

Accounting Standards Board (ASB): *A Review of Narrative Reporting by UK Listed Companies in 2008/2009*. 29. London, 2009.
<http://www.frc.org.uk/asb/press/pub2148.html>. [Sisert 13. mars 2011]

Blindheim, Anne Marte: *Strammer grepet om Statoil*. Oslo 2011.
http://www.dagbladet.no/2011/03/04/nyheter/politikk/mongstad/jens_stoltenberg/er_ik_solheim/15669858/. [Sisert 4. mars 2011].

British Broadcasting Corporation (BBC): *'Carbon cost' of Google revealed*. London, 2009.
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/7823387.stm> [Sisert 8. april 2011]

European Financial Reporting Advisory Group (EFRAG): *The EU endorsement status report*. Brussel, 2011. <http://www.efrag.org/content/default.asp?id=4090>[Sisert 13. mars 2011]

Finansdepartementet: *Ansvarlige investeringer*. Oslo, 2011.
http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/tema/statens_pensjonsfond/ansvarlige-investeringer.html?id=446948. [Sisert 21. mars 2011]

Gansmo, Arne Kristian, Sverre Lilleeng og Synnøve Nes: – *Vi hadde aldri regna med at kraftverket kunne miste strømmen*. Oslo, 2011.
http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/nrk_trondelag/1.755442. [Sisert 18. mars 2011]

Grini Golfklubb: *Grini Golfklubb årsberetning 2008*. Østerås, 2009.
www.grinigolfklubb.no/dokarkiv/grini_gk_aarsberetning_2008.pdf.
[Sisert 3. mars 2011]

Grønmo Golfbane: *Årsberetning 2009*. Oslo, 2010.
<http://www.gronmogk.no/publish.asp?pt=news&avd=1>. [Sisert 7. mars 2011]

Hydro (a): *Årsregnskap og Årsberetning 2009*. Oslo, 2010.
http://www.hydro.com/upload/Annual_reporting/annual_2009/downloadcenter/Reports/11_bod_financial%20statements_no.pdf. [Sisert 7. mars 2011]

Hydro (b): *Annual Report*. Oslo, 2010.
http://www.hydro.com/upload/Annual_reporting/annual_2009/downloadcenter/Reports/01_annual_report.pdf. [Sisert 7. mars 2011]

Inköpscentralernas Aktiebolag (ICA): *ICAs tiltak for livet i havet*. Oslo, 2011.

http://www.ica.no/FrontServlet?s=om_ica&state=wwf&showMenu=om_ica_3_1.

[Sisert 15. mars 2011]

International Accounting Standards Board (IASB) (a): *Discussion at the February 2005*

IASB Meeting. London, 2005. <http://www.iasplus.com/agenda/mda.htm>

[Sisert 15. mars 2011]

International Accounting Standards Board (IASB) (b): *Press Release. IASB publishes IFRS*

Practice Statement on Management Commentary. London 2010.

<http://www.iasplus.com/pressrel/1012mda.pdf>. [Sisert 21. mars 2011]

Jenssen, Grethe Kielland og Øzgür Tufan: *Alvorlige feil avdekket etter giftutslipp*. Oslo,

2011. <http://www.nrk.no/nyheter/distrikt/ostlandssendingen/1.7550100>.

[Sisert 16. mars 2011]

Korkfjord, Torgeir P.: – *Paul (10) ble ofret i norskfinansiert gulljakt*. Oslo 2011.

http://www.dagbladet.no/2011/04/11/nyheter/tanzania/utenriks/kirkens_nodhjelp/gruvedrift/16103826/.

[Sisert 12. april 2011]

Norsk RegnskapsStiftelse: *Justert strategi for NRS*. Oslo 2008.

<http://www.regnskapsstiftelsen.no/d9415085/Justert-strategi-for-NRS>.

[Sisert 13. april 2011]

Norsk RegnskapsStiftelse: *Opphevet diskusjonsnotat*. Oslo, 2009.

<http://www.regnskapsstiftelsen.no/d9477170/Opphevet-diskusjonsnotat>.

[Sisert 14. mars 2011]

Norsk RegnskapsStiftelse: *NRS ber Finansdepartementet vurdere IFRS for SMEs*. Oslo, 2010. <http://www.regnskapsstiftelsen.no/d9514641/NRS-ber-Finansdepartementet-vurdere-IFRS-for-SMEs>. [Sisert 3. mars 2011]

Regjeringen: *Høring – rapport fra arbeidsgruppen for CSR-rapportering*. Oslo, 2010. http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/tema/statens_pensjonsfond/ansvarlige-investeringer.html?id=446948. [Sisert 3. februar 2011]

Revisorforeningen: *Rettvisende oversikt og rettvisende bilde*. Oslo, 2006. <http://www.revisorforeningen.no/default.aspx?did=9241191>. [Sisert 13. mars 2011]

Skjeberg Golfklubb: *Årsberetning og revidert regnskap 2009*. Skjeberg, 2010. www.skjeberggolfklubb.no/.../Arsberetning_del_2_2009_SKJEBERG_GOLFKLUBB_endelig.pdf. [Sisert 7. mars 2011]

Brev

Norges Industriforbund (NHO): *Ny satsning i industriens miljøvernarbeide*. Brev av 11. juli 1988 fra Norges Industriforbund ved Adm.dir. Knut Lofstad til Miljøverndepartementet ved statsråd Sissel Rønbeck.

Personlige meddelelser

Kjelland, Cecilie (postdoktor ved Universitetet i Oslo). E-post 14. april 2011.

Haakanes, Signe (sekretær Norsk RegnskapsStiftelse). E-post 8. februar 2011.

Ongre, Kjerstin (advokat i KPMG). Innlegg i diskusjon under Selskapsrettslunch 9. feb. 2009.

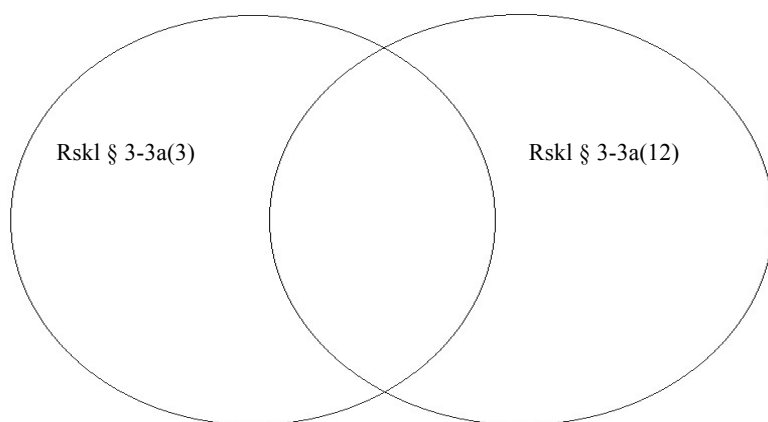
Nett

Geelmuyden.Kiese

<http://www.geelmuyden-kiese.no/innhold.asp?kat=26>

Lister over tabeller og figurer m v

Figur 1.4.1

Figur 1.4.1: Både forhold som påvirker det ytre miljø, jf § 3-3a(12), og har innvirkning på selskapets posisjoner og fremtidige utvikling, jf § 3-3a(12).